

Diyânet

Aylık Dergi

önce aile

Miraç Kandili

Hat Sanatı ya da Sessizliğin Dili

Çocuklar Sokakta Solmasın

165
Eylül 2004

Yayınlarımız

Yeni Çıkan Çocuk Kitapları

Yurtiçinde müftülük ve yayınevlerimizden,
yurtdışında Müşavirlik ve Ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

İçindekiler

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Sürelî Yayınlar Şubesi Müdürlüğü
DERGİ ve FOTOĞRAF ARŞİVİ

5

Önce Aile

12

İslâm'da Aile Hayatı ve
Türk Aile Yapısının
Geleneksel Özellikleri

30

Prof. Dr. Bekir
Karlığa ile İslâmî
Modernleşme ve
Gelenek Üzerine
Söyleşi

37

Miraç Kandili

gündem

Mutlu, Başarılı ve Sağlıklı Bir Toplum İçin Önce Aile 5
Nurten Ceceli Alkan

Gençliğin Yetişmesinde Aile Okul ve Çevrenin Etkisi 8
Doç. Dr. Fikret Karaman

İslâm'da Aile Hayatı ve
Türk Aile Yapısının Geleneksel Özellikleri 12
Şükrü Özbüğday

Yıldız Ramazanoğlu ile Modernizm ve Aile Üzerine Söyleşi .16
Kadriye Erdemli

Duygu Okulu Olarak Aile 18
Necla Koytak

Çocuklar Sevgi Ortamında Eğitilmelidirler 22
Prof. Dr. Mehmet Şeker

Dr. Dursun Ayan, Rahime Beder Şen ve Semra Yurtkuran ile Tüketici Kimliğinde Aile Üzerine Söyleşi 24
Ayfer Balaban

din-düşünce-yorum

Muhabbet Ocağımız Aile Yuvası 27
Doç. Dr. Halil Altuntaş

söyleşi

Prof. Dr. Bekir Karlığa ile İslâmî Modernleşme ve Gelenek Üzerine Söyleşi 30
Hafsa Fidan

din ve sosyal hayat

Allah'ım! Kolaylaştır, Zorlaştırma 33
Dr. Mehmet Bulut

Miraç Kandili 37
Dr. Ömer Menekşe

kültür-edebiyat

Hat Sanatı ya da Sessizliğin Dili 40
Doç. Dr. Burhanettin Tatar

Ekmek 44
Mustafa Bektasoğlu

Sezai Karakoç'un Şiirinde Peygamber 48
Mehmet Erdoğan

aile

Unutulmaya Yüz Tutan Değerlerimizden Sıla-i Rahim 50
Dr. Yaşar Yiğit

Erkeklerin En Çok Kaybettikleri Sınav 53
Dr. Ekrem Keleş

Kardeşler Arası İlişkiler 56
Prof. Dr. Mehmet Zeki Aydın

Çocuklar Sokakta Şolmasın 58
Abdurrahman Akbaş

Gıda Güvenliği 60
Dr. Havva Sula

portre

Cengiz Aytmatov 62
Almazbek Şabdanbekuulu

medya kritik 64
Bahattin Akbaş

40 Hat Sanatı ya da Sessizliğin Dili

44 Ekmek

Unutulmaya Yüz Tutan Değerlerimizden Sıla-i Rahim

50

PROF. DR. ALİ BARDAKOĞLU
DİYANET İŞLERİ BAŞKANI

Bir milletin geleceğini belirleyen başlıca unsurlar arasında, o milletin çocuklarına ve gençlerine vereceği eğitim, insanlık değerlerinin kazandırılması, gençlere yetenekleri doğrultusunda kendilerini gerçekleştirme fırsatının verilmesi ve onların zararlı davranış ve kötü alışkanlıklardan korunması ilk sıraları alır.

Gençler toplumun en dinamik ve diri kesimi olarak bir milletin geleceği ve umududur. Türkiye, nüfus yapısı ve potansiyel insan gücü açısından geleceğe büyük umutla bakabilen nadir ülkelerden biridir. Çünkü ülkemiz nüfusunun büyük bir bölümü gençlerden oluşmaktadır.

Yeni bin yılda Türkiye'nin bir başka potansiyel gücü ve umudu da eğitilmiş ve vasıflı genç nüfusunun gün geçtikçe artıyor olmasıdır. Ancak geleceğe umutla bakabilmek için gençlerin ruh, beden ve zihin sağlıklarını da korumak gerekmektedir. Gençlik dönemi psiko-sosyal açıdan bir hayli gerilimli ve hassas bir dönemdir ve dönemeçtir. Bu hassas dönemde gençlerin yaşadıkları psiko-sosyal değişimler ve deneyimler onları yeni arayışlara sevk etmekte ve yeni fikirlerin peşine sürüklemektedir. İşte bu noktada gençlere labirentlerle dolu yolculuklarında yol gösterecek fikirlere ve rehberlere ihtiyaç vardır.

Zihinsel ve ruhsal arayışlarına doyurucu cevaplar verilmediği takdirde, kendi kimliğini keşfetmeye çalışan genç kuşakların zaman zaman ruh ve beden sağlıklarını zedeleyecek zararlı alışkanlıklar edinmesi, sosyal barışı bozacak davranışlarda bulunması ve çarpık fikirlerin etkisinde kalması kaçınılmaz olacaktır. Son yıllarda gençler arasında suç oranlarının artması, uyuşturucu ve alkol kullanımı gibi alışkanlıkların yaygınlaşması; satanizm gibi akımlara kapılarak intiharların artması kaygı verici bir gelişme olarak görülmelidir. Bu tür olayların gençlerimiz arasında yaygınlık kazanmasına seyirci kalmamalı, ülkemizin birikimlerini hem bölge hem de dünya insanlığına kazandıracak gençlerimizi her türlü anti-sosyal davranış ve zararlı alışkanlıktan korumalıyız.

Genç kuşakları yıkıcı alışkanlık ve davranışların olumsuz etkilerinden korumanın en etkin yolu aile, okul ve sivil hayatta gençlerin zihinsel ve ruhsal ihtiyaçlarını tatmin edebilecek bir dünya görüşü kazandırmaktır. Çevresi ile barışık bir dünya görüşü kazandırırken gençlere ideal rol modelleri, aydın rehberler ve tutarlı ilkeler de göstermek gerekmektedir. İşte bu noktada dinî ve ahlâkî değerler gençlerimizin insan haklarına ve sosyal barışa saygılı birer fert olarak yetişmesinde, kendisi ve çevresiyle barışık sağlam bir kimlik kazanmasında geniş imkânlar sunmaktadır.

Gençlerimizi zararlı alışkanlık ve kötü davranışların girdabından korumak için çağdaş bir eğitimin eşliğinde dinî ve ahlâkî değerlerin bulunduğu imkânlardan yararlandığımız takdirde geleceğimizi ve umudumuzu korumuş oluruz.

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni

Dr. Ahmet Onay

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Abdülbaki İşcan

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu

Mustafa Bayraktar

(Dön. Ser. İşl. Müd.)

Sayfa Editörleri

Dr. Ahmet Onay / ahmetonay@diyanet.gov.tr

Doç. Dr. İsmail Karagöz / ikaragoz@diyanet.gov.tr

Abdülbaki İşcan / abiscan@myinet.com

Doç. Dr. Seyfettin Erşahin / ersahin@divinity.ankara.edu.tr

Ömer Sağlam / osaglam@diyanet.gov.tr

Remziye Yılmaz / remziyeyilmaz@yahoo.com

Mehmet Erdoğan / 06erdoganmehmet@myinet.com

Yayına Hazırlayanlar

Ayfer Balaban / ayferbalaban@myinet.com

Mustafa Bektaşoğlu

Tashih

Sait Şan

Haber ve Fotoğraflar

Ahmet Arslan/Ali Yıldırım

Arşiv

Ali Duran Demircioğlu

Dizgi

Hasan Yıldırım/Latif Köse/Rıdvan P. Yedekçi

İdare Yeri

Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı

Eskişehir Yolu 9. km. Çankaya / ANKARA

Tel: (0312) 295 73 06 Fax: (0312) 284 72 88

Abone İşleri

Tel: (0312) 295 71 96-97

Fax: (0312) 285 18 54

Temsilcilikler

Yurtiçi : İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri

Yurtdışı : Din Hizmetleri Müşavirlikleri,
Din Hizmetleri Ataşelikleri

web : www.diyanet.gov.tr

e-mail : diniyayinlar@diyanet.gov.tr
sureliyayinlar@diyanet.gov.tr
aylikhaber@diyanet.gov.tr

Yapım
DİN

Tel: (312) 310 35 69

Renk Ayırımı ve Film Çıkışı

DAĞITIM

Tel: (312) 311 11 27

Baskı Cih.

MAJ

Rıdvan Cad. Plevne Sok. No: 14/4

Ulus / ANKARA

Tel: (312) 310 35 51 Fax: (312) 312 22 09

Bizden...

Merhaba sevgili okurlar.

İlkbahar, yaz derken, sonbaharın kapımızı çaldığı ve kış hazırlıklarının başladığı şu günlerde yılın üçte ikisini de geride bırakmış bulunmaktayız. Bizler kökleri geçmişte, dal ve yaprakları günümüzde, meyve ve çiçekleri geleceğe uzanan bir ağaç gibiyiz. İpek böceği kendi kozasını nasıl dokuyorsa, biz de bugünümüzü ve yarınımızı öylece şekillendirmekteyiz. Hiçbir davranışımız, düşünce ve duygumuz yoktur ki, madde ve manamızda, hücrelerimizde ve ruhumuzun derinliklerinde iz bırakmasın. Şam'ın fethi üzerine Hz. Ömer'in okumuş olduğu şu ayetler, sahabenin sahip olduğu inanç ve anlayış düzeyi ile ruh halinin inceliklerini göstermesi bakımından son derece dikkat çekicidir: "Onlar geride nice bahçeler, nice pınarlar bıraktılar. Nice ekinler, güzel konaklar! Zevk ve sefasını sürdükleri nice nimetler! İşte böyle! Onları başka bir topluma miras bıraktık. Gök ve yer onların ardından ağlamadı; onlara mühlet de verilmedi." (Duhan, 25-29)

Dünya hayatını ve onun nimetlerini elde etmeyi yaşamın gerekli birer vasıtası olmaktan çıkarıp, yegane gayesi haline getirmenin fert ve toplum hayatında yol açtığı tahribatlara, üzüntü ve kaygıyla tanıklık ediyoruz. Hırs, tahmah, sözünde durmama, hatta yalan ve iftira gibi bireysel ve toplumsal hayatı ifsat eden kötü alışkanlıkların yaygınlaşmasında, dünya menfaatlerinin amaç haline getirilmesinin önemli rol oynadığına şahit oluyoruz. Hatta bu konuda Tevbe Suresi 34. ayette belirtildiği gibi, seçkin din adamlarının bile ne duruma düşebilecekleri hatırlatılarak uyarılmaktadır.

Sevgili okurlar!

Müslüman olmanın ve insanca yaşamının bir gereği olarak ve "şu gökkubbede hoş bir seda bırakmak" için aile ve eğitimin ne denli önemli olduğunun bilincindeyiz. Bu duygu ve düşüncelerle, Dergimizde bu ay aile ve eğitim konusunu çeşitli yönleriyle ele aldık. Faydalı olacağı ve beğenerek okuyacağınız ümidindeyiz.

Daha güzel günlerde sizlerle birlikte olmak dileğiyle hoşça ve mutlu kalın.

Ahmet Onay

Mutlu, Başarılı ve Sağlıklı Bir Toplum İçin ÖNCE AİLE

Nurten Ceceli Alkan

Bir kiraz çekirdeğinin kocaman bir kiraz ağacının tüm özelliklerini içinde barındırdığı ve o çekirdekle oynanarak kiraz ağacının verdiği meyveye müdahale edilebildiği gibi, aile yapımızda meydana gelen değişikliklerle de toplum yapımız yeniden şekilleniyor.

İlkokulda okurken, Hayat Bilgisi kitabımızda aile, toplumun, anne baba ve çocuklardan oluşan en küçük birimdir yazıyordu ve aynı kitap, iki çeşit aile yapısından bahsediyordu; çekirdek aile ve geniş aile. Anne, baba ve çocuktan oluşan küçük ailenin adı çekirdek aileydi. O günlerde "çekirdek" benim için akşamları ailece çitlediğimiz kuruyemişten öte bir mânâ ifade etmediği için "Niye bizim ailemize böyle komik bir isim takmışlar?" diye düşünür dururdum. Yıllar geçtikçe o çekirdeğin yer yüzündeki en kıymetli çekirdek olduğunu ve bir toplumun geleceğini şekillendiren değerlerin içinde saklandığı bu çekirdeği, özüne uygun muhafaza edebilmek için ne kadar çok emek vermem gerektiğini öğrendim.

Bir kiraz çekirdeğinin kocaman bir kiraz ağacının tüm özelliklerini içinde barındırdığı ve o çekirdekle oynanarak kiraz ağacının verdiği meyveye müdahale edilebildiği gibi, aile yapımızda meydana gelen değişikliklerle de toplum yapımız yeniden şekilleniyor. Her şey ailede başlıyor ve ailede bitiyor. "Çocuklarımızın eğitiminde dolayısıyla toplumun yapılanmasında medya ve eğitim kurumları bu kadar etkinsen nasıl olur da her şeyi aileye bağlayabiliriz?" diye soranlar olabilir ancak ben ısrarla "önce aile" diyorum ve ekliyorum. "Mutlu, başarılı ve sağlıklı bir toplum için önce aile."

Televizyondaki bir programı beğenmediğinizde düğmesine basarak kapatabilir, çocuğunuzun öğretmenini ya da gittiği okulun felsefesini be-

ğenmediğinizde onun için daha iyi olabileceğini düşündüğünüz alternatifleri değerlendirir ve okulunu değiştirebilirsiniz. Ama, aile öyle mi ya... Çocuk ilk çılgınlığını attığı ya da hastahaneden eve geldiği andan itibaren değiştiremeyeceği bir eğitim kurumunun içine girer. Zilin çalmadığı, eğitimin aralıksız devam ettiği ve müfredatın uzun yıllara dağıldığı bu okulun öğretmenleri; anne, baba ve ailenin diğer fertlerinden oluşur. Eğitimin en yoğun yapıldığı sınıflar ise beraberliğin yoğun olarak yaşandığı "oturma odası" ve ailenin etrafında toplanıp yemek yediği "sofra"dır. Burada öğrendiklerimizle yazılı ya da sözlü sınav olmayız ancak dünya ve ahiret saadetimizin masaya yatırıldığı hayat sınavına tâbi tutuluruz.

Gittikleri okullar çocuklarımızın bilgiyi öğrenmelerini ve meslek sahibi olmalarını sağlar. Tıp fakültesi bitiren herkes doktor olur ama doktorluk mesleğinin içini ailesinden öğrendikleriyle doldurur. İnsanın bir yaratılış mucizesi, hastanın canının Yaratan'ın emaneti olduğunu, hastaya hizmetin Hakk'a hizmet olduğunu ya da doktorluğun para kazanmak için en kolay istismar edilebilecek meslek olduğunu genç, diplomasını aldığı tıp fakültesinden çok önce evinde öğrenir.

Eğitim fakültesinden mezun iki genç, geleceklerini şekillendirirken biri "Devlete bir kapağı atarsam, iyi öğretmen olsam da olmasam da bir daha işsiz kalmam." derken, diğeri "nerede olursam olayım en iyi olmalıyım çünkü bu ülkenin ve insanlığın geleceği benim ders anlattığım sınıflarda şekilleniyor." diye düşünebiliyorsa, bu farklılık an-

cak evde öğrenilenlerden kaynaklanır...

Aynı hukuk fakültesinden mezun iki avukatın aynı davaya bakışlarındaki farklılık ya da iki inşaat mühendisinin sorumlu oldukları iki ayrı binanın depreme dayanıklılığı, hep evde kazanılan değerlere göre şekillenir.

Başkalarını eleştirmek ve suçlamak her zaman daha kolaydır ancak insanın kendi hatalarıyla yüzleşmesi zordur ve erdem gerektirir. Aile dediğimiz şeyi oluşturan bizler olduğumuza göre her birimize düşen görev, ailelerimizde ve toplumda yaşanan sıkıntılara sorumlu arayıp dış faktörleri suçlamaktan öte kendimizle yüzleşmek olmalı diye düşünüyorum.

Birçoğumuz evlenirken yepyeni bir aile kuruyor olduğumuzun ve bunun getireceği toplumsal sorumlulukların farkında olmadan evlendik. İçinde sevgi, saygı, hoşgörü, adalet, fedakârlık gibi duyguların hakim olacağı bir yuvayı hayal ettik ama bu olumlu atmosferi oluşturabilmek için neler yapmamız gerektiğini çok düşünmedik daha doğrusu her şey kendiliğinden oluşuverir sandık.

Şimdi lütfen yazıyı okumaya bir dakika ara verin ve aşağıdaki soruların cevabını düşünün:

"Okuldan eve gelen çocuklarınızın gözlerinde eve dönüyor olmanın pırıltısı var mı?"

"İşten çıktığınızda ayaklarınız evinize doğru

mu yoksa geri geri mi gidiyor?"

"Acaba ev halkı sizi nasıl bekliyor? Çocuklarınız, babalarının-annelerinin eve gelme saati yaklaştıkça seviniyor mu? Ya da kapıdan içeriye girecek olan asık suratlı adamdan, kadından korkuyorlar mı?"

"Çocuklarınız annelerinin resmini nasıl çiziyor? Her zaman bağırarak kocaman yuvarlak ağızlı bir kadın mı var resimlerde yoksa gülümseyen biri mi?"

"Uğurlarına ölümü bile göze alabileceğiniz yavrularınız onları ne kadar sevdiğinizi biliyorlar mı? Ya da siz sevdiğinizizden emin misiniz?"

Bu sorulara verdiğiniz cevaplarla hayalleriniz örtüşüyorsa ne mutlu size. Eğer cevaplarken yüreğinizi hüznü kapladıysa o zaman biraz daha durup düşünmek, durum analizi yapmak ve öncelikle aile içi iletişim becerilerimizi geliştirmek gerekiyor.

Ben dünya ve ahiret huzurumuzun bu sorulara verdiğimiz cevaplarda saklı olduğunu düşünüyorum. "Her türlü fiziksel derdin arkasında stres var, o yüzden sağlıklı bir ömür geçirebilmek için mutlu olmak önemli ancak ahiret farklı, Allah sabredenleri cennetle müjdeliyor o yüzden evdeki huzursuzluklara sabrederek cenneti kazanabilirim" diye düşünenleriniz olabilir. Ancak, eşimle yaşadığım küçücük bir tartışmanın ardından, kafamın

içinde bin bir konuşma gerçekleşirken, kıldığım namazların rekatını karıştıran sıradan bir Müslüman olarak ben, aile içi huzurun, kulluk vazifelerimi daha düzenli yerine getirmemde önemli bir etken olduğuna inanıyorum.

Evlenirken kurduğumuz ortak hayallerden biri de "Rabbime kul, Habibine ümmet olacak, vatana millete hayırlı evlatlar yetiştirmek"ti. Kimimiz başardık, kimimiz ise yıllar sonra ortaya çıkardığımız ürünü müze bakıp "Allahım ne hata yaptım da başıma bunu verdin?" diyerek kollarımıza bir melek masumiyetinde verilen yavruyu o hâle getirişimize sorumlular aradık. Yazımın başında da belirttiğim gibi kendimizin dışında sorumlu aramak ve bulmak çok kolay ama unutmamamız gereken bir gerçek var ki, o yavru bizim ailemizin bir parçası ve ailenin diğer parçasını anne, baba yani biz oluşturuyoruz ve o çocuk dünyaya geldiği ilk andan itibaren her şeyi öğretmenleri olduğumuz bizim evde öğrendi:

Biz, akşam televizyon izlerken, halının üzerinde kendi kendine oyuncakları ile oynayan yavrumuz; patlayan bir bomba sonucu hayatını kaybeden, hiç tanımadığımız insanlar için göz yaşı döküğünüzü görerek, merhamet, acıma gibi duyguları, ekranda görünenlerin kıyafetleri ile ilgili yaptığımız yorumla, giyinmenin ölçülerini, televizyonda hangi programın izleneceğine karar verilirken, başkalarının istek ve arzularına anlayış göstermeyi, televizyon kapatılıp ailece kitap okunan saatlerde, kitabın en büyük dost olduğunu aslında bizim hiçbir şey öğretmeye çalışmadığımız o anlarda öğrendi.

Yemekten sonra, oturma odasında meyve yerken bizim dilimizden dökülen "Elhamdülillah"la Allah'ın verdiği çeşit çeşit nimetlere şükretmesi gerektiğini, fakir bir komşu için yapılabileceklerin konuşulduğu bir ortamda başkalarının problemlerini çözmekle ilgili sorumluluğunu, kopya çektiği için işittiği azarla, hak etmeden kazanmanın doğru bir şey olmadığını da hiç farkında olmadan öğrendi.

Denize şekerleme kağıdı atarsa bir balığın ölümüne neden olabileceğini, piknik yaptıkları yeri temiz bırakması gerektiğini, bütün çiçeklerin altında güzel olduğunu hep bizim davranışlarımızı gözleyerek öğrendi.

Allah'ın Rahman ve Rahim sıfatlarının sahibi olduğunu, Peygamberimizin bütün çocukları çok sevdiğini bizim ona karşı gösterdiğimiz sabır ve

Kapıyı çaldığınızda sizi karşılayacak ve duygularınızı paylaşacak bir aileniz varsa, tıpkı üzüntünüzü bölüşülüp hafiflettikleri gibi mutluluğunuzun katlanarak çoğalmasında sağlar ev halkı.

sevgi sonucu öğrendi.

Keşke çocuklarımıza farkında olmadan öğrettiklerimiz hep iyi ve güzel şeyler olsaydı ama ne yazık ki onlar verdiğimiz tepkilerden ve onayladığımız davranışlardan aldıkları mesajlarla; bazı durumlarda yalan söylenebileceğini, tabakta yemek artırılıp artan yemeğin çöpe dökülebileceğini, insanların fikirleri yüzünden dışlanabileceğini, bazı istekleri gerçekleştirebilmek için rüşvet verilebileceğini, çok çalışmak yerine kalıbını dinlendirmenin

daha iyi olduğunu, bayramlarda, büyükleri ziyaret etmek yerine tatile gidilebileceğini, namaz kıldığı halde olumsuz davranışlar sergileyebileceğini, kendisine zarar vermeyen yılanın bin yıl yaşamasına izin verebileceğini, anne, babanın kavga edebileceğini; ama çocukların kavga etmesinin kötü bir şey olduğunu ve bunun gibi olumsuz birçok bilgiyi de aynı mekânlardaki paylaşımlardan ve ne yazık ki bizlerden öğreniyorlar.

İşte tüm bunlar gösteriyor ki yalnız mutlu değil "başarılı" bir yaşam için de önce aile geliyor. Başarı göreceli bir kavram. Başarının ölçütleri içinde bulunduğumuz konuma göre değişebilir, bazen kazanılan servet, bazen edinilen makam, bazen özenle hazırlanan bir sofraya ve bazen de karşıdakinin yüzünde küçücük bir gülücüğün oluşmasına vesile olmaktır başarı. Ancak inanan kullar için hayattaki başarının şaşmaz bir ölçüsü vardır, cenaze namazımıza katılacak olan dostlarımızın arkamızdan söyledikleri. Eğer dostlar aramızdan, aralarından ayrıldığımız için üzülüyor ama aynı zamanda Rabbimin rızası, affı ve cennette birbiriyle kavuşmamız için dua ediyorlarsa bu başarıyla tamamlanmış bir hayattır ve bu başarı öncelikle ailede elde edinilen değerlerle kazanılır.

Hayatta kazandığımız başarıları ve bunların bizde oluşturduğu mutluluğu anlamlandırmak için de aile olmazsa olmaz bir faktördür. Çok emek vererek kazandığınız bir başarının ardından yüreğiniz sevinç dolu varırsınız evinize. Kapıyı çaldığınızda sizi karşılayacak ve duygularınızı paylaşacak bir aileniz varsa, tıpkı üzüntünüzü bölüşülüp hafiflettikleri gibi mutluluğunuzun katlanarak çoğalmasında sağlar ev halkı.

Kısacası toplumun huzuru gibi bireyin huzuru da ailede başlar, ailede biter. Rabbim hepimize evlerimizi dünya cenneti hâline getirmemizi sağlayacak bilgi, sabır, hoşgörü ve beceri nasip etsin...

Anne babalarımızın bizden, bizim yetiştirdiğimiz evlatlardan da Rabbim razı olsun...

Gençliğin Yetiştirilmesinde aile okul ve çevrenin etkisi

Doç. Dr. Fikret Karaman

Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı

Diğer bütün canlılarda olduğu gibi insanların da belli bir yaşama süresi vardır. Hayat veya ömür olarak isimlendirilen bu süre çeşitli devrelere ayrılmaktadır. Buna göre; doğumdan ergenlik çağına kadar geçirilen süreye çocukluk, ergenlikten olgunluk dönemine kadar olan süreye de gençlik dönemi denir. İnsan hayatı elverdiği takdirde daha sonra bu süreyi olgunluk, yaşlılık ve düşkünlük gibi devreler izlemektedir. Böylece Allah'ın verdiği ömür, insanın yaşayacağı süre kadar önceden belirlenmiştir. Şüphesiz ki insan hayatının en önemli dönemi, çocukluk ve gençlik dönemleridir. Bu nedenle biz bu yazımızda çocuk ve gençlerin yetişmesinde aile, okul ve çevrenin rolü üzerinde durmak istiyoruz.

Birlikte yaşama arzusu, bütün canlılarda ortak bir paydadır. Bu ihtiyaç insanlarda çok daha belirgin olarak ortaya çıkar. Herkes normal olarak din, dil, ırk, akraba, komşu, arkadaş, memleket ve

meslek gibi nedenlerle birbirini tanır ve sever. Bunlar arasından, toplumun temelini teşkil eden ailenin fertleri arasındaki yakınlık ve sevgi daima ön plandadır. Çünkü kişinin bir aileye mensup olması onun için önemli bir ayrıcalıktır. İnsanın ilk ve evrensel kurumu ailedir. Bu nedenle akrabalık ilişkisiyle birbirlerine bağlanan fertlerin oluşturduğu topluluğa aile denmiştir. Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve diğer geçmiş milletlerin çoğunda aile, toplumun kutsal ve dini bir kurumu olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden Yahudilikte bekar kalmak büyük günah sayılmıştır. Hristiyanlıkta da aileyi meydana getiren evlilik o kadar kutsal sayılmıştır ki, evlenen eşlerin, bir beden hâline geldiği kabul edilerek artık ayrılmalarının mümkün olmadığı inancına varılmıştır. İslâm'da ise aileye büyük önem verilmiş, ailenin temeli olan nikâh ve evlilik çeşitli ayet ve hadislerle teşvik edilmiştir. Böylece bazı İslâm bilginleri evliliğin kişilerin durumlarına göre; dini yönden farz, sünnet veya mekruh olduğunu söylemişlerdir. Diğer yandan bazı Kur'an ayetlerinde ve hadislerde, aileyi teşkil eden fertlerin birbirlerine karşı olan görev ve sorumlulukları hatırlatılmaktadır. Rum suresinin 21. ayetinde ailenin bir sevgi ve merhamet merkezi olduğu şöyle ifade edilmektedir: "Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler

vardır." Görüldüğü gibi burada ailenin asıl sorumluları olan eşlere sevgi ve acıma duygusu verilmiştir. Onları birbirlerine, çocuklarına, akrabalarına, komşularına ve diğer insanlara karşı duyarlı hâle getiren asıl güç de bu sevgiye dayanmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) de bir hadislerinde evlenip aile kurmayı şöyle teşvik etmişlerdir: "Nikâh benim sünnetimdendir. Kim benim sünnetimi uygulamazsa benden değildir. Evleniniz, ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar ederim." (İbn Mace, Nikâh, 1) Bu nedenle ferdin, toplumun hatta bütün insanlığın barış, huzur, sükunet ve güvenliği için sağlam bir aile temeline ihtiyaç vardır.

Nitekim "İnsan Hakları Evrensel Beyanname"nin 16. maddesinde de belirtildiği gibi evlilik çağına gelen her erkek ve kadın, evlenme ve aile kurma hakkına haizdir. Aynı madde nin bir alt fıkrasında ise şu hüküm yer almaktadır: "Aile, cemiyetin tabii ve temel unsurudur, cemiyet ve devlet tarafından korunmak hakkını haizdir." Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda da; "Aile Türk toplumunun temelidir" denilmektedir. Buna göre devlet aile bütünlüğünü fertlerin ruh ve beden sağlığını korumakla görevlidir. Böylece aile; bütün toplumlarca korunması gereken bir müessese olarak kabul edilmiştir. Bu itibarla aile düzeni toplumun aynasıdır. Her insanın doğumla ölüm arasında değişmeyen tek kimliği ve adresi ailesidir. Burada aile üyeleri iyi ve kötü günlerde birbirleriyle yardımlaşma ve dayanışma içinde olmuşlar-

Çocuklara ve gençlere yeterince zaman ayrılmamakta, ayrılan zamanlar da gereği gibi değerlendirilememektedir. Böylece din, dil, tarih, kültür, örf, âdet başta olmak üzere birçok konuda kuşaklar arası ayrılıklar ve çatışmalar yaşanmaktadır.

dır. Aslında her aile bir okul konumundadır. Anne ve baba birer öğretmen; çocuklar ve gençler ise, bu okulun müdavim ve yatılı öğrencileridir. Çocuğun ailede öğrendiği bilgi taş üzerine nakşedilen yazı gibi iz bırakır ve unutulmaz. Çünkü küçüklükte öğrenilen ve alışılan şeyler bir çeşit meleke kazandırmakta olup çocuk üzerindeki etkisi hayat boyu devam edecektir. Onlar, dışardaki ortaokul, lise ve üniversiteye gitseler bile merkezi okul konumunda olan ailelerini unutmaları mümkün değildir. Zira, eğitim kurumlarının tamamını bitirseler bile en son dönüp gelecekleri yer yine aileleridir. Gecelerin, tatillerin, kısaca iş ve çalışma saatlerinin dışındaki sabit adres yine ailelerdir. Çünkü herkes tabii olarak doğduğu eve, mahalleye, köye, ilçeye, şehre ve ülkeye karşı sevgi, hasret ve hatıralarla yatıp kalkmaktadır. İçinde bulunduğumuz 21. asır, söz konusu değerlerin daha çok korunması gereken bir asırdır. İlk başta başarılı ve yararlı gibi görünen bu gelişme, aslında ailenin işini daha da zorlaştırmaktadır. Çünkü ailenin en büyük sermayesi ve mirası çocuklar ve gençlerdir. Bilindiği gibi onların eğitimi, yetiştirilmesi ve topluma kazandırılmasıyla ilgili asıl mekan aile, okul ve çevredir. Bu nedenle aile, okul ve çevre üçgeninde çocukların ve gençlerin arayışlarına uygun bir ortamın olması şarttır. Ailenin öğrettiklerini okul, okulun öğrettiklerini ise çevre dışlamamalıdır. Tersine bu üç kurum arasında âhenk ve uyum olmalıdır. Ne var ki çağımızda gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere bütün toplumlarda bu üç önemli kurum arasında yoğun çelişkiler yaşanmaktadır. Çocuk belli bir yaştan itibaren okula gitmek durumundadır. Bu arada okul dönemiyle birlikte çevre ile de tanışmaktadır. Çocuk yavaş yavaş okul ve çevrede elde ettiği birikimlerle aileden öğrendiklerini test etmeye başlamaktadır. Artık ailede konuşulan ve dinlenen her şey kabul edilmeyip tartışmaya açıktır. Okulda gördüğü öğretmen ve arkadaşlarının da o konudaki düşünceleri önemlidir. Ayrıca yazılı ve görsel basın organlarında, sokakta, oyun yerinde, parkta, otobüste, çarşı ve pazarda duyduğu ya da gördüğü şeyler de zihnini kurcalamaktadır.

Bu olumsuz gelişmelerden dolayı günümüz ailelerinin de yükü ve sorumluluğu gittikçe artmıştır. Çocuklara ve gençlere yeterince zaman ayırlamamakta, ayrılan zamanlar da gereği gibi değerlendirilememektedir. Böylece din, dil, tarih, kültür, örf, âdet başta olmak üzere birçok konuda kuşaklar arası ayrılıklar ve çatışmalar yaşanmaktadır. Yanlış arkadaş ve dost edinme çoğu zaman pahalıya mal olmaktadır. Çünkü gençler, bilmeden

**Aile düzeni
toplumun aynasıdır. Her insanın doğumla ölüm arasında değişmeyen tek kimliği ve adresi ailesidir.**

ve tanımadan seçtiği arkadaşlarla yeni alışkanlıklar, ideolojiler ve farklı davranışların içine girmektedirler. Bilerek seçilmeyen arkadaş grubu ve çevre; sisli bir havada yol almaya benzer. Ne yazık ki o tür insanların nereye, nasıl ve niçin gittikleri belli değildir. Çoğu kez bu acı tecrübeler gençlerimize pahalıya mal olmuştur. Bilgi ve görgüden yoksun olumsuz çevrelerin oluşmasıyla eğitim kurumları da ciddi anlamda etkilenebilirler. Ticaret ve menfaat hırsıyla uyuşturucu maddelerini pazarlamak isteyen insanlar artık eğlence, izbe ve kuytu yerleri değil, eğitim kurumlarının çevresini tercih etmektedirler. Sağlık Bakanlığı'nca yapılan bir araştırmanın anket sonuçlarına göre, esrar, kokain, ecstasy, etkili ve tehlikeli bir uyuşturucu maddesi olan LSD'nin 16-25 yaş grubu arasında yaygın olarak kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Alkol ve sigarayı kullanma yaşı ise, ilköğretim öğrencilerinin seviyesine kadar inmiştir. Aynı anketin sonuçlarına göre, lise çağındaki 16 yaş grubundaki öğrencilerin yarısına yakını alkol ve sigara kullanıyor. Erkek öğrencilerin % 6'sı, kızların ise % 2'si esrar, bütün öğrencilerin % 4'ü de ucuca madde kullanmaktadır. Ankara Ticaret ve Sanayi Odası tarafından yapılan kapsamlı araştırma da bu rakamları desteklemekte olup, ilave olarak toplumda giderek artan intihar olaylarına dikkat çekilmektedir. Bu olumsuz gelişmelerin tabii sonucu olarak basınımızda, sık sık

beyaz zehir olarak ifade edilen uyuşturucu komasından ölen gençlerin acıklı tablolarını birlikte okuyor ve görüyoruz. Bu tür dramatik örnekleri ve olayları çoğaltmak mümkündür. Gerçekten benzer olaylar metropol şehirlerden nüfusu daha az olan diğer şehirlere doğru yayılmaya devam etmektedir. Amacımız karamsar tablolar çizerek insanları suçlamak veya üzmemek değildir. Tam tersine gerçekleri ortaya koyarak, problemin çözümüne ve hafifletilmesine birlikte katkıda bulunmaktır.

Buna göre, millet olarak hayatta kalmanın ve geleceğe büyük hizmet ve eser bırakmanın tek çaresi, çocuklara ve gençlere sahip çıkmaktır. Onları dinî, millî, manevî, sosyal, kültürel ve ekonomik bilgi ve değerlerle donanımlı olarak yetiştirmektir. Bu hususta şüphesiz ki önce aile akla gelmektedir. Ancak onları geleceğe hazırlamakla görevli ve sorumlu olan okul ve üniversitelerimizin çok daha önemli olduğunu burada hatırlatmamız gerekir. Aile ve okuldan sonra çocukları ve gençleri etkileyen üçüncü

Aile, okul ve çevre üçgeninde çocukların ve gençlerin arayışlarına uygun bir ortamın olması şarttır. Ailenin öğrettiklerini okul, okulun öğrettiklerini ise çevre dışlamamalıdır. Tersine bu üç kurum arasında âhenk ve uyum olmalıdır.

önemli ortam ise çevredir. Günümüzde çevre faktörünü oluşturan olayların başında; yazılı ve görüntülü yayınlar, eğlence ve dinlenme yerleri, çarşı, pazar ve diğer mekânlar gelmektedir. Bu faktörler de, her şeyden önce insana, insani değerlerle yaklaşmalıdır. Onlara bir ticaret ve menfaat avı gözüyle bakmamalıdır. Kanaatimce çocuklarımıza karşı olan sorumluluğumuzu sadece aile, okul ve çevre ile sınırlı tutmak da yanlış olur. O halde bütün millet olarak çocuklarımızı ve gençlerimizin maneviyatını yükseltmek suretiyle onları hayata bağlamanın çarelerini üretmeliyiz. Onların hayatını daha anlamlı hale getirecek değerleri, yaş ve eğitimleriyle orantılı olarak vermek için gerekli önlemleri almalıyız. Unutmayalım ki hepimiz aynı geminin içindeyiz.

İslâm'da Aile Hayatı ve TÜRK AİLE YAPISININ GELENEKSEL ÖZELLİKLERİ

Şükrü Özbuğday

Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

İslâm dini, aileyi daha yaratılışın başlangıcıyla birlikte ortaya çıkan insanlığın en eski ve en köklü kurumu olarak göstermiş; bütün insanlığın bu kurum sayesinde gelişip çoğaldığını bildirmiştir. (Hucurât, 13) Modern antropolojik araştırmalar da Kur'an-ı Kerim'in verdiği bu bilgiyi desteklemektedir. Bu birim, kurum veya oluşun bütün insanlık tarihinde rastlanmakta olup, hatta bugün bile modern toplumların temelini oluşturmaktadır. (Din Sosyolojisi, Çev. Ünver Günay, Kayseri 1990, s. 70)

Aile; tarihin her döneminde ve her yerinde toplumun temel ve vazgeçilmeyen kurumu olmuştur. Bu kurum, insanlığın tanıdığı bütün dinler tarafından da kutsal sayılmıştır. Onun kutsallığı; cemiyet hayatında düzeni, disiplini, huzur ve devamlılığı sağlamasından gelmektedir.

Çocukların eğitim ve terbiyesinde en önemli ve en yakın çevre ailedir. İnsan topluluklarını millet yapan manevî ve kültürel değerlerin nesilden nesile intikalini sağlayacak olan kurum ailedir. Bütün fonksiyonlarında ailenin yerine bir başka kurum ve kuruluşu koymak tabiata aykırıdır, böylesine teşebbüsler yeni yetişenlerin ruh ve beden sağlığını bozmakta, toplumun çözülme ve çökmesine yol açmaktadır.

Ailenin böylesine önemli olduğunu takdir eden İslâm, ana kaynağı Kur'an-ı Kerim'de bu konuya yüz civarında ayet tahsis etmiştir. Sünnet kaynağı ise aileyi bir kitap (bölüm) konusu edinmiştir. (Prof. Dr. Hayrettin Karaman, İslâm'da Kadın ve Aile, İst. 1994, s. 198)

Eski yeni bütün anayasalarımız aileyi "Türk Toplumunun Temeli" olarak nitelendirmişlerdir.

Aile, ilkel ve gelişmiş her toplumun temelidir. Kendisini sürekli, üyelerini mutlu kılmak için üzerine düşen görevleri yapmak zorundadır. Bu görevleri yaparken gelenekler-

Türk aile yapısının temelinde, bin yıldan beri bağlı olduğumuz İslâm dininin aile anlayışı yatmaktadır. Bu da ailenin sağlam temellere oturmasını sağlayan en önemli faktördür.

le konulmuş, hukukî yaptırımlarla düzenlenmiş bir takım yetkilerle donatılan aile, başka kişi veya kuruluşlara devredilemeyen sorumlulukları da taşımaktadır.

Ailenin çeşitli sebeplerle zayıfladığı her durumda; kargaşa ve çok boyutlu sefâlet yaygınlaşmaktadır. Aile bir bakıma kötülük ve iyiliklerin hem sebebi hem de sonucudur. Aile sağlıklı ise, toplumda iyilikler yaygınlaşır, aile bozulmuşsa toplum da bozulur.

Aile; üyeleriyle ilgili insanî, dinî, ahlâkî, hukukî görevleri yerine getirmekle görevli kılınmıştır. Bu durumun tabii sonucu, aile birtakım sorumlulukları da üstlenmiştir.

Bunlar; aile üyelerinin birbirlerine karşı sevgiyle, saygıyla davranmaları, her birinin, diğerlerinin sağlık, eğitim, beslenme, barınma hatta eğlenmesiyle ilgili olarak kendine düşen işleri yapma sorumluluğu şeklinde özetlenebilir. Bu sorumlulukların, benzerlerinden iki önemli farkı vardır:

Birincisi, bunların belirli bir zaman dilimi içinde ve belli bir plân dahilinde yerine getirilmesi zaruretidir. İkincisi ise, aileye ait olan bu sorumlulukların, bir başka kişi yahut kurum ta-

rafından bu ölçüde yerine getirilmesinin mümkün olmamasıdır. Uzmanlar, kuş tüyünden bir gündüz bakım evi yatağının, ot yataklı bir aile ocağı kadar bile, çocuğu mutlu edemediğini, araştırmalarla tespit etmişlerdir. Aynı türden araştırmalar; en yetenekli gıda uzmanlarının, çok gelişmiş laboratuvarlarda imal ettikleri sütün, anne sütünün çocuğa sağladığı faydayı sağlayamadığını açıkça ortaya koymuştur.

Çocuğu dünyaya getirmekle ailenin işlevi tamamlanmış olmaz. Bundan başka, aile çocukların beden, zihin ve ahlâk bakımından sağlıklı ve dengeli yetişmelerinde birinci derecede rol almak suretiyle insanlığın her bakımdan gelişmesine ilk ve en önemli katkıyı sağlamaktadır. Tarihin çeşitli dönemlerinde ve çeşitli kültürlerde aile az çok değişik fonksiyonlar üstlenmişse de çocuklarla ilgili bu işlevleri kesintisiz devam etmiştir. Çünkü, diğer bütün canlılardan farklı olarak insanın fizyolojik, ruhsal, zihinsel ve ahlâkî gelişmesi ancak kadın ve erkeğin sürekli birlikte yaşamaları, böylece uzun yıllar ilgiye muhtaç olarak yaratılan çocuklarını beslemeleri, her türlü tehlikeden korumaları, eğitmeleri, diğer maddî ve ruhsal ihtiyaçlarını

karşılamaya çalışmalarıyla mümkündür. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim'de çocukların yalnızca emzirilme dönemleri için iki yıllık bir süre belirlenmiş; (Bakara, 232; Lokman, 14) ayrıca Kur'an ve sünnetteki özel veya genel hükümlere dayanarak fıkıh kitaplarında çocuğun doğumundan evlenip aile kurmasına kadar türlü ihtiyaçların

Ailenin çeşitli sebeplerle zayıfladığı her durumda; kargaşa ve çok boyutlu sefâlet yaygınlaşmaktadır. Aile bir bakıma kötülük ve iyiliklerin hem sebebi hem de sonucudur. Aile sağlıklı ise, toplumda iyilikler yaygınlaşır, aile bozulmuşsa toplum da bozulur.

karşılanması için anne-babaya birçok görev ve sorumluluk yüklemiştir. Bütün bu görevlerin yerine getirilmesi aile kurmakla mümkün olduğu içindir ki, Hz.Peygamber: "Nikâh benim sünnetimdir. Benim sünnetimden yüz çevirenler benden yüz çevirmiş olurlar" buyurmuştur. (İbn Mâce, Nikâh, 1)

Ailenin eğitim sorumluluğu

Eğitimciler aileyi ilk ve en etkili eğitim kurumu kabul ederler. Ailenin bu işlevi yalnız içe dönük bir faaliyet olmayıp, genel olarak toplumsal ve ahlâkî hayata da büyük bir hizmettir. Her ne kadar insanlar da öteki canlılar gibi evlenmeden çocuk dünyaya getirebilirlerse de, çocuğun uzun süren zahmetli bakımı ve din, toplum, hukuk gibi kurumların bireyden belediklerini kazanmasını sağlamak anne tarafından tek başına yerine getirilemeyecek kadar ağır bir görev dir. Çocuğun

maddî ve bedensel ihtiyaçları yanında dinî, ahlâkî, toplumsal ve mesleki eğitim-öğretime şiddetle ihtiyacı vardır. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim'deki "Ey inananlar! Kendinizi ve aile halkınızı yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun...." (Tahrim, 6) mealindeki ayet, bütün Kur'an yorumcularına göre, aile reisini, eşi ve çocuklarının eğitim ve yaşayışından sorumlu kılmıştır. İslâm ahlâk literatüründe çoğunlukla "terbiye", "edep" ve "te'dip" kavramıyla ifade edilen bu eğitim hakkında Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Hiçbir baba, çocuğuna güzel ve yararlı eğitimden daha değerli bir miras bırakamaz." (Tirmizî, Birr, 33)

Şüphesiz çocuğa bu değerli mirası en iyi ailesi verir. Çünkü, çocuğun ilk tanıdığı, güvendiği, özendiği, sevdiği ve en köklü duygusal bağlarla bağlandığı kişiler ana ve babadır. Bu yüzden aile yuvasından yoksun kalan çocukların eğitim öğretiminde, hatta ahlâk ve ruh sağlığında ciddi problemlerle karşılaştığı bilinmektedir. Yapılan bir araştırmada ülkemizdeki hükümlü gençlerin %22'sinin parçalanmış veya eksik aileden geldiği tespit edilmiştir. (Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, T.C. Başbakanlık

Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara 1992, s. 344-345)

Görevin ağır, yetkilerin sınırlı ve sorumlulukların devredilemez olması, aile üyelerinin çok iyi bir eğitim görmelerini, ailede eğitimin bir devlet sorumluluğu olarak yerine getirilmesini zaruri kılmaktadır.

Ailenin; kendisine, yeni nesle ve çevresine karşı çok önemli ve başkasına devredilemeyen görevlerini yapabilmesi için dinimiz, örf ve adetlerimizle kanunlarımız onu, birçok yetkilerle donatmıştır.

Aile, öncelikle kendi üyelerine ve bu yolla da toplumun bütün üyelerine, insanlığın temel değerleri olan şu tutum ve davranışların kazandırılmaya başlandığı bir sorumluluk ortamıdır:

a) Dini inanç ve ibadetin aşılınıp öğretilmesi,

b) Kardeşlik duygusunun doğurduğu insan sevgisi ve paylaşma davranışının benimsetilmesi

c) Annenin örneklik etmesiyle şefkat, babanın tutumuyla da merhamet duygusuyla temas ve bunların uygulanması.

d) Aile fertlerinin ilişkilerinde hakim olan hoşgörülü tavırların tanınması.

e) Aile içindeki iş bölümü uygulamalarından, görülerek kazanılan cesaretle kişilik sahibi olma.

f) Bir aile tarafından aranan, yokluğu hissedilen kişi olarak, diğer üyelerin mensubiyet duygusundan kaynaklanan güvenlik içinde olma.

Aile, üyelerinin; birbirleriyle olan kan bağı, aynı mekânda yaşama, aynı değerleri benimseme, aynı mutluluk ve sıkıntıları paylaşma gibi biyolojik, sosyal ve psikolojik ortak yönleri, onların kendi içindeki insanî duyguları doğurur ve geliştirerek pekiştirir. Bu gelişmenin istenilen seviyede sağlanabilmesinin tek şartı, aile üyelerinin birbirlerine karşı eğitim sorumluluğunu üstlenmeleridir.

Ailede eğitim, işte bu insani değerlerin geliştirilerek yaşatılması için aile üyelerinden her birinin yerine getirmesi gereken tanıtma, benimsetme, önderlik ve örneklik ederek davranışa dönüştürülmesi ile ilgili sorumluluklardır.

Artık hayli ihtiyarlamış olan dünyamızda; özel-resmi eğitim kurumlarının, kişileri dinî, ahlâkî, medenî amaçlar için eğitmekte acze düştükleri açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Adları eğitim kurumu olsa da yapabildikleri tek şey, bazı bilgileri öğretmek ve bunların ne ölçüde tekrarlanabildiğini test etmekten ibarettir.

Bu zaafiyeti daha da körükleyen kitle haberleşme araçlarının, eğitmek şöyle dursun, az-çok eğitilmiş insanları da zavallılaştıran tutumları, her gün gözler önünde sergilenmektedir. Bu sorumsuz ve gerçek demokratik anlayışla asla bağdaşmayan başı bozuk ve sevimsiz bir kısım yayınların; insan onurunu zedeleyen, onu yaratılıştaki temizlikten uzaklaştırarak yozlaştıran telkinleri de dikkate alınırsa, ailede terbiye ve eğitimin vazgeçilmezliği kendiliğinden ortaya çıkar.

Bu sebeple, özellikle bizim toplumumuzda; eğitimden sorumlu ve bu hizmeti vermekte yetkili olanların ailede yapılan eğitime, bugünkünden daha ciddi bir seviyede yaklaşmaları, kaynak ayırmaları, milletçe kalkınmamız, huzur ve güven içinde yaşamamız için zaruridir. (Dr. Hüseyin Ağca, Ailede Eğitim, T.D.V. Yayını, Ankara 1993, s. XII-XV, 6,7, 138)

Bazı özellikleri

1- Türkiye'deki çekirdek ailenin batıdaki çekirdek aileye, sadece aile içinde yaşayan birey sayısı ile benzediği, bunun dışında aile bireyleri arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilere atfedilen değerler kadar ailenin yaşama biçimi açısından da belirgin şekilde farklılık arz etmektedir.

2- Karşılıklı dayanışma ve yardımlaşma temeline bağlı bir yaşama biçiminin sürmesi ve bazı aile içi etkinliklerin (çocukları evlenene kadar aile yuvasında barındırmak, yaşlılara aile içinde çocuklar tarafından bakılmasının toplumsal bir değer taşıması, evliliklerin her iki tarafın ailesi tarafından desteklenerek kurulması vb.) devam ediyor olması, Türkiye'deki çekirdek aileyi batıdakinden ayırmaktadır.

3- Aile kurumu açısından ele aldığımızda bugün Türkiye batıya nazaran göreceli olarak çok güçlü bir durumdadır. Çünkü aile yapısı ve toplumsallaştırma, geleneksel değerlerin korunması, aktarılması ve aile içi birincil ilişkilerin dayanışmacı bir şekilde devamını sağlamaktadır. Kadın ve erkeklerin büyük bir kesimi geleneksel değerler çerçevesinde evlenerek birlikte yaşamaktadırlar. Görücü usulü evlenme yaygınlığını yitirmiş gibi görünmekle beraber, gençler beğendikleri ve evlenmeyi istedikleri kişiyi ailelerinin onayına başvurarak seçmektedirler. Her açıdan bu kadar büyük önem taşıyan aile kurumundaki ilişkilerin sağlıklı, anlamlı ve kişiler açısından yaşamayı kolaylaştırıcı olması önemli ve Türk ailesine has bir özelliktir.

4- Gayri müslim ülkelere göre, Türkiye'de boşanma, çok vahim nedenler söz konusu olmadıkça, tercih edilmemektedir. Öte yandan eşler arasındaki ilişkiler, duygusal doyum ve etkileşim yerine, ekonomik açıdan yaşamı sürdürme ve kuşakların devamı üzerine kurulmuştur.

5- Türk aile yapısının temelinde, bin yıldan beri bağlı olduğumuz İslâm dininin aile anlayışı yatmaktadır. Bu da ailenin sağlam temellere oturmasını sağlayan en önemli faktördür.

Yıldız Ramazanoğlu

“Modern aile, kadın-erkek ayırımının asgariye indirildiği ailedir.”

Söyleşi: Kadriye Erdemli • İstanbul Küçükçekmece Müftülüğü Vaizesi

Son zamanlarda modern ve geleneksel aile ayırımı üzerinden yürütülen bir tartışma var. Bu konuda kesin çizgilerle belirginleşen bir tanım yapmak mümkün mü?

Günümüzde çizgi denen şey artık hiç işe yaramıyor. Reel bir gerçekliği yok. Bu nedenle olayların tek boyutlu izahı mümkün değil. Ortada referans alınacak temel doğrular yoksa işler iyice karışıyor. Aile konusunda vahyi esas alırsak, adil sürdürülebilir sevgi ve saygı dolu bir yapıya ulaşmak mümkün. Ancak gelenek olarak, yüzyılların içinden süzülerek, ayıklanarak bize ulaşan bir birikimden mi söz ediyoruz, yoksa İslâm adına ortaya konan ama İslâm'ın ilkeleriyle örtüşmeyen hatta çoğu kez bu ilkeleri neredeyse dışlayan bazı örf, âdet, alışkanlık ve törelerden mi? Müminler! Dendiğinde hitap, kadın ve erkek inananları kapsıyor. Kur'an'ın muhatabı olarak kendini gerçekleştirecek olan kadın-erkek müminler, ayetlerin yüklediği sayısız sorumlulukları bir bütün olarak görmek, gereği gibi algılamak durumundadırlar. Böylelikle aile, dış tehditlere karşı daha mukavemetli kılınır.

Aile, çoğu kez iç güdülerle sevk ve idare edebileceğimiz bir alan gibi görünüyor ama tersine çok emek isteyen, karmaşık ilişkiler ağı içinde her gün yeniden dokumayı gerektiren bir sanat atmosferi. Toplumsal ve bireysel sorumlulukların iç içe geçtiği, genetiğin, fizyolojinin, psikolojinin, edebin, hikmetin ve sevginin buluştuğu bir kimya. Burada yaşlı, çocuk, kadın ve erkek, hukukla ve merhametle donatıldığını hissetmek zorunda. Tam bir ilişkiler ağı. Fakat emir cümlelerinin, kabalığın, incitmelerin ve incinmelerin havada uçuştığı bir atmosfer var ise bunun adını modern ya da geleneksel diye kategorize etmenin kimseye pratik bir getirisi olmaz.

Modern aile denildiğinde hemen çekirdek aileyi düşünür, aileler küçülüyor, parçalanıyor diye hayıflanırız. Bizi bu noktaya getiren süreç-

lerin iyi izlenmesi gerekir. Bu geldiğimiz nokta toplumsal deneyimlerin bir neticesi, belki biraz da kentleşmenin getirdiği bir sonuç. İnsanlar yeni bir hayata başladıklarında müstakil varlıklarının aile anonimliği içinde yok olmasını değil muhafaza edilmesini isterler. Fakat geniş ailede genç kuşaklara kendi kararlarını alma, tercihlerini ortaya koyma hatta gündelik hayatını düzenleme fırsatı pek tanınmaz. Oysa belli bir bilinç yükselmesi gerçekleşebilirse; hem geniş aileyi sürdürmek hem de her insana özgür alanlar açmak, saygın ilişkiler üretmek mümkün. Bu kültür düzeyinin artmasıyla, olgunlukla gelecek bir esneklik. Tolerans sınırlarının genişlemesini, hoşgörü katsayısının artmasını gerektirir.

Modernizmin getirdiği değişim, aileye ve aile bireylerine nasıl yansıyor?

Modern aile, en kestirme söyleyişle kadın-erkek ayrımının asgariye indirildiği ailedir. Bu, batı toplumlarında uç noktalara kadar yaşanan bir hayat tarzı. Kadınlar da ekonomik olarak bağımsızlar, insanlar biri beni himaye etsin diye değil, eşitlerin can yoldaşlığı üzerinden bir araya geliyorlar. Ast üst ilişkisi, hükümlanlık duygusu ortadan büyük ölçüde kalkıyor, işler istişareyle yürüyor, kararlar birlikte alınıyor. Buraya kadar tablo son derece olumlu gibi görünüyor. Yine de neden dağılıp gidiyor bu aileler. Burada da kendi tanımları ile cennetin yeryüzünde inşası duygusu insanlardaki sabır ve fedakârlık hasletlerini yok ediyor. Erkekler ve kadınlar, çocuklar için harcadıkları yılların kendi hayatlarından çalınan altın zamanlar olduğu duygusu içinde. Öteki dünyaya yatırım yapma adına buradaki kimi kayıp gibi görünen yoksunluklara kimsenin tahammülü yok. Zamanı iyi geçirme ve keyf almaya endekslenmiş bir yaşam. Bu durumda ne kendimizi bir insan olarak gerçekleştirmemizi engelleyen aile anlayışı İslâm'ın hoşgörüsüne uygun düşer, ne de karşılığını sadece Allah'tan bekleyerek yapılacak fedakârlıkları küçümseyen, aşırı egosantrik ve

bireyci insanların oluşturduğu aile huzur güven ve ferahlık üretebilir.

Bugün modern dünyada kutsal bir miras olan aile nasıl bir tehdit altındadır?

Bu çok geniş bir konu. Özetle büyük bir güven bunalımı yaşanmakta. Öyle ki, bazıları cinsel beğenileri son bulduğu anda aile yapısı içinde var olmaya katlanmak zorunda hissetmiyorlar. Kadınlar için boşanmış olmak ekonomik açıdan çok kere dezavantaj değil. Sadece anne ya da babasıyla yaşamak zorunda kalan pek çok çocuk var. Bu durum, içinde nefret biriktiren kuşakların yetişmesine neden oluyor. Eşcinsellik yani sevgi ve şefkati kendi cinsinde arama durumu yayılıyor. Buna rağmen, çok iyi, köklü sağlam aileler de tabii ki mevcut. Aile insanların içlerinde hâlâ en önemli kurum. Güzel bir aile kurmak bir ütopya ve özlem olarak, çok üst bir toplumsal yapılanma olarak insanların içinde var. Yönetimler tarafından ve kiliseler tarafından maddî ve manevî olarak destekleniyor aileler.

Biz çok kapsamlı, her bir insanı değerli ve müstakil bir varlık olarak takvayla sınavan muhteşem bir söyleme sahibiz. Bu durumda, hikmet, doğru tavır neredeyse buradan yola çıkarak özeleştirimizi yapabilecek iyi ve insani pratikleri kendimize katabilecek alt yapıya da sahip olmamız gerekir.

Modern ve gelenek arasında bir çatışma oluşturmadan her ikisinden de nasıl yararlanılabilir. Bizim paradigmamız ne olmalı?

Sadece kendi çevremize bakarak her şeyin yolunda gittiğini düşünmek yanıltıcı olur. Şimdi Akabe'de Peygamberimizle biatlaşan, tam bir toplumsal birey olarak ümmet içinde yerini almış, bayram, cuma, teravih gibi sosyal ibadetlere katılan, mescitlerde çekinmeden ayağa kalkıp soru soran, hesap soran, özgüvenli donanımlı kadınları, onların kardeşlerini- babalarını, hayatı paylaştıkları eşlerini ve tarih içinde yaşanan bazı olumsuz değişimleri ve bunun aileleri nasıl kırılan yaptığını düşünmeden edemiyor insan.

Bizim paradigmamız ne olmalı sorusuna gelince; biz çok kapsamlı, her bir insanı değerli ve müstakil bir varlık olarak takvayla sınavan muhteşem bir söyleme sahibiz. Bu durumda, hikmet, doğru tavır neredeyse buradan yola çıkarak özeleştirimizi yapabilecek iyi ve insani pratikleri kendimize katabilecek alt yapıya da sahip olmamız gerekir. Bunu çekinmeden yapabiliriz. Ne adına olursa olsun yanlışlarımızda ısrarcı olmak, aile yapımıza büyük zarar veriyor.

Duygu Okulu Olarak

■ Neclâ Koytak

Aile

Doğarken muhteşem bir potansiyeller yumağı ile dünyaya gelsek de, bizi insan yapan her şeyi eğitim yoluyla elde ederiz: Dili, düşüncüyü, kültürü ilmi, ahlâkı ve sanatı.

Antropoloji, insanın zamanından önce doğmuş bir varlık olduğuna dikkatimizi çeker. Doğduğunda insan organizması, özellikle beynin sinirsel bağlantıları tamamlanmamıştır. Onun gelişmesi çevre ile yaşayacağı etkileşimler sayesinde gerçekleşecektir. İnsan yavrusunun doğarken getirdiği 3-5 refleks dışındaki tüm davranışları öğrenme yoluyla şekillenecektir.

İnsanın bu tamamlanmamışlığı aynı zamanda onun büyüklüğünü, üstünlüğünü, özgürlüğünü, eşref-i mahlûkat mertebesini teşkil eder. Çünkü bu sayede, sahip olduğu ilâhî cevhere, insanî öze, Farabi'nin ifadesiyle "ilâh siretinde" bir açılım kazandırma marifetini gösterebilecektir.

Öte yandan bu tamamlanmamışlık bir başka oluşuma yol açar: Zayıflığından dolayı çocuğun yıllar boyunca korunma, bakım, eğitime ve yetiştirilme zorunluluğu, toplumu ve aileyi oluşturan doğal ve temel etken olarak rol oynar.

Aile çocuğun temel biyolojik, ruhsal ve psikosozal ihtiyaçlarını karşılarken onun gelişimini desteklemiş ve yönlendirmiş, aynı zamanda da eğitmiş olur. İnsanda yaşama içgüdüğü en temel içgüdüdür. Doğumla birlikte bebek, travmatik düzeyde ölüm korkusu yaşar. Onun bu korkusu ancak, doğumu takip eden saat ve günlerde hayatının tehlikede olmadığını hissettiren annenin sevgi dolu bakım ve özeni ile yatıştırılır. Böylece güçlü bir kişiliğin, dolayısıyla da hayat başarısının ana ögesi olan özgüven duygusunun temeli kurulmuş olur.

A. Comte, Freud ve daha birçok bilim adamı, ailenin rolünün, insanın doğarken getirdiği vahşi, ilkel, katı ve sert içgüdülerin dönüştürülmesi, sosyalleştirilmesi ve insanileştirilmesi olduğunun altını çizerek.

Aile bu rolünü, yalnızca sevmekle yapar. İnsanın insanı tanımasını ve sevmesini sağlayan tek araç ailedir. Yetişkin ya da çocuk, her ferdin kendini özel ve biricik, yeri doldurulmaz bir varlık olarak keşfetmesini sağlayan, dünyadaki tek fırsattır aile.

Çocuğun normal, sağlıklı ve kapasitelerinin üst sınırlarına varacak düzeyde gelişmesinde ilk yılların önemi büyüktür ve bu yıllardaki gelişme daha sonraki gelişimi de belirler.

Bu dönemde çocuğun biyolojik ihtiyaçları yanında karşılanması gereken duygusal ihtiyaçlarının tümü (koşulsuz sevgi, güven, kabul edilme, onaylanma, takdir edilme, otorite, disiplin v.b.) ancak ve ancak aile içinde karşılanabilir. Böylelikle insanî varoluşun temel sorunlarından biri olan "değerliyim" duygusu kazanılmış olur.

Diğer yünden aile, toplumun en özerk, en otarşik, kendi kendini yöneten, ideolojik dayatmalara en çok direnç gösterebilen kurumudur.

Bu korumalı ortam, belli bir kültür ve medeniyetin temel kodlarının yeniden üretildiği ve genç kuşaklara aktarıldığı alandır. Kültür ve medeniyetin belirleyici kodlarını teşkil eden temel anlam sistemleri ve değer sistemleri, yani temel inanç sistemleriyle, hayata yön verecek birincil paradigmalara ve ideallere, aile içinde benimsenen kimlik öğeleridir.

Gerçek şu ki, din, kültür, medeniyet, ideoloji, siyaset, güç ve iktidar ilişkileri, cinsiyet rolleri ailede üretilir. İyilik de kötülük de şiddet de adalet de davranışın, aile eğitimi sürecinde kazandığı niteliklerdir.

Bundan olmalı ki, Firavun'un kuşatması altındaki kavim için ayette "Evlerinizi karargâhlar edin" diye buyurulmuş, böylelikle varolma strateji-

sinin, hayata karşı belirli bir tavrın üretilmesi gibi geniş ve belirleyici bir rol yüklenmiştir eve ve aileye.

Aile yaşamı bize ilk duygusal dersleri verir. Bu yüzden her şeyden önce aile, bir duygu okuludur. Alain, "bütün diğer okullardan önce bir duygu okulu gereklidir ve bu işlevde ailenin yerini neyin tutabileceği bilinmiyor" der.

Ailede, yakın ilişkilerin bu sıcak potasında kendimizi nasıl göreceğimizi, başkalarının bizim hislerimize nasıl tepki vereceğini, bu hisler hakkında nasıl düşünmemiz gerektiğini, hislerimizi nasıl yönetebileceğimizi, tepki verirken ne gibi seçenekle-

Din, kültür, medeniyet, ideoloji, siyaset, güç ve iktidar ilişkileri, cinsiyet rolleri ailede üretilir. İyilik de kötülük de şiddet de adalet de davranışın, aile eğitimi sürecinde kazandığı niteliklerdir.

rimiz olduğunu; umutları, korkuları, acıları, nasıl okuyup ifade edebileceğimizi öğreniriz. Tekrarlarla tekrarlara alışkanlık haline gelen ve bu nedenle birer özellik olarak kişiliğimizi oluşturan bu duygusal donanım, karakter yerine son zamanlarda "Duygusal zeka" (EQ) olarak kavramlaştırılmakta.

Araştırmalar, bu duygusal ve sosyal becerilerin hayatta başarı sağlamak açısından kişinin zihinsel yeteneklerinden çok daha önemli olabileceğini gösteriyor.

Duygusal zekayı oluşturan özelliklere gelince, bunlar:

- Özgüven
  - Olumlu benlik imajı
  - Merak
  - Amaç gütmeye
  - İyimserlik
  - Sebat
  - Dürtü kontrolü, hazzı erteleme, iç denetim
  - Öz motivasyon
  - Sevecen bir heves ve şevk
  - Empati
  - Duyguları anlama ve yönetme
  - Bağımsızlık (irade)
  - Gerçekçi düşünme, muhakeme açıklığı
  - İlişki kurabilme
  - İletişim yeteneği
  - Sevme yeteneği
  - Sorumluluk
  - Saygı-nezaket olarak sıralanabilir.
- Açıktır ortadadır ki, bu beceriler bireye hayat

başarısını sağlamakla kalmaz, toplumsal uyum ve esenlik için gereken erdemlerin de temelini teşkil eder.

Bu duygusal dersleri ana babanın sadece söyledikleri ve yaptıklarıyla değil, kendi duygularını idare edişleriyle ve aralarındaki etkileşim modeliyle de verirler. Bazı ana-babalar üstün yetenekli duygu öğretmenleri iken, bazıları ise gaddardır.

Aslında aile, ana-babalar için de bir duygu okuludur. Onlar bir çift olmanın, sonra çocuk sahibi olmanın tecrübesini yaşarken sorumluluk doğrultusunda duygularını yönetmeyi öğrenirler.

Beynin duygusal mimarisi hakkındaki yeni bilimsel keşifler, hayatta duyguların mantığa galebe çaldığı en şaşırtıcı anlara açıklama getiriyor. Beynin öfke, korku ya da tutku ve sevinç anlarını yöneten yapılarının arasındaki ilişki, duygusal alışkanlıklarımızın nasıl öğrenildiğini, bu alışkanlıkların bazen en iyi niyetlerimize nasıl engel olabileceğini ve aynı zamanda daha yıkıcı, kendimize (veya çevremize) zarar verici dürtülere nasıl hakim olabileceğimizi açıklıyor.

En önemlisi bu nörolojik bulguların ışığında, çocuklarımızın duygusal alışkanlıklarını şekillendirebilme fırsatına sahip olduğumuzu görebiliyoruz.

Her birimizin genetik yapısı, beynimizde belirli duygusal eğilimlere yol açan belirli bir duygusal devre ile dünyaya gelmemizi sağlıyor. Bu devre "mizaç" dediğimiz kişilik özelliğimizin bir taslağıdır. Yani hem bugünkü ve gelecekteki duygulanım tarzımız, duyguları ifade ve yönetme tarzımız hem de davranışlarımızın bir taslağı. Ancak bu beyin devreleri olağanüstü esnekler. Yeni bulgular mizacın kader olmadığını söylüyor. Doğumdan itibaren anne ile bebek arasında kurulan interaktif ilişki içerisinde sayısız tekrarlara dayalı olarak öğrenilen duygusal derslerin beyindeki duygu devrelerini şekillendirerek çocuğa daha yeterli ya da yetersiz bir duygusal zeka kazandıracağını ortaya koyan araştırmalar var.

Bu, çocukluk ve ergenlik döneminin yaşam boyu davranışlarımıza yön verecek temel duygusal alışkanlıkların oluşmasında kritik dönemler olduğu anlamına gelir.

Demek ki çocuklar, belirli duygusal eğilimlerle doğarsalar da belirli bir dönem boyunca beyin devrelerinin en azından bir dereceye kadar esnekliğini korumakta. Bu dönemlerde yeni sinir bağlantılarını ve daha uyumlu biyokimyasal dokuları yaratacak yeni duygusal ve sosyal becerile-

ri öğrenebilirler. Çocuklara bu imkânı verecek olan, ilk yıllardaki gelişim ortamı ve bu ortamın en önemli ögesi olan ana-baba yaklaşım ve tutumlarıdır. Ana baba yaklaşım ve tutumlarının gelişim üzerindeki çok yönlü etkileri tartışılmaz niteliktedir.

O halde beynin duygusal devrelerinde değişiklikler yapmak için doğal veya geleneksel ebeveynlik tutumlarımızı sorgulamak ve yaşam tarzımızın normal alışkanlıklarına belki de ters düşebilecek şekillerde davranmak zorunda kalabiliriz.

Öte yandan çocuğun zihinsel gelişimi, genetik kapasiteyle sınırlı olsa da kapasitenin elverdiği oranda gelişmesi de uyarıcı zenginliğiyle çevrenin sunacağı desteğe muhtaçtır.

Demek ki zihinsel gelişim bakımından da ailenin destekleyici rolü birincil öneme sahip.

Amerika'da yapılan son araştırmalar çocukların daha zeki olmalarını sağlamakta benzersiz bir başarı elde edildiğini ya da en azından standart testlerde çocukların daha başarılı olduğunu gösteriyor.

Yeni Zelanda Otago Üniversitesinden siyaset felsefecisi Flynn'a göre, IQ 20. yüzyılın başlarında ilk ölçüldüğünden bu yana 20 puanın üzerinde artış göstermiştir. Bu, evrim modelleri hakkında bildiklerimize meydan okuyan bir bulgudur. Flynn etkisi olarak bilinen bu artışın kesin nedenleri açık değilse de bir dereceye kadar bebeklere daha iyi bakılması ve genel sağlık bilinciyle açıklanabilir.

Flynn, bu artışın en azından bir bölümüne 2. Dünya savaşıdan bu yana ebeveynlikteki değişimlerin yol açtığını belirtiyor.

Yine de çelişkili bir biçimde her kuşak bir öncekinden daha zeki gibi görünürken, duygusal ve sosyal becerileri âdeta zayıflamaktadır.

Öte yandan, eğer duygusal zekâyı ruhsal sağlıkla ve diğer sosyolojik istatistiklerle ölçersek, bugünkü çocukların önceki kuşaklardan birçok açıdan daha kötü durumda olduğunu görebiliriz.

Gerçek şu ki, akademik zekâ, hayat başarısının, zenginliğin ya da mutluluğun bir garantisi olmadığı halde, ailelerimiz, okullarımız ve modern kültür, akademik becerilere takılıp kalmakta; kişinin geleceğini belirlemede, bundan da öte çevre ile etkileşimin niteliğini, ahlâki tutumunu tayin etmede çok önemli rolü olan ve "Duygusal zekâ" terimiyle kavramsallaştırılan, yukarıda sıraladığımız bir grup duygusal ve sosyal yetenek kümesini göz ardı etmekte.

Duygusal ve sosyal yetenek, bir meta yetenektir. Yani ham zekâ dahil var olan diğer yeteneklerimizi ne kadar iyi kullanabildiğimizin belirleyicisidir.

Gitgide artan sayıdaki bulgular, hayattaki ahlâki tavrın, temeldeki duygusal yeteneklerin ürünü olduğunu söylüyor.

Dürtü, duygunun ifade aracıdır, tüm dürtülerin özü, kendini bir eylemle ifade etmek isteyen duygulardır. Dürtülerine teslim olan kişilerin ah-

lâki anlayış ve tavırları yetersizdir.

Dürtü kontrolü (içdenetim) irade ve karakterin temelidir. Aynı şekilde fedakârlığın temelinde empati, yani başkalarının hissettiklerini anlama yeteneği yatar.

Başkalarının ihtiyaç ve acıları anlaşılmıyorsa ilgi, şefkat, iyilik de olmaz.

Mevlâna'nın, "Bilgi ve hüner sahibi olup da merhameti ve ahlâki olgunluğu olmayan varlığın örneği şeytandır" sözündeki hikmeti doğrularcasına zekânın artışına karşılık duygusal yeterliliğin desteklenmemesi iç karartıcı sonuçlar yaratmıştır. Çok sayıda toplumsal araştırmanın ortaya koyduğu dünya çapındaki yaygın eğilim şudur: Şimdiki kuşak bir öncekine oranla daha fazla zorluk çekmekte, daha yalnız ve depresif, daha solumsuz, daha asi, daha sinirli, daha bencil ve saldırgan.

Günümüzün ünlü insan gelişimi uzmanı Lawrens Saphir' in tespiti şu:

"Eğer bir çözüm varsa bunun, çocuk yetiştirme tarzımızda yattığını görmemiz lazım. Çocuklarımızın duygusal eğitimini şansa bırakıyoruz ve bunun sonuçları yıkıcı oluyor."

Gerçekten de iyi insanlar yetiştirmek, insanlığın geleceği için her şeyden daha önemli değil mi?

Netice olarak ve esasen aile ve ailedeki eğitim, yetişkin hüviyeti kazanması uzun yılları alan insanoğlunu hayata hazırlayan zihinsel duygusal ve sosyal donanımı sağlarken toplumsal açıdan da bir medeniyetin pratik numûnesi ve nüvesi olarak iş görür.

Bu doğal, zorunlu ve belirleyici işlevi ile onun otarşik ve özerk tabiatı bir arada düşünüldüğünde ailenin, toplumsal değişme yaratacak müdahale misyon ve stratejileri için son derece elverişli bir fırsat kapısı olduğunu görürüz. Nitekim günümüzde insan gelişimi ile toplumsal gelişim arasındaki dinamik bağ daha iyi anlaşılmakta. Ve bu husus, Batı dışı toplumların modernleştirilmesine ilişkin müdahalelerde temel çıkış noktası olarak dikkate alınmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında aile, mevcut kültür ve medeniyetin gelecek kuşaklara aktarıldığı alan olduğu gibi, ortak bir aksiyon iradesi ve birlik ruhunun yaratıldığı dönemlerde yepyeni bir medeniyet sentezinin üretilebileceği, hayat bulacağı bir diriliş alanı da olabilir.

Aile yaşamı bize ilk duygusal dersleri verir. Bu yüzden her şeyden önce aile, bir duygu okuludur.

çocuklar

sevgi ortamında eğitilmelidirler

Prof. Dr. Mehmet Şeker

Dokuz Eylül Üniv. İlahiyat Fakültesi

Avrupa ziyaretlerimde dikkatimi çeken bir husus olmuştu. Anneler, iki-dört yaşlardaki çocuklar ile sokakta ve parkta çokça ilgileniyor, onların eğitilmesine özen gösteriyorlardı. Birinde, iki üç yaşındaki bir çocuk elinde bulunan bir kağıdı yere düşürmüştü. Annesi bunu fark edince, yürümedi, bekledi. Çocuk bir süre annesine bakındı, bekleyişinin sebebinin düşürdüğü kağıt parçası olduğunu anlayarak, onu aldı ve ancak, anne ondan sonra yürüyüşüne devam etti. Sabırla, çocuğun kendi kendine, yaptığı işin yanlış olduğunu anlamasını bekleyen anne, böylece çocuğunun yanlışlıklarını düzeltmiş oluyordu.

Zaman zaman kendi kendime sorarım. Acaba bizim toplumumuzda çocukların eğitimine yeterince özen gösteriyor muyuz? diye. Kuşkusuz günümüzde ilerleyen araştırmalar, çocukların daha ana karnından başlayarak eğitilebileceklerini ortaya koymaktadır. Gerçi bizim kültürümüzde bunun uygulamaları görülmektedir. Büyükançelerimizin, çocuklarını emzirirken çok dikkatli davrandıklarını, hatta mümkün ol-

Çocuk eğitiminde, ölçüyü kaçırmadan sevgi ve hoşgörü gösterilebilir. Ancak, aşırı sevgi ve hoşgörü'nün çocukların şımarmalarına sebep olabileceği de gözardı edilmemelidir.

Sevgi ortamında büyümeyen çocukların ileri yaşlarda psikolojik sorunlara düştükleri, psikologlar tarafından da ifade edilmektedir. Onun için çocuklarımıza göstereceğimiz sevgi, onların geleceğinin daha sağlıklı olmasına yardım edecektir.

duğu ölçüde abdestli olmaya, ya da gusül yapması gereken bir durumu varsa manevî temizlenmeye dikkat ettikleri anlatılırdı. Böylece, en azından emzirme sırasında dikkatli ve uyanık olmak gerektiğine işaret edilmiş oluyor.

Geleceğimizin güvencesi olan çocuklarımızın yetiştirilmeleri için ne kadar çalışıp çabaladığımız bilinmektedir. Hele okul çağlarına gelince onların en iyi okullarda okumalarına özen gösteririz. Günümüzde bu konuda anne babaların çocuklarının yetişmesinde ne kadar titizlik gösterdiklerine şahit oluyoruz. Özel okullar ile dershanelerde eğitim-öğretimlerini yapabilmeleri için ellerinden gelen gayreti gösteren anne babaların, çocuklarının manevî-ahlâk eğitimlerine de özen göstermeleri gerektiğini hatırlatmaya gerek yoktur.

Çocuklarımızın daha küçük yaştan itibaren eğitilebilmeleri için onların muhtaç oldukları sevgiyi onlardan esirgememeliyiz. Sevgi ortamında büyümeyen çocukların ileri yaşlarda psikolojik sorunlara düştükleri, psikologlar tarafından da ifade edilmektedir. Onun için çocuklarımıza göstereceğimiz sevgi, onların geleceğinin daha sağlıklı olmasına yardım edecektir.

Peygamberimiz çocukları severdi ve çocukları sevmeyi de teşvik ederdi. Torunları ile yeri geldikçe oynar, onların yaramazlıklarını hoş karşılardı. Ama, ahlâka ve topluma aykırı bir davranışlarını görünce de onları uyarmadan edemezdi.

Birgün torunu Hz. Hasan, sadaka olarak gelmiş olan hurmalardan bir tanesini alıp ağzına koymuştu. Allah'ın Elçisi, hemen müdahale ederek; "Onu at ağzından. Biz Ehl-i Beyt'in sadaka

malı yemediğini bilmiyor musun?" diye ikaz ederek, torununun helâl yeme konusunda titiz davranması yolunda onu uyarmış oluyordu.

Bilindiği gibi Ehli Beyt, Peygamberimizin ailesidir. En yakın aile fertleri, başta eşleri, evlatları, torunları ve kendisine çok yakın olan dostları bu çerçevede kabul edilir. Bu kimseler bir bakıma Hz. Peygamberin terbiyesi altında bulunurlar. İşte peygamberimizin torunu Hz. Hasan'ın davranışına müdahalesi de bunu göstermektedir.

Bir başka hadis-i şeriften de, yine Peygamberimizin çocukların eğitimine dikkat ettiğini gösteren bir örnek verelim.

Hz. Peygamberin üvey oğlu Ömer b. Ebu Seleme şöyle bir olayı anlatıyor: Ben, Peygamber aleyhisselam'ın terbiyesinde bulunan bir çocuktum. Yemek yerken elim yemek kabının (yani tabağın) her tarafına uzanıyordu. Allah Rasülü bana:

"Yavrum, Besmele çek, sağ elinle ve önünden ye" diye uyarıda bulundu. Ben de bundan sonra bu tarzda yemeye dikkat ettim.

Çocuk eğitiminde, ölçüyü kaçırmadan sevgi ve hoşgörü gösterilebilir. Ancak, aşırı sevgi ve hoşgörünün çocukların şımarmalarına sebep olabileceği de gözardı edilmemelidir. O yüzden çocuklarının iyi bir eğitim alabilmeleri için anne babalarına büyük sorumluluk düştüğünü unutmamak lazımdır.

Geleceğimizi kendilerine emanet ettiğimiz çocuklarımızın helâli-haramı bilerek yetişmeleri için üzerimize düşeni yapmalı ve bunun bütün toplumumuza yaygınlaştırmalıyız.

tüketici kimli- ğinde aile

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Uzmanlarından Sosyolog Dr. Dursun Ayan, Rahime Beder Şen ve Semra Yurtkuran konuşumumuz oldular ve onlarla "Tüketici Kimliğinde Aile" üzerine bir söyleşi gerçekleştirdik.

Dursun Bey, tüketim ne zaman bir sorun hâline gelir?

Her insan topluluğunun, her meslek grubunun tüketime farklı bir bakışı var. Biz kendi mesleğimiz açısından, ailenin sürekliliğini, bütünlüğünü temele koyarak baktığımızda, tüketim aslında zararlı bir şey değildir, tüketmediğiniz sürece üretimin tabanını hazırlayamazsınız. Tüketmek gereklidir. Ancak, tüketmek hâli, kişiyi bir aile, bir toplum ve bir vatandaş olmaktan çıkartıp sadece tüketmek hâline indirgiyorsa ve kişi bütün şahsiyetini, kimliğini tüketmek temelinde kurgulamaya başlıyorsa, tüketim bu noktadan itibaren zararlı olmaya başlıyor demektir. İhtiyaca binaen tüketmek değil, bir tutku hâline gelen, israfa yönelik tüketmek sorundur.

O halde tüketimde özentinin de büyük rolü var.

Tüketim, insanlığın gereğine uygun olarak bir ihtiyacı gidermek amacıyla yapılıyorsa bu zaten vazgeçilmezdir. Ancak kişi bir şeyi 'bunu tükettim diye millet bana itibar etsin' düşüncesiyle tüketiyorsa ve bu tüketim ailede bir başka zorunlu tüketimin yerini alıp diğerlerini mağdur ediyorsa, daha açık bir ifadeyle çoluk çocuğun rızık heba ediliyorsa sorun var demektir.

Kültürümüzde ifadesini bulan 'görmemişlik' ve 'desinler'den mi bahsediyorsunuz?

Evet. Bireyler arasında insanı şaşırtacak kadar farklı hobiler, meraklar ve uğraşlar var. Bunlarla bir 'şahsiyet oluşturulur ve her birey, kendi hayatından bir şeyler katarak hem dünyayı hem de in-

sanlığı dolayısıyla kendi şahsiyetini zenginleştirir. Kişi, şu markayı alırsam, bu markayı giyersem daha fazla itibar görürüm gibi yapay bir dünya oluşturarak, yani tüketerek kendisini zenginleştirdiğini sanıyorsa, tüketmek artık bir ruhsal soruna işaret eder.

Çocuklarımıza verdiği-miz hediyeler, sevgimizin bir göstergesi olarak piyasa yapıyorsa, bundan çocuk sevgisi değil, tüketim ekonomisi kazançlı çıkacaktır.

"Tüketiyorum öyleyse varım" sanan insan tipine mi dikkat çekiyorsunuz?

İnsanlığı, tüketmeye indirgemek durumundan bahsediyorum. Tüketim, ister aile için, ister birey için yapılsın bir davranış olarak diğer insan donanımlarının ve yapıp etmelerinin üzerinde bir nitelik kazanırsa, insanın bütün işi-gücü tüketmek olursa ve bunu kontrol edemezse, bizzat kendisi ve ailesi sorun içindedir.

Semra Yurtkuran:

Başkasının gerçeği üzerinden değil, kendi gerçeği üzerinden düşünerek tüketen aile anlayışının bizim kültürümüzde çok manidar karşılıkları var: 'Ayağını yorganına göre uzat' ve 'Damlaya damlaya göl olur' gibi. Bu değerleri içselleştirir ve hayatımızda etkin kılarırsak, modelleme yoluyla geleceğe taşınmasını sağlarız. Belki böylelikle tüketimin bizim toplumumuz için bir sorun olmasının önüne geçilebilir.

Aile sosyologları olarak bizim üzerinde durduğumuz husus; özenti tüketim ya da ihtiyacı aşan tüketimin ailenin bireylerini çatışmaya götürmesidir. Günümüzde ihtiyaçların sınırsızlığı ve sonsuzluğu, özellikle medyanın ve reklamların etkisiyle daha da belirginleştirilmektedir. Dayatılan bir yaşam biçimine doğru yönelme var. Yapılan araştırmalar, kredi kartı ve taksitli satışlar gibi cazip yolların, insanları ihtiyaç fazlası ve bütçelerini aşan harcamalara yönelttiğini göstermektedir. Bazıları kendileri dışında yönlendirilerek tüketim yarışına girerken ne yazık ki, bazıları da sadece stres atmak için tüketiyor.

"Canım sıkıldı, haydi kendimi biraz mutlu edeyim" diye yapılan alışverişler daha büyük streslere yol açıyor ekseriyetle. Tüketerek stres atmak bir aldanış değil mi?

Rahime Beder Şen:

Alışveriş, stresle baş etmek, rahatlamak için bir yol olarak görülüyor. Bu, geçici ve aldatıcı bir rahatlama olabilir. Tüketimin kendisi insanları streslendiriyor. Ve insanlar yeni doğacak stresleri ilk anda göremeyebiliyorlar. Bu nedenle aile içi çatışmalar yaşanıyor. Sokağa çıktığınızda alışveriş nedeniyle tartışan, birbirine karşı sesini yükselten eşleri, anne-baba ve çocuklarını görmek mümkün artık.

Kredi kartları veya taksitli satışla henüz kazanmadığı parayı harcayanlar, borçlarla yüz yüze geldikle-

rinde önce bir şaşkınlık hâli yaşıyorlar. Asıl stres böyle yaşanıyor. Ödenemeyen ve gün geçtikçe katlanan borçlar bazen cana kıymaya kadar götürebiliyor. Çocukların ve gençlerin, reklamlardan, çevreden aldıkları tüketme merakı, anne-babayı, çocuklarını sağlıklı yetiştirmede zorlamaktadır. Bu durum, aile içi ilişkileri

de etkilemektedir. Biz çocuklarımıza yeni şeylere sahip olmanın cazibesine kapılmamayı ve sahip oldukları ile yetinmeyi öğretmeliyiz, diye düşünüyorum. Yanlış ve aşırı tüketim nedeniyle aile, önemli bir konu olan eğitimi, çocuklarının yetişmesini erteleyebiliyor. Çocuklara değerler bilincinin kazandırılması, akrabalık, komşuluk ilişkileri ve pek çok sosyal ilişki ertelenirken, ekonomik zorluklarla baş etmeye çalışılıyor. Bunların kaynağında kanaatimce tüketim kültürü önemli bir yer tutmaktadır.

Dursun bey, sizin tüketim kültürü üzerine basına da yansıyan araştırmalarınız var. Bu konuyu ele alan makalenizde de aşırı tüketimin aile birliğini bozucu hatta boşanmalara kadar giden sonuçlarından bahsediyorsunuz. Ülkemizde tüketim, aile birliğinin bozulmasına yol açacak kadar ileri boyutta mı?

Türk ailesinin sevinilecek, güzel, pek çok tarafı var. Biz buna 'Türk kültürünün sosyal sermayesi' diyoruz. İnşallah bu sermayeyi doğru kullanırız. Çünkü bütün bu kuvvetli yapıya rağmen Türk aile hayatının sosyolojik bağlantıları Batıdaki çözülme aşamalarını çağırıştırır işaretler vermektedir. Bunlara karşı ulusal duyarlılık ve politikalar geliştirilmesi, aile, demografya ve sosyomorfolojik yapının geleceği açısından önemlidir.

Tüketme olgusunun, tüketme isteğinin, bazıları için de tüketme tutkusunun ailede ortaya çıkması ilk olarak, üyelerden birini fazla tüketerek aile içi hak ihlâline götürür. Bu hak ihlâli aile bireyleri arasında dengeyi bozar. İkincisi; paranın aile bireyleri arasında kararlaştırılmış dengeli paylaşımını etkiler. Üçüncüsü; aile bireylerinin birinin aşırı tüketimi ve diğerini tüketime zorlaması, ailenin muhabbetini ortadan kaldıracaktır ki, muhabbetin ortadan kalkması, beraberinde ailede yaşanan bazı güzellikleri de yok eder. Dışarıdan birisi değil, aileden birinin diğerini/diğerlerini haksızlığa uğratması, kemikleşmiş karşı duruşları ortaya çıkarır. Bu durum başka aile içi veya aile dışı negatif unsurlarla buluşarak ailede muhabbet kaybına ve ilerleyen süreçte boşanmalara neden olabilir.

Diğer taraftan, tüketmek bir tutku olmaya başladığında, ailenin gelir kaynaklarını artırmak yönünde bu kez haksız kazanç eğilimleri belirir. Haksız kazanç eğilimi, ilk etkisini insanın psikolojisi üzerinde yapar.

İnsanı ruhsal çöküntüye ve yabancılaşmaya götürür. Yine bu etki, gündelik edepten başlar, sonra yasaların, bütün sosyal kontrol sistemlerinin tahribine neden olur ve kişiyi dinî açıdan günaha, toplumsal ve hukukî açıdan ifade edersek suça götürür. Bu durumu aynı zamanda ahlâkî deformasyon olarak adlandırabiliriz.

Rahime Hanım, ebeveyn olarak çocuklarınızı tüketim isteklerine karşı nasıl bir tutum göstermeliyiz?

Bilinçli ve sorumlu bireyler yetiştirmek istiyorsak, bunun yolu öncelikli olarak aileden geçer. Çocuklarımıza ilköğretim 1. ve 2. sınıftan itibaren günlük veya haftalık harçlık vererek onları harçlıklarını yönetmeye ve doğru tüketime alıştırebiliriz. Harçlığını zamanından önce bitirmişse tekrar vermemeli ki, çocuk bilinçli tüketmeyi öğrenebilsin. Örneğin, gençler için kredi kartları var. Kendi bütçesini yapmadan, kazanmadığını harcayan gencin, çok da sağlıklı harcama yapmasını bekleyemezsiniz. Nitekim ek kart ve benzeri yollarla harcama yapan gençlerin tüketim bedellerini ödeme gücüğü çeken pek çok aile ile karşı karşıyayız.

Anne ve baba bilinçli tüketici iseler, çocuklarının ısrarlı tüketim istekleri ile baş edebilirler. Çocuklarımıza, istemediğimiz şeyler için hayır demeyi bilmeliyiz. Bu hayır, kararlı bir hayır olmalı. Ancak direkt olarak hayır demek, çocuğumuzun kendisini reddedilmiş hissetmesine neden olabilir. Açıklama yapmamız gerekir. Ailesi ile haberleşmesi gerekiyorsa, telefon kartlarını kullanabileceği ve bu yaşta telefon kullanmasının sağlıklı için hiç de iyi olmayacağı ona anlatılmalı. Örneğin, ilköğretim çağında takdir alan bir çocuk için cep telefonu ödül olarak verilmemeli.

Büyükanne-büyükbaba tutumları da çok önemli bir etken değil mi?

Elbette. 'Biz hayat gailisiyle çocukluğumuzu yaşayamadık, bari onlar yaşasınlar. Biz görmedik, bari onlar görsünler' gibi özlem odaklı bir dürtüyle torunlarını şımartabiliyorlar. Anne-babanın hayır dediği istekleri, hediye yoluyla karşılayabiliyorlar. Hediyelerin sınırlı tutulmaması, çocukların tüketim alışkanlıklarını olumsuz etkileyen bir tutum. Ancak bu durumda ilk ebeveynlerin, büyükanne-büyükbaba ile onları incitmeden, kırmadan konuşmaları gerekir.

Semra Hanım, şimdi de konuya başka bir perspektiften yaklaşalım ve devlet malına yönelik tüketimi değerlendirelim.

Aile bireylerinin birinin aşırı tüketimi ve diğerini tüketime zorlaması, ailenin muhabbetini ortadan kaldıracaktır ki, muhabbetin ortadan kalkması, beraberinde ailede yaşanan bazı güzellikleri de yok eder.

Efendim, ailede verilen eğitim, vandaşlık eğitimine de dönük olmalı. Yani başkasının hakkını yemenin İslâmî karşılığı mutlaka söylenmeli. 'Devlet malı ateş gibidir, ona uzanan eli yakar' gibi ifadelerin arka plânında yer alan değerler, helâl kazanç, bereket, kanaatkârlık gibi temalar mutlaka işlenmeli. Devletin bir kağıdını boşa harcamak, bir lambasını boşa yakmak, iş yerinde bir musluğu boşa akıtmak, tüketim

tutkusunun veya alışkanlığının bir devamıdır. Duvarlara, 'boşa yanıyor sa döndürün' gibi afişler asmak veya 'bilinçli tüketim' üzerine seminerler vermek bir yoldur ama, biz işe önce çocuklarımızı bilinçli tüketiciler olarak yetiştirmekle başlamalıyız. Çünkü geleceği onlar inşa edecekler. Zaten anne baba iyi örnek olursa, çocuklar da iyi birer insan olarak yetişirler. Ve bu nesil, devlet malına el uzatmayacak, el uzatanlara göz yummayacak bir duyarlılık kazanacaktır.

Dursun Bey, tüketim bir uç davranış hâline geldiyse ne yapılabilir?

Tüketim, toplum hayatında kısa sürede uç noktaya gelmez. Dolayısıyla bunun ortaya çıkardığı sorunlardan da hemen kurtulmak mümkün değildir. Benim üzerinde durmak istediğim asıl husus, "değerler"dir. Özellikle devletin malını tüketmekte, ciddi bir 'değer kaybı'ndan, 'vicdan körelmesi' ve bir 'yabancılaşma'dan söz edilebilir. Bu bakımdan, değerlerin toplum hayatında beslenmesi gerekir. Çünkü değer ihlâli, bize topyekûn sıkıntı vermektedir.

Çok yüksek bir değer var: Sevgi. Fakat bu kavram bazen harc-ı âlem kullanılmaktadır. Önemli olan bu değerleri doğru vermek. Çocuklarımıza verdiğimiz hediyeler, sevgimizin bir göstergesi olarak piyasa yapıyorsa, bundan çocuk sevgisi değil, tüketim ekonomisi kazançlı çıkacaktır. Çocuk sevgisi diye yaptığımız bu davranış, aslında bir yanılsamadır ve sevgiyi maddeye eşitleyen yeni bir kuşak yetiştirmek gibi bir 'sosyal sermayesizlik'le bize geri döner. Biz bu tutumlarımızla farkında olmadan değerlerimizi yıpratıyoruz.

Rahime Beder Şen:

Eğer aileler çocuklarına gerçek sevgiyi verebilirlerse ve onları iyi yetiştirirlerse, bu çocuklar ileriki dönemlerde hem kendi mallarını kullanmada ölçülü davranacaklar, hem de devletin malını kullanırken yürekleri titreyecektir.

Davetimize icabet edip bu söyleyişi gerçekleştirmek için, her birinize ayrı ayrı teşekkür ediyorum. İnsanın kendisini, tüketimi temelinde bir kurgulamaya almasını, tüketim dayatmaları karşısında bilinç uyanıklığı oluşmasını, tüketmenin üretmeyi unutturmamasını diliyorum.

muhabbet ocağımız aile yuvası

Doç. Dr. Halil Altuntaş
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Glkokul öğrencisi iken sınıfça "Çocuk Esirgeme Kurumu"na ait bir yurdu ziyaret etmiştik. Görevlinin bizi çocuklarla buluşturduğu yer salon gibi, oyun odası gibi bir yerd. Başka ziyaretçileri de vardı çocukların. Nerede olduğumuzu bilmenin verdiği gizli bir hüznün eşlik ettiği merak duygusu içinde idik. Bir çocuğun, ziyaretçilerden birinin pantolonuna tutunduğunu gördüm. "Baba!" diyerek ani bir hareketle adamın bacaklarına sarıldı.

Rehberimizin yaptığı açıklama küçük yüreğimde hâlâ izlerini hissettiğim bir sızıya sebep oldu. Ziyaretçileri, annelerinin, babalarının yerine koyuyorlar; onların sevgi ve ilgisini bekliyorlar.

Kimi yetim veya öksüz olduğu için, kimi ise çeşitli aile dramları sebebiyle burada koruma altına alınmıştı bu çocukların. Kendilerine sunulmaya çalışılan bütün hizmetlere, yöneltilen tüm ilgi ve şefkate rağmen bir aile yuvasının özlemi ile yandıkları o kadar açıktı ki... Sevgi dolu, sıcak bir aile ortamını yitirmiş olmanın ne demek olduğunu belki dilleri ile anlatamazlar, ama siz bunu onların gözlerinden okuyabiliriz.

Aile sevgisi, ruhu besleyen temel kaynaklardan biridir. Eksikliği mutlaka bir yerde, bir şekilde ortaya çıkıyor. "Aileler kendilerine çeki düzen verdiklerinde toplum da kendine çekidüzen vermiş olacaktır" demiş Kofüçyüs. Toplumsal çatının temelinde aile olgusunu yerleştiren bu düşünce sosyolojik bir gerçeğin altını çizmektedir. Aristo, toplumu, üye sayısı kalabalık-

laşmış bir aile şeklinde düşünürken de farklı bir yaklaşımla aynı şeyi söylemiş oluyor.

Kur'an evlenmeye dayalı aile kurumunun temelinde psikolojik tatmin, sevgi ve merhamet öğelerinin yer aldığı tespitini yapmaktadır: "Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhemet var etmesi O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir." (Rûm, 21) Ayet, bir yandan bir vakıayı dile getirirken öte yandan da olması gerekeni öğretmektedir. Evet, eşler arasında var olan sevgi ve merhamet bağı hilkatin bir oluşumdur. Fakat, bu oluşumun önüne suni engeller çıkaracak tavır ve davranışlardan da kaçınılacak, var olan engellerin kaldırılması için de ne gerekiyorsa o yapılacaktır.

Muhabbet, toprağın altındaki cevher gibidir.. Çıkarılıp işlenmeye, şekillendirilmeye muhtaçtır. Bu aşama çok kere, önemsiz gibi görülen bazı tavır ve davranışlarla gerçekleştirilebilir. Karşı tarafa yöneltilecek iltifatkar bir söz, küçük bir hediye, ona değer verildiğini gösterecek tavır ve davranışlar bu işin adeta "kendiliğinden" başarılmalarını sağlar. İslâm, eşler arasında muhabbetin artmasına sebep olacak davranışları sevap kazandırıcı davranışlar kategorisi içinde değerlendirir. Sevgili Peygamberimiz'in, "Eşinin ağzına koyacağın bir lokma bile senin için sadakadır" (Buhârî, İman, 41) hadisi bu noktada çok anlamlıdır.

Aile ortamı "sevgi" kavramının en çok yakıştığı yerlerden biridir. Dilimizdeki "sevgi halesi", "sevgi yumağı" gibi ifadeler en güzel anlamlarını aile ortamında bulurlar. Eşlerin birbirlerine ve çocuklarına, çocukların anne ve babalarına, çocukların birbirlerine karşı taşıdıkları sevgi, görünmez bir bağ gibi, bir ağ gibi onları sarar ve bir-

birine bağlar. Özellikle çocukların varlığı aile ocağının sevgi odağı olmasında temel etkindir. Çocuk sevgisi anne babanın (eşlerin) arasındaki sevgiye artı değer kazandıran bir kaynaktır.

Anne sevgisi denen duygunun ne harika bir şey olduğunu bir kadın ancak anne olunca anlar. Erkekler ise onu sadece yansımaları ile tanıyabilirler. "Tatmayan bilmez" sözünün en çok yakıştığı yerlerden biri üzerinde söz ediyoruz. Annenin bir evladı yok, bir parçası, ciğer paresi vardır. Bu duygunun anne açısından "Anne yok, evlat var" noktasında yaşanması neredeyse gün-

Aile, toplumun küçük bir modeli ise, toplumda uygulanması gereken temel stratejilerin ilk uygulama yeri de ailedir. Ekonomik, siyasal, sosyolojik ve psikolojik bütün hayat yansımaları önce ailede gerçekleşiyor.

delik bir olaydır. Âlî Bey beşiği, "Annelerin en kıymetli mücevherlerine mahsus mahfaza" (Leh-cetülhakayık, Tercümün 1001 Temel Eser, s.27) diye tanımlayarak bu noktayı ustayca vurgulamıştır.

Duygular da canlı varlıklar gibidirler, beslenmezlerse zayıflar, yok olurlar. Evet, sevgiyi besleyen en büyük kaynak fitrattır. Ama fitratın eylemden destek görmediği yerlerde, sevgi duygusu serpilip gelişecek ortamı bulamaz. Serpilecek başka alanlar arar. Bu durumda aile yuvası temel yapı taşlarından birini yitirmiş olur. Bu bakımdan annelerle babalar, birbirine karşı taşıdıkları, sevgi ve muhabbet duygularını çocuklarına da aktarmaları konusunda kendilerini yetiştirmelidirler. Bunu yapmazlarsa, çocuklarını çorak araziye atılmış tohum konumuna getirmiş olurlar. Bu iletişim mutlaka sağlanmalıdır. Zira "En ince noktasına kadar, çocuğun babasına saygı göstermeyi annesinden öğrendiğini, annesini sevmeyi de babasından öğrendiğini görüyoruz. Duyguların 'bulaşması' aile hayatında durmadan kendini gösteren bir olaydır. Böylece yabancıların tanımadığı, bilmediği kusursuz bir baba gibi muhayyel varlıklar ortaya çıkar. Bu muhayyel varlıklar muhayyel olmalarına rağmen ahlak ve karakterleri ayarlamaktan da geri durmazlar.

Sadece söze dayalı sevgi su üzerine yazılmış yazı gibidir. Ama yürekte hapsedilen sevgi de karanlıkta göz kırpmak gibidir. Birinin aslı yok, öbürünün meyvesi. Anadolu gelenkelerine gö-

re, genç bir babanın çocuğunu büyüklerinin yanında kucağına alıp sevmesinin saygısızlık şeklinde algılanmasına sebep olan şey ne idi acaba? Neden bir anne yavrusunu evin büyüklerinin yanında sevip okşayamaz, onu "evladım", "yavrum" diye bağrına basamazdı? Büyük ölçüde etkisini yitirmiş olan bu "geleneği" varlık dünyasına çıkaran anlayış acaba ne idi? Dinimizin verileri ile örtüşmeyen bu uygulama, ataerkil aile yapısının bir yansıması olabilir mi?

Sevgi bazan davranışlarla dışa vurulmak istense de başarı her zaman istenilen düzeyde olmaz. Bu, bazen "ifade" zaafından, bazen de sevgiye muhatap olanın "algılama" zaafından kaynaklanan bir durumdur. Yani sevginin elle tutulabilir, gözle görülebilir hâle gelememesinde sevenin de, sevilenenin de etken olması söz konusu. Bu sebeple, kalpte beslenen, davranışlara dökülen sevginin, sözle de taçlandırılması en güvenli yoldur. "Biriniz, (mümin) kardeşini sevdiği zaman bunu ona haber versin" (Tirmizi, Zühd, 54) hadisi bu gerçeğe işaret etmektedir. Hz. Peygamberin torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e karşı sevgisini şöyle dile getiriyor: "Allah'ım! Ben onları seviyorum, onları sen de sev ve başkalarına da sevdire" (Tirmizi, Menakıb, 30) hadisinde onu bu tavsiyesinin uygulamasını bulmaktayız. Bir babanın, bir annenin oğluna, "seni çok seviyorm yavrum!" diye hitap etmesi, çocuğun bilinç altına; "sen de, anneni, babanı, kardeşlerini... insanları sev" şeklinde nakşedilecektir.

Fıtratın mayamıza yerleştirdiği evlat sevgisi büyük bir değerdir, ama kendi ölçülerinde. Olmasa olmaz değerler ile çatışan ikinci dereceden değerler varlık gerekçelerini kaybederler. Nuh Peygamber, inkar etmesi yüzünden tufana kurban gideceğini gördüğü oğlu için; "Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir (onu da kurtar)" (Hûd, 45) diye yalvardığı zaman Yüce Allah'tan; "Ey Nuh! O senin ailenin değildir" (Hûd, 46) cevabını alması, bu gerçeğin bir ifadesi idi.

Duygular ile aklın sürekli didişme halinde olduğu bir gerçek. Bu alanda sevgi duygusunun ne derece ağır bastığını şu hadis açıkça ortaya koyuyor: "Sevgi gözü kör, kulağı sağır eder" (Ebû Dâvûd, Edeb, 116)

Şüphesiz burada meceazi bir anlatım var. Göz görür, kulak işitir, akıl ise görülenin, işitilenin gereğini yapmaya yöneltir insanı. İşte sevgi bu noktada devreye girer ve kişiyi gerektiği gibi davranmama noktasına getirir. Kısaca sevgi ak-

lın fonksiyonlarını kısıtlayıcı bir niteliğe sahiptir. Yoğun sevgi işi bu noktada bırakmaz, bazan hakikat alanında da at oynatır. Yakup Peygamber'in gözüne neden "ak" düşmüştü? Çok sevdiği oğlu Yusuf'u yitirmesinin sebep olduğu aşırı hüzünden dolayı. (Yusuf, 83) Mecrasından çıkmış duygulara fiziki varlığın taşıyıcılık etmesi bazen çok zorlaşır. İşte burası, bir peygamber'in iki gözünün birden "Bizden bu kanadar" dediği noktadır. Ne oldu da Yusuf'un gömleğinin sürüldüğü gözler tekrar açıldı, görmeğe başladı? "Bir mucize..." diye cevaplayabiliriz bu soruyu. Fakat bu arada "mucize" nin "kullandığı" araçlar gözden kaçırılmış olur. Ortada bir mucize, yani Allah'ın sonsuz kudretini gözler önüne seren harikulade bir olay vardır. Ama bu kudretin tecellisi için, bir babanın (Yakup Peygamber'in) sevinç duyması sağlanmış. O sevincin kaynağı da yine evlat sevgisi. Ne kadar güçlü ve iki taraflı işleyebilen bir duygudur buradaki evlat sevgisi. Hüzne sebep olarak aldığı bir çift gözü, sevince sebep olarak geri vermiştir!

Çocukların hepsi anne baba için çok değerlidir. Ancak bazı durumlarda, ana baba kalbi, çocuklardan birine ya da birkaçına diğerlerinden daha fazla eğilim gösterebilir. Ancak iş asla çocuklar arasında "farklı" laşmaya sebep olacak noktalara vardırılmamalıdır. Bu konu öyle hassastır ki, gerçekte olmasa da öyle olduğunun zannedilmesi bile istenmeyen sonuçlar getirebilir. Niçin kardeşleri Yusuf'u öldürmeyi planladılar? Gerekçeleri şu: "Biz güçlü bir topluluk olduğumuz halde Yusuf ve kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Onu öldürelim veya bir yere atalım ki babamız sadece bize yönel-sin" (Yusuf, 8)

Yusuf'un kardeşleri babalarından gelen bir haksızlığın muhatabi değillerdi, sadece öyle sanıyorlardı. Ya çocuklar gerçekten ayrımcı bir tutum karşısında kalırlarsa neler olmaz. Çocuklar arasında maddi olduğu kadar duygu alanında da dengeyi sağlamak bir ailenin temel uygulamaları arasında yer almalıdır.

Aile, toplumun küçük bir modeli ise, toplumda uygulanması gereken temel stratejilerin ilk uygulama yeri de ailedir. Ekonomik, siyasal, sosyolojik ve psikolojik bütün hayat yansımaları önce ailede gerçekleşiyor.

Sevgi aile yapısının köşe taşlarından biridir diyebiliyorsak, toplum içinde de sevgiye aynı rolü biçmenin bilincine sahip olmalıdır insan.

Prof. Dr. Bekir Karlığa

“Gelenek, dini şekillendirmemeli, din için bir geniş yelpaze konumunda olmalıdır.”

Kur'an vahyinin güncelliğini sadece Allah inancına ve günümüz bilim ve düşüncesi- nin verilerine dayanarak açıkla- mak yeterli midir? Yoksa bilim- sel düşünce ile salt inancın öte- sinde Kur'an'ı insanın ahlâkî, es- tetik, tarihsel, toplumsal varolu- şu ile sürekli irtibatlandırarak güncellemek daha tercihe şayan bir yol mudur?

Elbette ki vahyin güncelliğini sade- ce belirli alanlardaki verilere daya- narak açıklamak yeterli değildir. Vahyin temel dayanaklarını ortaya koymak gerekir. İslâm vahyinin öz- günlüğünü iki bakımdan tebarüz ettirebiliriz. Bunlardan birincisi ve en önemlisi vahyin içeriğinin sağ- lıklı olarak analiz edilmesidir. Bu analiz esnasında bilimin verilerin- den elbette ki yararlanılabilir, an- cak bunların bilimle özdeşleştiril- meye çalışılması son derece yanlıştır. Zira bilim değişkendir, vahiy ise sabit. Bilim daha çok bizim var- lık yapımızla şartlı ve sınırlıdır, va- hiy ise varlığı bütünüyle kuşatan zaman ve mekân üstü niteliktedir. Vahyin muhtevasını ele alırken da- ha çok sosyal, ahlâkî, entelektüel ve estetik boyutunun tahlil edil- mesi ve bu tahlil sonucunda elde edilen verilerin insanlığa sunulma- sı daha doğru olur sanıyorum.

İkincisi de; vahyin melek aracılı- ğıyla alınışından bize intikaline ka-

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üye- lerinden Prof. Dr. Bekir Karlığa ile çok çeşitli konular üzerinde seyreden bir söyleşi gerçekleştirdik. Bu konu- lardan bazıları; Kur'an vahyinin güncelliğinin bilimsel veriler eşliğinde sağlanmaya çalışılması, dinî düşünce- nin kişisel veya kurumsal ilgi ve çıkar aracı yapılmama- sı, kısaca "istismar" edilmesinin önüne geçilmesi, temel İslâmî kavramlardan olan "cihad"ın çeşitli anlam bo- yutlarıyla kavranmasıdır. Bunların yanında hocamızın İslâmî modernleşme ve gelenek tartışmaları konusunda- ki görüşlerinin de ele alındığı söyleşiyi istifadenize sunu- yoruz.

dar geçen aşamaların en azından mantık sınırlarını zorlamayacak ölçüde gerçekleşmiş olması vurgulanmalıdır. Bu da bize vahiyde güven kriteri sağlayacaktır. İslâm vahyi bu bakımdan mümtaz bir konumdur.

İslâm dünyası dil ağırlıklı analizlere fazlasıyla daldığından Kur'an'ın icazı konusunu hep gramer ekseninde değerlendirmeye çalışmıştır. Bu nedenle de cahiliyye devri edebiyatı abartılı biçimde tasvir edilerek Kur'an'ın belâğatının ondan çok üstün konumda olduğu vurgulanmak istenmiştir. Ancak günümüz insanı için artık bunun çok büyük bir anlam taşıdığını söylemek mümkün değildir. Bu icazı bilimsel keşifler yoluyla göstermeye çalışmak da sonunda yu-karda vurguladığımız tehlikeyi getirmektedir. Bu durumda sayı mistisizminden (Hurufilik) geleceğe dair kehanetlere (istikşaf) ve sembolik yorumlara (işari tefsirler) kadar pek çok Batını, Hermetik, Mistik ve Gnostik eğilimler kendini Kur'an ve İslâm ile özdeşleştirmeye kalkabilmektedirler.

Son dönemlerde İslâm dünyasında teorik ve pratik boyutlarıyla modernleşme temayülü ağırlıklı olarak varlığını hissettirmektedir. Sizce İslâm modernleşmesinin son durumu ve yönelişi nasıldır?

Modernleşme demek, her şeyden önce içinde yaşanan günü algılamak ve farkına varmak demektir. Sonra bu, daha çok "Modernite" diye ifade ettiğimiz ve Rönesans'tan itibaren gelişen özellikle 18. yy. aydınlanmasıyla ortaya çıkan rasyonelleşme eğilimini ifade eden bir terim olmuştur. İslâm modernleşmesi dediğimiz olay Batıda gerçekleşen "Modernite"den büyük çapta farklıdır. Bir kere hayata ve olaylara bakışımızı şekillendiren ve kısaca İslâm akılcılığı diyebileceğimiz anlayışla Batı Rasyonalizmi arasında önemli farklar vardır. Batı Rasyonalizmini aksi yönden besleyen Katolik Teoloji, İslâm'da söz konusu değildir. Bazı mevzii ve kısa süreli çatışmaları bir kenara bırakacak olursak İslâm dünyası, Batı'da olduğu gibi uzun asırlar sürüp giden Din-Bilim çatışmasına tanık olmamıştır. Buna bağlı olarak İslâm modernleşmesi dediğimiz olay ne toptan bir değişimi hedeflemiş, ne de bunu gerçekleştirme yollarını denemiştir. Ancak hayat sürekli yenilendiğinden, din de ölüleri değil dirileri muhatap aldığından İslâm'da modernleşme kaçınılmaz olmaktadır.

İslâm dünyası dil ağırlıklı analizlere fazlasıyla daldığından Kur'an'ın icazı konusunu hep gramer ekseninde değerlendirmeye çalışmıştır. Bu nedenle de cahiliyye devri edebiyatı abartılı biçimde tasvir edilerek Kur'an'ın belâğatının ondan çok üstün konumda olduğu vurgulanmak istenmiştir.

Çok yavaş seyreden bu modernleşme eğilimi bir reform haline dönüşmemektedir. Bu da İslâm'ın sahip bulunduğu esneklikten kaynaklanmaktadır. Çünkü metin, sürekli yeni yorumlara açıktır.

"Gelenek" kavramı ile gelenek içinde ortaya çıkan birtakım klâsik görüşler, inançlar ve tutumlar arasında ayırım yapmak gerekli midir?

Geleneği yok sayamayız elbette. Ancak gelenek, dini şekillendirmemeli, din için bir geniş yelpaze konumunda olmalıdır. Bence inançlar ve tutumlarla gelenek arasında zaten kendiliğinden bir ayırım söz konusudur. Çünkü geçmiş olduğu gibi yeniden getiremeyiz. Yeni doğan, ölenle aynı değildir. Ama geçmişimizi yok saymamız da imkânsızdır. Öyleyse sağlıklı bir denge kurmak, geleneği çağdaş veriler ışığında bir ayıklamaya tabi tutmak, bize yarayanı alıp yararsız olanı atmak durumundayız.

Bugün İslâmî modernleşme çabalarını geleneğin bir devamı olarak görmek suretiyle klâsik görüşleri eleştiriye tabi tutmak ve böylece geleneğin modernleşmesini sağlamak mümkün müdür?

Geleneğin modernleştirilmesinden çok, onu gelenek olarak almalı ve güncelleştirmenin yollarını bulmalıyız. Bir tarihi eseri yıkıp yerine beton yığını göz alıcı bir bina yapmak yerine onu restore ederek günümüzde fonksiyonel hâle getirmek daha akıllıcadır. Tarihi esere hiç dokunmadan koruma altına aldığımızda onu müzeliğe bir objeye döndürürüz. Tıpkı bunun gibi geleneği de aynıyla yaşatmaya kalkıştığımızda onu hayatiyetten mahrum folklorik bir unsur haline getiririz. Halbuki biz geleneğin gücünden yararlanmak zorundayız.

Peki bir İslâm aydınlanmasının temel parametreleri sizce nelerdir?

İslâm aydınlanmasının temel parametresi, akıl ile vahiy arasında sağlıklı bir denge kurarak kendi dünyamızı yeniden inşa etmenin yollarını aramaktır. İnşa edeceğimiz bu yeni dünya,

hayali değil gerçekçi, sübjektif değil objektif, irasyonel değil akılcı, tek boyutlu değil çok boyutlu, çağdışı değil çağdaş olmalıdır. Akıl-vahiy arasında sağlıklı denge kuramamış olmaktan kaynaklanan ve bizi üç asırdır her alanda ağır yenilgilerle yüz yüze getiren bu anakronik (tarih dışı) konumdan çıkmak zorundayız. Mevcut durumumuzun memnuniyet verici olduğunu söyleyemeyiz elbette.

Bence inançlar ve tutumlarla gelenek arasında zaten kendiliğinden bir ayırım söz konusudur. Çünkü geçmiş olduğu gibi yeniden getiremeyiz. Yeni doğan, ölenle aynı değildir. Ama geçmişimizi yok saymamız da imkânsızdır. Öyleyse sağlıklı bir denge kurmak, geleneği çağdaş veriler ışığında bir ayıklamaya tabi tutmak, bize yarayanı alıp yararsız olanı atmak durumundayız.

Dinî düşünce ile siyasî düşünce her ne kadar mahiyetleri gereği ayrı şeyler olsalar da sonuçta insan varlığı üzerinde sürekli kesişmektedirler. Buna göre dinî düşüncenin safiyetini siyasî düşüncenin ilgi ve çıkarlarından korumak sizce teorik ve pratik düzlemlerde ne kadar mümkündür?

Bir düşünce etkinliği olarak elbette ki dinî düşünce ile politik düşünce belirli düzlemlerde kesişeceklerdir. Bunu önlemenin imkânı yoktur. Çünkü din, ölü bir organizma değil, yaşayan canlı bir mekanizmadır. Dinî düşüncenin safiyetini koruyabilmek için onun politik konularda fikir beyan etmesini önlemek yerine bir araç olarak kullanılması (istismar) önlemek gerekir. Ama insanoğlu tabiatı gereği kullanmayı da (istismar) çok seven bir yaratıktır. Bu konuda yapılacak en doğru şey, dinî düşüncenin önünün açılmasıdır. Dinî düşüncenin önünün açılması için de her türden dinî spekülasyonlara geniş imkân tanımak gerekir. Bu bağlamda, özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı'na çok iş düşmektedir. Özel televizyonların ekranlarında gördüğümüz ve çoğunu içimiz burkularak izlediğimiz din eksenli tartışmalar, Diyanet'in kuracağı bağımsız, özgür ve ortak platformlarda yapılmalı, buralarda oluşacak görüşler toplum önüne çıkarılmalıdır. Din ile siyasetin alanını keskin bir çizgiyle ayırmaya kalkışmak, neticede taraflardan bi-

risinin sahnenin dışına atılmasıyla sonuçlanır ki, nihayetinde her iki kurum da zarar görür. Uzun Pozitivist, Materyalist ve Komünist tecrübe bunu göstermiştir.

Müslümanların günümüzde Allah ile ve varlıkla ve dolayısıyla kendileri ile barışık yaşayabildikleri kanaatinde misiniz? İslâm barış ve huzur demek, bununla birlikte bu teorik kavramlar Müslümanların pratik hayatına ne kadar yansımaktadır? Yansııyorsa eğer problem nerededir?

Kişinin, kendisi ve çevresiyle barışık olabilmesi için asgari ihtiyaç sınırlarını aşmış olması gerekir. İhtiyaçların baskısıyla bunalan kişilerin hem kendileriyle hem de başkalarıyla barışık olmalarını düşünmek yanlış olur. Biz birey olarak insanımızı kendisiyle barışık hâle getirecek asgari imkânları sağlayamamışsak, entelektüel ihtiyaçlarını karşılayamamışsak, onu sağlık, barınma ve geçinme sorunlarıyla baş başa bırakmışsak kendisinden barışıklık beklemeye hakkımız yoktur. Sosyal devletin gereği olarak çağdaş sosyal adalet ilkelerini dengeli olarak gerçekleştirilmeden kalıcı bir sosyal barıştan da bahsedilemez. Bütün bu olumsuzluklara rağmen insanımızın genetik yapısından kaynaklanan tarihi ve kültürü ile bütünleşen olumlu bir hoşgörüsü bulunmaktadır. Şimdiye kadar yaptıkları gibi bu hoşgörüyü kötüye kullanmak yerine, ondan yararlanarak yeni açılımlar getirmeleri mümkündür.

Çeşitli yazılarınızda "cihad kavramının sadece "savaş" boyutunun öne çıkarılmasını yanlış bulduğunuza dair görüşlerinizi ifade etmektesiniz. Size göre söz konusu kavram hangi çağrışımlarıyla literatürümüzde ve tabii ki hayatımızda yer almalıdır?

Bana göre cihad, İslâm'ın en temel kavramlarından birisidir. Her alanda bizi ayakta ve canlı tutabilecek olan bu kavram son asırlarda, özellikle de Kolonyalizm çağında Oriyentalist vurgularla bir anlam daralmasına uğramıştır. Birçok yazımızda belirttiğimiz gibi "cihad" kavramının, sosyal (cehd ve gayret), entelektüel (ic-tihad), psikolojik (nefisle mücadele) ve savunma (cihad-ğaza) boyutları vardır. Ne yazık ki bu boyutların çoğu unutulmuş ve yalnızca savaş boyutu ön plâna çıkarılmıştır. Son zamanlarda ise bu boyut daha da daraltılarak anlamsız bir terör gerekçesi hâline getirilmektedir.

Allah'ım! kolaylaştır, zorlaştırma!...

Dr. Mehmet Bulut
DİB APK Uzmanı

Bu makalede "Sıbyan Mektepleri" üzerinde kısaca durmak istiyorum. Konuya girmeden önce, Osmanlı döneminde asırlar boyunca sürdürülmüş olan mektebe/okula başlama törenine ilişkin tabloyu, tarihe yolculuğa çıkarak zihnimizde şöyle bir canlandırmaya çalışalım:

Farz edelim ki, dört yaşından dört ay, dört gün almış veya beş altı yaşlarına gelmiş çocuğunuz var. Onun artık mektebe gitmesi gerektiğini düşünüyorsunuz. Mahallenizde bir hocası, bir de yardımcısı bulunan ve adına "Sıbyan Mektebi" veya "Taşmektep" yahut da "Mahalle Mektebi" denilen bir okul bulunuyor. Okula başlama zamanının yılın belli bir ayının belli günlerine has olmadığını, bilakis sizin arzu ettiğiniz ya da çocuğunuzun artık okumaya başlaması gerektiğine kani olduğunuz bir sırada olabileceğini de biliyorsunuz. Kesin kararınızı verip gün de belirlediyse, çocukları mektebe başlatmanın bir usulü olduğunu unutmamak ve bu işi, -hali vaktiniz de yerindeyse- gelenek hâline gelmiş bir törenle, bir seremoni dahilinde yapmak durumundasınız. Okula yeni baş-

layacak çocuğunuz için düzenlenecek bu törenin adı "Bed'i Besmele" veya halk arasında bilinen ismiyle "Âmin Alayı"dır. Bu merasim özetle şöyle olacaktır:

Âmin Alayı

Çocuğunuzun törende giyeceği en güzel elbiseleri, boynuna asacağı son derece süslü cüz kesesini ve cüzü temin edip gerekli diğer hazırlıkları da yaptıktan sonra, mektebin hocasına bir gün öncesinden haber göndereceksiniz. O da kendi hazırlıklarını yapacak. Halen mektebe devam eden öğrencilere "Yarın 'âmin' var; güzelce giyinin de öyle gelin" diyecek. Duruma göre, başka mektebin hoca ve öğrencilerine de törene katılmaları için haber gönderecektir.

Ertesi gün –ki, bu ya Perşembe ya da Pazar-tesi günüdür- mektebin mevcut öğrencileri bayramlık elbiselerini giyinmiş olarak okulda toplanacaklar. Hoca; törende ilâhi, marş, mektep şarkısı söyleyecek öğrencileri (ilâhi grubu) önde, ilâhi arasında "âmin" diyecekleri (âmin grubu) de arkada olmak üzere çocukları ikiye ayrılarak sıraya koyarak bir alay oluşturacak. Sonra alay yürüyüşe geçecek. Öndekiler yüksek sesle ve koro hâlinde ilâhi ve marşlar okuyarak, arkadakiler de kıta ve beyitler arasında "âmin" diyerek sevinç içerisinde evinizin önüne gelecekler. Siz de bu arada yeni ve üzeri mücevherlerle süslenmiş elbiselerini giymiş, sırmalı cüz kesesini boynuna asmış olduğu halde çocuğunuzu kapınızın önünde bekleteceksiniz. Âmin alayı evinizin önüne gelince mektebin hocası dua edecek, oradan bulunan herkes âmin diyecektir. Sonra çocuğunuz bir arkadaşıyla ya da birkaç yakınıyla birlikte, önceden süslenip hazırlanmış bir faytona ya da "midilli" adı verilen bir ata bindirilecek, peşinden hocalarıyla birlikte ilâhi ve âmin grupları, ilâhi ve marşlar söyleyip âmin diyerek ağır bir yürüyüşe geçecekler. Bu sırada bir kişi atlastan yastık üzerinde cüz kesesi ile elifbayı, onun arkasından bir kişi de çocuğunuzun mektepte oturacağı minderle okur-

ken cüzünü üzerine koyacağı rahleyi kafilenin önünde taşıyacaktır. Aile olarak siz, yakınlarınız ve davetliler kafilenin arkasından yürüyeceksiniz.

Kafilenin geçtiği cadde ve sokaklarda ilâhi, marş ve âmin seslerini duyan halk yola çıkarak, evlerdeki de kapı ve pencerelere koşarak sevinç ve gıpta ile sizi seyredeceklerdir.

Mahalle veya semtin sokaklarında bu şekilde bir süre dolaştıktan sonra çocuğunuz, ilk dersini almak üzere âmin alayı ile birlikte ya mektebe, ya da evinize getirilecektir. Mektebe getirilmesi halinde, çocuğunuz kurallarına uygun şekilde hocasından ilk dersini alacak, ardından hocasının ve davetlilerin elini öpecek. Öğrencilerden birisi aşr-ı şerif okuyacak ve sonra hoca dua edecek. Ardından topluca evinize

gelinecek ve vereceğiniz ziyafetle tören tamamlanacaktır.

Evdeki heyecan

Yukarıda değinildiği gibi âmin alayı, sokak ve caddelerde yaptığı yürüyüşü tamamladıktan sonra, çocuğunuza ilk dersi vermek üzere doğrudan evinize de gelebilir. Bu durumda, evinizin en büyük odası minder ve seccadelerle döşenmiş, içeri havalandırılmış, öd ağacı ve buhurlar yakılıp kokulandırılmış olacak. Misafirler bu odada toplanacaktır. Mektebin hocası odanın tam ortasındaki mindere oturacak, çocuğunuz da hocanın tam karşısında diz çökecek. Boynundaki son derece süslü cüz kesesinden yine son derece cazip elifbasını çıkarıp rahlenin üzerine koyacak. Hocaefendi eüzü besmele çekip –yazımıza başlık olarak da aldığımız- "Allah'ım, kolaylaştır, zorlaştırma! Allah'ım, okumamı hayır ile bitir!" anlamına gelen "Rabbi yessir velâ tuassir, rabbi temmim bi'l-hayr" duasını okuyarak çocuğunuza tekrar ettirecek. Sonra, belki sadece "Elif" harfini öğretip ilk dersini vermiş olacaktır. Dersin sonunda da "Rabbim, ilmimi, akıl ve anlayışımı arttır ve beni iyilere kat!" anlamına gelen ve ayetlerden (Tâ-hâ, 114; Yûsuf, 101) derlenmiş olan "Rabbi zidnî 'ılmen ve fehmen ve elhiknî bi's-salihîn" duasını kendisi

okuyup çocuğa tekrar ettirecektir. Çocuğunuzun; hocasının, sizin ve davete iştirak eden diğer büyüklerin ellerini öpmesini müteakip okunacak Kur'an ve yapılacak dua ile tören tamamlanacaktır.

Tören sonunda imkânlarınız ölçüsünde davetlilere ikramda bulunacaksınız. Yine imkânlarınızın elverdiği kadar hocaya, kalfaya (hocanın yardımcısı) ve âmin alayına katılan bütün çocuklara hediyeler ve harçlıklar vereceksiniz.

Yüzyıllar boyu az çok farklı biçimler olsa da sıbyan mekteplerinde "Bed'i Besmele (Besmeleye Başlangıç)" merasiminin, diğer ifadeyle "Âmin Alayı"nın, Osmanlıların son dönemine kadar sürdürüldüğü anlaşılmaktadır.

Sıbyan Mektebi

Sıbyan mektebi ne idi, nasıl bir eğitim sunuyordu, öğreticileri nasıl yetişir, nasıl tayin edilirdi? Mali finansmanı nasıl sağlanırdı? Bu ve benzeri sorulara cevap teşkil edecek kapsamda konunun irdelenmesi bu makalenin sınırları dışında kalıyor. Meseleye kısaca değinecek olursak şunları söyleyebiliriz:

Köklü ve ciddi bir eğitim süreci, bilindiği gibi, Osmanlı eğitim sisteminin esasını oluşturan medreselerde gerçekleştirilmiştir. Sıbyan mektepleri ise, Osmanlı döneminde, beş-altı yaşlarına gelmiş kız ve erkek Müslüman Türk çocuklarını okutmak için açılmış olan ilk eğitim kurumlarıdır. Osmanlı topraklarının hemen her tarafında ve her mahallede, yaygın bir şekilde bulunuyordu. Mektep binaları, çoğu kez mahalle camii müştemilatı içinde

ve camiye bitişik olarak açılmış bir odadan ibaret idi. Büyük yerleşim birimlerinde bazı külliyeler içinde de sıbyan mektebi bulunuyordu. Bu mektepler, başta devlet ileri gelenleri olmak üzere hayırseverler tarafından açılmışlardı ve çoğu kez banisinin adını taşımaktaydı. Burada çocuklar ücretsiz okutulduğu gibi dar gelirli aile çocuklarının ihtiyaçları da karşılanabiliyordu.

Çocuklar sıralarda değil, yerde minder üstünde diz çökerek oturuyorlar, önlerinde cüz ve Kur'an'larını koymaları için rahleler bulunuyordu. Hoca ve varsa kalfası, ders sırasında bir kısım öğrenciyle meşgul olurken diğer çocuklar serbest kalırdı. Serbest kalan öğrencilerden isteyen çalışır, isteyen yazı yazar ya da sükuneti bozmamak kaydıyla bir şey yapmadan oturabilirdi. Mektep mahalle içinde ve evlere yakın olduğu için çocuklar, öğle yemeği için rahatça evlerine gidebilirdi.

Sıbyan mekteplerinde sınıflandırma yapılmazdı. Bununla birlikte hoca, aynı düzeydeki çocukları gruplandırarak ders verebilirdi.

Osmanlı'nın son dönemlerinde zorunlu ilk eğitim kurumu olan iptidai mekteplerin açılmasıyla sıbyan mekteplerinin yerlerini bu okullar almıştır.

Sıbyan mektebi ile günümüz eğitim kurumlarından biri arasında bir benzerlik kurmak zordur. Bu, ne bir temel eğitim, ne de bir okul öncesi eğitim kurumudur. Asıl amacı çocuklara Kur'an okumasını ve namaz kılmasını öğretmek, namazda okunan ayet, sûre ve duaları ezberletmek, biraz da yazı yazmasını, ayrıca bazen basit matematik işlemlerini, tarih ve coğrafya bilgilerini belletmekti. Bu mekteplerde çocuklara ilâhi ve marşlar da öğretilmekteydi. Bu haliyle sınırlı bir eğitim programı içermekteydi ve bir okul olmaktan öte bir "ders ünitesi" sayılabılırdı. Öğreticileri, genellikle camiin imam veya müezzini idiler. Mektebin öğrenci durumuna göre hocanın kalfası/kalfaları olabildiği gibi ayrıca bir temizlikçi hademe (bev-vab) ve bir mubassır (çocukları evlerine götürüp getiren ve kavga etmelerinin önüne geçen görevli) görev yapabiliyordu.

Çocuklara ders verecek hocanın gücü takati yerinde, zekaca üstün yaşlılardan seçilmesine ve bu kişilerin son derece haysiyetli olmalarına özen gösteriliyordu. Böylece çocukların ilk eğitimlerinde, belli bir olgunluk düzeyine erişmiş kişilerle çocukların yüz yüze gelmesi amaçlanıyordu.

Mektebe başlama merasimle olduğu gibi okumayı öğrenme, Kur'an'ı hatmetme ve mektebi bitirme durumları da vesile edilerek küçük çaplı törenler yapılmıştır.

Öğrenmeye başlamanın ilk basamağı olması nedeniyle, bu mekteplerde verilen eğitim ve bu esnada yapılan törenler, kişilik oluşumunda önemli ölçüde etkili olmuş ve nitekim bunlar, birçok meşhurun zihninde unutulmaz izler bırakarak eserlerine yansıtılmıştır.

Eğitime getirdiği değerler

Osmanlı sıbyan mekteplerini günümüz eğitim kurumlarıyla mukayese ederek eleştirmenin ve aşğılamanın uygun olmayacağını düşünüyorum. Kuşkusuz Osmanlı eğitim kurumlarında ve bu bağlamda sıbyan mekteplerinde –ki bunlar artık tarihe mâl olmuşlardır- çağımız eğitimcilerinin kabul edemeyeceği uygulamalar (öğretimde ezbere ağırlık verilmesi, öğreticinin bazen aşırı otoriter tutumu, cezalandırma yöntemi vb.) olmuştur. Ancak, bu kurumlardaki eğitim anlayışını kendi döneminin şartlarında ve ona yüklenen misyon ile değerlendirmek daha uygun olacaktır. Burada günümüzün eğitimcileri olarak bize düşen, bu tarihi tecrübeden faydalanma yollarını araştırmaktır. Unutmamak gerekir ki Türkiye, imparatorluk bakiyesi bir ülkedir ve o imparatorluktan bize intikal eden tarihî her türlü mirası iyi değerlendirip istifade cihetine gitmememiz büyük önem arz etmektedir.

Buna göre, konumuz olan sıbyan mekteplerinin eğitime kattığı hangi değerlerden söz edebiliriz? Ben, konumuz çerçevesinde sadece birkaç hususun altını çizmek istiyorum.

Bir defa çocukların erken yaşta Kur'an'la buluşturulması önemlidir ve üzerinde durulması gerekir.

İkincisi, yukarıda özetlemeye çalıştığım âmin alayı/okula başlama töreni, çocuklarda okuma ve öğrenme motivasyonunu sağlaması yönüyle ele alınabilir. Dikkat edilirse çocuk, eğitime başlayacağı ilk gün, velisi tarafından alınıp okula götürülmesi yerine bir bakıma okul, çocuğun ayağına getirilmektedir. Merasim sırasında ortaya konan davet-kâr tutum ve davranışların çocukta okula ve öğren-

meye karşı olumlu bir ilgi uyandıracak şüphesizdir. Bu açıdan Osman Ergin'in Türk Maarif Tarihi adlı mühim eserinde söylediği "Bu alayı görenlerden hiç kimse bulunmazdı ki henüz okumak çağına gelmemiş olan çocuğunun böyle bir alayla mektebe başlamasını temenni etmiş olmasın. Ve hiçbir yavrucuk görülmezdi

ki kendisinin de böyle atlarla, arabalarla ve alaylarla dolaşarak mektebe başlamayı istemiş olmasın" (c. 1, s. 94) şeklindeki ifadelerini önemsiyorum.

Üçüncüsü, bu ve benzeri törenler, çocukta okul korkusunu önemli ölçüde izale edebilir. Okul-öğretmen-öğrenci-veli ilişkisi açısından da iyi bir başlangıç sayılabilir.

Dördüncüsü, çocuk okula başlarken öğretmen/ıdareci ile veli arasında kayıt için parasal yönden bir sürtünmenin yaşanmamasıdır. Veli, imkânlarının ölçüsünde, gönül rızasıyla ve çocuğunu okumaya teşvik doğrultusunda birtakım fedakârlıkta bulunmaktadır. Çocuğun zihninde bu noktada, yanlış imajların oluşmasına fırsat verilmemektedir.

Ayrıca, sıbyan mektebinde eğitim ve öğretim veren kişinin, gücü yerinde ve zekâca üstün olmak kaydıyla yaşlılardan seçilmesi olgusu da, üzerinde düşünülmesi gereken bir başka husustur.

Zarfa da dikkat...

Yazımızı noktalamadan önce, yukarıdaki bilgiler ışığında Diyanet İşleri Başkanlığımıza bir öneride bulunmak istiyorum. O da, başta Kur'an elifbası ve dini bilgiler ders kitapları olmak üzere, çocuk ve gençlerimize yönelik kitapların kaliteli kağıda ve çağımız basım teknolojilerinden azami faydalanarak görsel yönden son derece cazip, çekici ve ilgi uyandırıcı bir kalitede basılmasıdır. Nitekim baki-niz, Osman Ergin, yukarıda adını verdiğim eserinde (s. 95) ne diyor: "Çocukların okuyup yazma hevesini artırmak için o vakit ki elifbalar şimdikinden daha süslü basılır, baş tarafı boyalı ve yaldızlı olurdu; bazı zengin ve eski aileler ise yazma ve tezhibli hatta ailenin eskilerinden kalma elifbalardan te-berrüken ders okuturlardı. Hilâller pirinç, vakfon, gümüş hatta altından yapılarak herkes haline göre bir türlü süsünü alır ve harfleri işaret etmek üzere çocuklar tarafından kullanılırdı."

Miraç Kandili, kalplerimizi ve gönüllerimizi aydınlatsın, bütün insanlığın hidayetine vesile olsun. Kandiliniz mübarek olsun.

Miraç Kandili

K

elime olarak "yükselmek, yükseğe çıkmak, yükselmeyi sağlayan vasıta" anlamlarına gelen Miraç; insanlığın kurtuluşu için gönderilen Sevgili Peygamberimizin, Cenab-ı Hakk'ın sonsuz kudretinin eserlerini temâşa ederek, O'nun huzuruna yükseldiği mukaddes ve manevî bir yolculuk, kâinatın yüce yaratıcısının daveti üzerine gerçekleşen mucizevi bir buluşmadır.

Yüce Allah, gönderdiği peygamberlerini tebliğ görevi ile başbaşa bırakmamış, onları vahiy ile yönlendirdiği gibi, zaman zaman çeşitli mucizelerle de desteklemiştir. İşte Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.)'in en büyük mucizelerinden biri de Miraç hadisesidir.

Dr. Ömer Menekşe
Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Miraç; hicretten bir buçuk yıl kadar önce, yaklaşık Milâdî 621 yılında, kameri takvime göre Recep ayının 27. gecesinde, Peygamberimizin amcası Ebu Talib ile eşi Hz. Hatice'nin vefât ettiği, müşriklerin baskılarının arttığı, Taif ziyaretinde saldırıya uğradığı ve müşriklerin baskılarına dayanamayan bazı Müslümanların Habeşistan'a göç etmek zorunda kaldığı bir zamanda vuku bulmuştur. İşte böyle bir ortamda Yüce Allah, Peygamberini Miraç ile onurlandırmış, bir gece vakti, büyük meleklerden Cebrail (a.s.), Peygamberimizi, "Burak" adındaki -bizce mahiyeti bilinmeyen- bir binitle Mekke'deki Mescid-i Haram'dan alıp, Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya götürmüştür. Birçok hikmet ve ilâhî sırları bünyesinde barındıran bu gece, İsrâ sûresinin ilk ayetinde şöyle ifade edilmektedir:

"Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakıyla iştiridir, hakıyla görendir."

Mescid-i Aksâ'dan sonraki Miraç yolculuğu hakkında bilgilerimiz Peygamberimizin hadisi şeriflerine dayanmaktadır. Bu konudaki hadislerde özetle; Peygamberimizin Cebrail'in refakatinde, hiçbir insana nasip olmayacak bir şekilde, zaman ve mekân boyutlarını aşarak göklere yükseldiği, pek çok manevî makam ve mevkinin kendisine gösterildiği, nihayet Yüce Allah'ın huzuruna çıktığı geniş bir şekilde anlatılır. (Geniş bilgi için bkz. Buhârî, Bed'ül-Halk, 6; Müslim, İman, 264) Ayrıca Mirac'ın sırlarla dolu bu bölümü Necm sûresinde şöyle ifade edilmektedir:

"(Kur'an'ı) ona, üstün güçlere sahip, muhteşem görünümlü (Cebrail) öğretti. O en yüksek ufukta bulunuyorken (asli suretine girip) doğruldu." "Sonra (ona) yaklaştı, derken sarkıp daha da yakın oldu." "(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut da az oldu." "Böylece Allah, ku-

luna vahyedeceğini vahyetti." "Kalp, (gözün) gördüğünü yalanlamadı." (şimdi siz) gördüğünüz şey hakkında onunla tartışıyor musunuz? "Andolsun ki, O, Cebrail'i bir başka inişte daha (asli suretiyle) görmüştü." "Sidret'ül-Müntehâ'nın yanında." "Me'vâ cenneti onun (Sidre'nin) yanındadır." "O zaman Sidre'yi kaplayan kaplamıştı." "Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı." "Andolsun o, Rabbinin en büyük alâmetlerinden bir kısmını gördü." (Necm, 5-18)

Miraç'ın, müminleri ilgilendiren yönü, mahiyetinden daha çok sonucu ve bu sonuçtan alınabilecek işaret ve mesajlardır.

Peygamberimizin, Yüce Allah'ın huzuruna yükseldiği en mânâlı ve en büyük mucizelerinden biri olan Miraç, Resulullah'ın şahsında insanlığın önüne açılmış sınırsız bir yükseliş ufkudur. Bu hadisede; maddî ve manevî yükselişe, bütün süfli duygulardan, her türlü kötülüklerden arınarak gerçek kulluğa, en yüce mertebeye erişmeye işaret vardır. Miraç'ta; çalıştığı zaman insanın maddî ve dünyevî mesafeleri kısaltabileceği, yerlere, göklere ve denizlere hakim olabileceği mesajları mevcuttur.

Miraç olayının, müslümanlar için önemli sonuçlarından birisi hiç şüphe yok ki, İslâm dininin temel direği ve müminlere bir Miraç hediyesi olan namazdır. Onun içindir ki, "Namaz mü'minin Miracı" olmuştur. Nasıl ki, Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), Miraç'ta vasıtalarından arınmış olarak, Mevlâsı ile buluştu ise; mümin de namazda vasıtasız olarak doğrudan doğruya Rabbinin huzuruna çıkar, sadece O'na kulluk etme ve sadece O'ndan yardım isteme fırsatı bulur. Öyle ise, mümin günde beş vakit namazını dikkatle ve huşu içerisinde kılacak olursa, o namaz onun için bir Miraç olur ve kul onunla Hakk'a yol bulur.

Miraç'ın diğer bir önemli sonucu, Bakara sûresinin son iki ayetinin nazil oluşudur. "Amenerrasûlû" diye de anılan ve ülkemizde yatsı namazlarından sonra mihrâbiye olarak

okunan bu mübarek ayetlerde; ilâhî emirler karşısında mutlak itaate yönelen müminlerin inançlarındaki sadakatleri ifade edilmektedir.

Miraç'ın bir başka sonucu ise, Hz. Peygamber'in ümmetinden, Allah'a şirk koşanlar dışındakilerin affedilebileceklerinin va'dedilmiş olmasıdır. İnsan bilerek ya da bilmeyerek günah işleyebilir. İşlenen günahlardan dolayı pişmanlık duymak ve Allah'tan af dilemek, bir daha günah işlememeye azmetmek kaydıyla, Allah Teâlâ işlenen günahları affedebilir. Nitekim bu konuda Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: "Şüphesiz Allah kendisine ortak koşulmasını asla başışlamaz, bunun dışında kalan (günahlar)ı ise dilediği kimseler için başışlar. Allah'a şirk koşan kimse, şüphesiz büyük bir günah işleyerek iftira etmiş olur." (Nisa, 48)

Böyle müstesna bir gece vesilesiyle sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'e vahyedilen, insanlığı mutluluğa götürecektir prensipleri de hatırlamak lazımdır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de Miracın ruhî hallerinden söz edilirken: "Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti" (Necm, 10) buyrulmaktadır. Bu vahyedilen hakikatleri şöylece özetleyebiliriz:

Yalnız Allah'a ibadet etmeli, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamalı, anne-babaya iyi davranmalı, hısım akrabaya, fakir ve yoksullara yardım etmeli, israf ve cimrilikten sakınarak kazancı yerinde harcamalı, çocukları öldürmemeli, toplumu ve aileyi temelinden sarsan zinaya ve ona teşvik eden sebeplere yaklaşmamalı, insan hayatına saygı gösterilmeli, yetimlere iyi davranarak onların haklarını korumalı, verilen sözde mutlaka durmalı, ölçü tartıda ve her söz ve davranışımızda doğruluğa dikkat etmeli, hile yapmamalı, bilinmeyen bir şeyin ardına düşüp körü körüne onun peşinden gitmemeli, yeryüzünde kibir ve gurur taslayarak yürünmemelidir. (İsra, 26-38)

Bu sayılan prensipler; fert ve toplumun manevî huzuru, iyilik ve güzelliklerin kaynağı

ve ahlâkî seviyenin yükselmesi için gerekli olan evrensel prensiplerdir.

İşte Miraç gecesi böyle mübarek bir gece-
dir. Bu geceyi ihya ederken bu gecede vahyedilen üstün gerçeklere kulak vermeli, Miraç Kandili aydınlığını fırsat bilerek çeşitli sebeplerle lekelenen kalplerimizi önce tevbe ve istiğfar ile temizlemeli, sonra da Allah'a ve O'nun yarattıklarına karşı sevgi ile doldurarak iyi bir kul, olgun bir mümin olmaya gayret göstermeliyiz. Fitne, fesat, gıybet ve iftira gibi bizi birbirimize düşman eden kötülüklerden uzak durmalı, dargınlık ve kırgınlıkları ortadan kaldırarak kucaklaşmalıyız.

Peygamberimizin, Yüce Allah'ın huzuruna yükseldiği en mânâlı ve en büyük mucizelerinden biri olan Miraç, Resulullah'ın şahsında insanlığın önüne açılmış sınırsız bir yükseliş ufkudur. Bu hadisede; maddî ve manevî yükselişe, bütün süfli duygulardan, her türlü kötülüklerden arınarak gerçek kulluğa, en yüce mertebeye erişmeye işaret vardır. Miraç'ta; çalıştığı zaman insanın maddî ve dünyevî mesafeleri kısaltabileceği, yerlere, göklere ve denizlere hakim olabileceği mesajları mevcuttur.

Bu kandilin ışığında, "Müminler ancak kardeşlerdir." (Hucurât, 10), "Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sınımsız sarılın. Parçalanıp bölünmeyin." (Âl-i İmrân, 103) ayetlerindeki tavsiyeleri bir kere daha düşünmek suretiyle, birlik ve beraberlik, kardeşlik ve yardımlaşma, sevgi ve saygı gibi duygularımızı pekiştirelimiz.

Hat Sanatı ya da sessizliğin dili

Doç. Dr. Burhanettin Tatar
Ondokuz Mayıs Univ. İlahiyat Fakültesi

Günümüz Türkiye'sinde klâsik İslâmî sanatlara olan ilgi azlığından ya da ilginin yüzeyselliğinden en fazla nasibini alanlar arasında hat sanatı bulunmaktadır. Son 20 yıldır ilgide bir artışın görülmesi ve özellikle entelektüel gençler arasında bu sanata gönül vermek isteyenlerin çoğalması bizi ne yazık ki, bu genel kanaatin dışına sevk edecek güçte değil. Usta hattatlarımızın tarihsel öneme sahip eserler vermekte oluşları, bu ilgisizliğe karşı gelmeye yetiyor. Belli ki, ilgisizliğin tahripkâr gücü, hat sanatının gücünü aşan bir boyutta.

Burada ilgisizliğin sosyo-kültürel, tarihsel, ekonomik ve siyasî nedenlerini araştırmaya-cağız. Bu başlı başına geniş boyutlu bir çalışmayı gerektirir. Ancak dikkatleri çekmek istediğimiz nokta, zaten tabiatı itibariyle sessiz bir dil olan hat sanatının, ilgisizliğin derin sessizliği içinde daha da suskunlaşmak zorunda bırakıldığıdır.

Artık, "Bırakalım sanatın kendisi ko-

nuşsun!" diyecek bir durumda değiliz. Sanatın kendisinin konuştuğu devirler, Râkım'ların, Yesarilerin, Sami Efendilerin devirleriydi. Günümüzde ise hat sanatı, diğer klâsik İslâmî sanatlar gibi, kendi dilini anlayacak insanların oldukça azalmasından dolayı, kendisine tercüman olacak insanlara ihtiyaç duymaktadır. Galiba bizim sorunlarımızdan

biri tam da burada bulunmakta: Sanatın dilini tüm zamanlara yayacak mütercimlerimizin ve filozoflarımızın azlığıdır.

Hattatların görevi, sanatın kendisini konuşturmak. Hattat daima kendi sanatının gerisinde durur. O, ancak sanatı konuştuğu sürece kendisine gizlice atıfta bulunulan biridir. Sanatının önüne geçip konuşmaya çalışan hattat, elbette kendi sanatını konuşacak seviyeye ulaştıramamış hattattır. Ne demek istediğimizin daha iyi anlaşılması için, imzasız harika eserlerin günümüzde hâlâ kendi dilini konuşuyor olması gerçeği ile kendi sanatının önüne geçmeye çalıştığı halde, hem kendileri hem de çalışmaları unutulmuş hattatları karşılaştırmak yeterlidir. Sanatı konuştuğu sürece, hattat, kendi sanatının gölgesi altında varlığını koruyabilir. Bu nedenle bir hat sanatı eseri, kendi hattatının ondan anladığı şeyden daha fazlasını dile getirir. Kısacası, sanat eseri daima sanatkârın ilerisinde yürür.

Ancak bir hat sanatı eseri ile hattat arasındaki bu ilişki, söz konusu eserin tüm zamanlara konuşabilmesi için yeterli değildir. Hattatın yanı sıra bir de bu sanat eserlerini yorumlayacak, onların dilini gündelik dile, bilim, felsefe ve sanat diline dökebilecek yorumcular gerekiyor. Yukarıda kısaca değindiğimiz sorun, bizde hep büyük hattatların yetişmesine karşılık büyük hat sanatı yorumcularının bir türlü yetişmeyişi. Elbette yorum sorununu çözmek hattatların görevi değil. Yorum sorunu, hattatların üretmekte oldukları nadide eserlerin dilini farklı açılardan ön plana getirebilecek veya bu dilde bir kusur varsa bunu açığa çıkaracak bir ortam oluşturma sorunudur.

Daha açık olarak söylersek yorumlar, eserleri kendi ortamları içinde yeniden açığa çıkaran, ilk bakışta fark edilemeyen özelliklerine veya boyutlarına dikkatleri çeken ve eserleri çok farklı açılardan konuşmaya zorlayan entelektüel ortamlardır. Her bir yorum, eserin farklı bir açıdan konuşmasına imkân veren bir zemin görevini üstlenir. Yorumlanmadıkları sürece eserler,

Hattatların görevi, sanatın kendisini konuşturmak. Hattat daima kendi sanatının gerisinde durur. O, ancak sanatı konuştuğu sürece kendisine gizlice atıfta bulunulan biridir. Sanatının önüne geçip konuşmaya çalışan hattat, elbette kendi sanatını konuşacak seviyeye ulaştıramamış hattattır.

sadece sessizdirler. "Eserleri konuşturan yorumlardır" derken, yorumcuların, eserleri sadece diledikleri gibi konuşturduklarını kastetmiyoruz. Tam tersine eser sadece kendi dilini konuşur. Ancak bu dilin anlamının yayılması, bu anlamın bir entelektüel ortama dönüşmesi ve yeni anlamların ortaya çıkmasında rol oynaması, yorumlar aracılığı ile olur.

Bütün bunları anlamak için ashabın, Kur'an ile Hz. Peygamber'in hadislerinin anlamının yayılması, bu anlamların birtakım İslâmî ilimlerin ortaya çıkmasına yol açacak şekilde bir entelektüel ortama dönüşmesi ve yeni anlamların ortaya çıkmasında rol oynamaları noktasında, bir temel yorumcular topluluğu teşkil ettikleri gerçeğini hatırlamak yeterlidir.

Ashabın, Kur'an'a ve Hz. Peygamber'in hadislerine gönül vermesi, bu kutsal metinlerin yorumlanması ve hayat bulmasında nasıl bir rol oynamışsa, benzer şekilde hat sanatına gönül verecek yorumcuların var olması, hat sanatının yeniden hayat bulmasında ve kendi dilini daha

gür bir şekilde konuşabilmesinde rol oynayacaktır.

Ancak, bu sanata "gönül vermek" derken, sadece bu sanatı sevmek veya bu sanatı elden geldiğince icra etmeye çalışmak anlaşılmalıdır. Gönül vermek; bir şeye hayat vermek, ruh üfleme, onu diriltmek veya yaşamasına katkıda bulunmaktır. Diğer bir deyişle, gönül vermek, o şeyin kendi dilini konuşabilmesine im-

Sanatı konuştuğu sürece, hattat, kendi sanatının gölgesi altında varlığını koruyabilir. Bu nedenle bir hat sanatı eseri, kendi hattatının ondan aldığı şeyden daha fazlasını dile getirir. Kısacası, sanat eseri daima sanatkârın ilerisinde yürür.

kân vermek, onun tarih sahnesinde kendi oyununu oynamasına yol açmaktır. Nasıl ki ashab, Kur'an'a ve hadislere gönül verdiği için bu metinler kendi dillerini konuşabilmişlerse, benzer şekilde hat sanatına gönül verenler, bu sanatın asırlardır kendi dilini konuşmasına imkân vermişlerdir.

Öyleyse gönül vermek, her şeyden önce gönül verilen şeyin dilini anlamakla sahih bir anlam kazanır. Zaten dilini anlamadığımız bir şeye nasıl gönül verebiliriz ki? Gerçekten dilini anladığımız sürece bir şeye kendi gönlümüzü akıtabilir ve onu yaşayan bir şeye dönüştürürüz. Sözgelimi, Türk dilini iyi anlayanlar, kendi gönüllerini akıtarak bu dili yaşayan dile dönüş-

türürler. Gönül verenlerin başında da elbette şairler gelir. Şairlerin ardından, bu şairleri anlayacak yorumcular gelir.

İmdi, hattatlar da bu sanatın şairleridirler. Onlar kendi şiirlerini, bu sanatın karakterleriyle yazarlar. Nasıl ki, şairler kendi şiirleri aracılığıyla bir dile duygusallık, zerafet, esneklik, uyum, canlılık ve derinlik katarlarsa, benzer şekilde hattatlar Arapça karakterlere duygusallık, zerafet, esneklik, uyum, canlılık ve derinlik katarlar. Bilahare şiir yorumcularının şiirleri zihinlerin ve entelektüel ortamın daha da hassaslaşmasını sağlayan bir unsur haline getirmeleri gibi, hat sanatı yorumcularının bu sanatı, zihinlerimizin ve entelektüel ortamın daha da hassaslaşmasına yol açan bir unsur hâline getirmesi beklenmektedir.

Başta belirttiğimiz gibi, hat sanatına ilginin azlığı, bu sanatın şairleri olan küçük bir hattat grubunun ancak oldukça sınırlı bir biçimde bu dili konuşabildiklerini gösterir. Hat sanatının dili, artık unutulmuş diller arasına girmeye aday. Teknolojik iletişimin böylesine geliştiği bir çağda, bir tarihsel sanat dilinin unutulmaya terk edilmesi nasıl açıklanabilir? bilmiyorum. Elbette unutulmaya terk edilen şey sadece hat sanatının dili değil. Nasıl her dil aynı zamanda bir toplum hafızasını ve bilincini temsil ediyorsa, hat sanatı da Müslümanların tarihsel hafızasını ve bilincini temsil edegelmiştir. Bu dilin unutulmaya terk edilmesi, Müslümanların kendi hafıza ve bilinçlerini unutulmaya terk ettiklerini gösterir. Diğer bir deyişle, bu sanatın unutulmaya terk edilmesi, Müslümanların gündelik geçim kaygısı, ekonomik çıkarların en yüksek değeri belirlemesi, televizyon ekranlarında ve medyada sıkça ortaya çıkan yüzeysel ve anlamsız görüntülerin, kendileri gibi zihinleri ve ruhları yüzeyselleştirmesi gibi faktörler sonucu, unuttuğunu fark edemeyecek kadar unutkanlaşan bir topluma dönüştüğümüzün bir göstergesidir.

Kısacası hat sanatının dilini unutmakla, gerçekte biz kendimizi unutuyoruz ve unuttuğumuzu unutacak kadar dalgınlıyoruz.

Evet, hat sanatı yorumcularının belki de en temel görevi, bize kendi dilimizi (ve kendimizi) unutmakta olduğumuzu hatırlatmalarıdır. Diğer bir deyişle, hat sanatının dilini unutmanın bir bedeli olarak, ödünç alınan bilinç, hafıza ve ruhlarla yaşamaya kendimizi alıştırmaya başladığımızı bize hatırlatmalarıdır.

değerli şeyleri yıkmakla değil, onarmakla ve yaşatmakla kazanır. Bunun anlamı şudur: Günümüz tarihi kendi gücünü ancak kendi dillerini konuşmasına imkan verdiği değerler ile kazanmaktadır.

Bu nedenle, günümüz Müslümanlarının hat

Burada hat sanatının diline gereğinden fazla önem verdiğimiz ve bunu fazlaca abarttığımızı düşünenler olabilir. Hatta onlar şunu bile düşünme imkânına sahipler: 'Şahiden kendi dilini konuşabilecek ve kendi gücünü koruyabilecek bir sanat olsaydı, hat sanatı zaten bu durumlara düşmezdi! Hat sanatının gücü ilgisizliğin değil, tarihin kahredici gücüne yenik düşmüştür.'

Elbette hat sanatının kendi dilini daha ne kadar konuşabileceğine, ancak geleceğin tarihi şahit olacaktır. Bizler geleceğin tarihi adına konuşmaya yetkili değiliz. Ne var ki, tarihi anılmaya değer kılan şeyler, kendisinde ortaya çıkan değerli şeyler değil midir? Sözelimi, bugün Osmanlı tarihini anılmaya değer kılan şeyler arasında, hat sanatının kendi dilini hâlâ konuşuyor olması gerçeği yer almıyor mu? Şayet hat sanatı hâlâ kendi dilini konuşuyor olmasaydı, bu aynı zamanda tarihin anılmaya değer oluşunda zorunlu bir eksikliğe yol açmaz mıydı? Tarih kendi gücünü, kendi içinde var olan

sanatının dilini unutmakla kendilerini unutulmaya terk ettiklerini söyleyebiliyoruz. Burada unutilan şey sadece geçmişin veya günümüzün tarihi değil, aynı zamanda geleceğin tarihidir. Galiba Müslümanların kazandıkları tuhaf huylardan birisi işte bu: Daha ortaya çıkmadan, geleceği unutulmaya terk etmek! Yani geleceğe geçmiş muamelesi yapmak.

Sessizliğin dili olarak hat sanatı kendi dilini konuşabildiği sürece, geleceği hatırlama imkânına kavuşacağız. Burada bu dilin şairleri olan hattatların, bu dilin konuşmasını sağladıkları için ne kadar büyük bir şey başardıklarını belirtmek gerekiyor. Ancak sürekli vurguladığımız üzere, hattatların başarısını destekleyecek ve onurlandıracak yorumcuların ortaya çıkmasını acilen beklemekteyiz. Ümit ediyorum ki, Türkiye'de ve diğer İslâm ülkelerinde hat sanatının yorumcusu olma görevini üstlenme kapasitesine ve iradesine sahip çok sayıda insan vardır. Artık bizim susmamızın ve onların konuşmaya başlamasının tam zamanı...

Ekmek

Mustafa Bektaşoğlu

Buğday ve ekmek, dünya tarihinde kültür tarımını başlatan ilk bölgelerden biri olan Anadolu'da yaşayanların adeta genlerine sinmiştir. Bugün bile, ekmezsiz bir yaşamı düşünemez insanımız. Yoksul olsun, zengin olsun fark etmez; önce ekmek lokmasını ağızına atar, sonra tabağındaki zeytini, peyniri, eti ekmeğine katık eder. Oysa Batılı ülkelerde insanların yemek biçimi daha değişiktir. Çatal önce tabağa gider, sonra el ekmeğe yönelir. Bizde ekmek azık, onlardaysa katıktır; biz önce ekmekle başlarız, onlar ise yiyecek. Ancak, kültürler farklı olsa da ekmek tutkusu tüm insanları birleştirir.

Geçmişten günümüze, kıtadan kıtaya, bir iklimden ötekine, ülkeden ülkeye, coğrafya ve kültüre göre, adları, yapılış biçimleri, pişirme teknikleri ve tatları ne denli değişik olursa olsun, ekmek başlı başına bir yiyecek, hem de vazgeçilmez bir gıdadır insanlar için. Bu yüzden de dünyada en çok üretilen ve tüketilen temel besin kaynağı olmuştur ekmek.

Orta Asya'dan gelen göçebe Türk boylarının getirdiği ekmek kültürü; Selçuklular, Türk beylikleri, ardından Osmanlı İmparatorluğundan bugünlere kadar uzayan bir zaman çizgisinde Ana-

dolu komşu bölgelerin ekmek alışkanlıklarını çeşitleriyle iç içe geçti. Ülkemizin gerçek bir ekmek hazinesi olması, bu kültürel zenginliklerin doğal bir sonucudur.

Türkiye’de ekmek yapımı için genellikle buğdayın yanı sıra; çavdar, arpa ve özellikle Karadeniz bölgesinde mısır da kullanılmaktadır. Ülkemizde evde üretilen ekmek türleri olarak "yufka, pide, somun" yapılmaktadır. Anadolu’da, özellikle köylülerin kullandığı yufka, pişirildikten sonra iyice kurutulmakta; böylece uzun bir süre muhafaza edilebilmesi mümkün olmaktadır. Bir oklava yardımıyla açılan yufka, ters yüz edilerek sac üzerinde pişirilir.

Bir diğer ekmek türüyse pidedir. Fırında pişirilen pide, yuvarlak veya oval formda yapılır. Üzerine susam, çörekotu serpilir, yumurta da sürülebilir. Ramazan aylarının vazgeçilmez ekmeğidir. Bu güzel ve değerli besin yalnız ülkemizde değil, dünyanın dört bir yanında da en çok üretilen ve tüketilen gıda maddesidir. Yapılış biçimleri, türleri, kullanılan malzemeler, ülkenin coğrafi ve kültürel yapısına göre farklılıklar arz eder.

Ekmek, bizim en temel yiyeceğimizdir. Çinli için pirinç ne ise, Türkler için de un odur. Her şeysiz yaşamak mümkün ama, un kullanmadan bir gün geçirmek bile hemen hemen imkânsızdır. Bu açıdan ekmek, yiyeceklerimizin başında gelen bir beslenme maddesi olmuştur. Hatta hiçbir ordunun ekmek istihkakı bizimki kadar çok olmamıştır.

Türkler kadar ekmeği seven başka bir millet var mıdır acaba? Avrupalıların yedikleri ekmek bizim için tadımlıktır. Bizler ise onu yemiş niyetine yeriz. Karpuzla yeriz, üzümle yeriz, cevizle yeriz, onun tadını çıkarırız. Çorbayı ekmek doğramadan içmeyiz. Yanında ekmek olmadan yediğimiz yemekten bir tat alamayız. O kadar ki, pilâvı, baklavayı bile ekmekle yeriz. Küçükler okuldan gelir gelmez, yemiş niyetine yemek için annelerinden ekmek isterler. Başka yemekler, ekmek yemeye vesile olan bir süs gibi gelir bize. Şehirlisi de böyledir, köylüsü de...

Ekmek, günlük kazancımızın da bir ifade şeklidir. "Ekmek parası için çalışıyoruz", "evde çocuklar ekmek bekliyorlar", "biz bu işten ekmek yemeyelim mi?" gibi tabirleri sıkça kullanırız. Ekmek, Türk sofralarının temel gıdası, mübarek bir nimet olarak bilinir; bu sebeple çiğnenmez, rast gele atılmaz ve ona saygısızlık etmek günah sayılır. Yere düştüğünde Kur'an-ı Kerim gibi yerden alınır ve üç defa öpülür; inanın ekmeğin böylesine değerli olduğunu sadece Müslümanlar bilir. Ekmeğe o kadar büyük hürmetimiz vardır ki, kırıntılarını itina ile tane tane toplamaktan üşenmeyiz, günahından korkarız. (Akyavaş, A. Ragıp, asitâne, 227, TDV Yay., Ankara-2000)

Vaktiyle annelerimiz, babalarımız yere düşen ekmeği hiç ihmal etmezler, hemen kaşlarını çatarak "öp" ihtarını basarlardı. Bugünkü sofralarda yere düşen ekmeği öpüp başına koymak âdeti artık tarihe karıştı. Büyüklerimizin bile elini zor öpüyoruz.

Türklerin bu özelliği Ermeni asıllı olan, Türk devletini ve kaynaklarını çok büyük bir dikkatle incelemiş, batılı yazarların aksine Türkler ve Müslümanlar hakkında peşin hükümleri olmayan, objektif görüşler ortaya koyan d'Ohsson'un dikkatini çekmiş ve şu değerlendirmede bulunmuştur: "Müslümanların ekmeğe karşı sonsuz hürmetleri vardır. İlâhî nimetlerin en değerlisi kabul ettikleri için, ekmekten daima özel bir hürmetle bahsederler. En küçük bir ekmek parçası-

nı evde bir yerde veya sokakta gören bir Müslüman, isterse en yüksek rütbede olsun, onu mutlaka alıp öper, sonra cebine koyar yahut ayaklar altında kalmayacak bir köşeye bırakır. Hatta birçokları sofrada yemeğe başlamadan önce ekmeği öpüp başlarına koyarlar." (d'Ohsson, 18. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve detler, 34)

Soframızda her öğünde yer alan, olmazsa olmaz ve tadından asla vazgeçemediğimiz ekmeği, kimimiz fırından yeni çıkmış, buhanı üzerinde çıtır çıtır severiz; kimimizin midesi hassastır, ağzıda dağılanı tercih ederiz. Kimimiz pamuk gibi yumuşacık içine, kimimiz ktır ktır kabuğuna vurgunuzdur. Kısacası soframızdan ekmeği eksik etmeyiz. Onun güzel tadı dilimize öylesine yerleşmiştir ki, atasözlerinde, benzetmelerde, günlük yaşamda bir an bile bırakmaz peşimizi. Ekmek bize Allah'ın verdiği bir nimettir. Ekmeğin bir adı da nimet'tir. Bu nedenle "Kur'an, nimet çarpsın" diye ekmek üzerine yemin ederiz. Direnmek, zorluklarla mücadele, hem ekmek içindir, hem de bu mücadeleyi sürdürebilmek için gerekli gücü ekmekten alırız. Alnımızın teriyle "ekmek parası" kazanırız, ama "ekmek aslanın ağzındadır". Kısacası ülkemizde, inancın, emeğin, hayat veren, güç veren bir yiyeceğin adıdır ekmek...

Ekmeğin köylerdeki öyküsü daha bir başkadır. Buğday, başaktan koparılıp öğütüldüğünde,

sabaha sıcak köy ekmeği oluverir. Eli öpülesi anelerin, ninelerin gün doğarken mayaladıkları ekmekler buram buram sofralara geliverir. Hem şehir ekmeklerine benzemez köy ekmekleri. Kocaman, tekerlek büyüklüğünde olur. Tadı, içindeki lifler ve kepek sayesinde farklıdır, tazeliğiyle sıcaklığını öyle koruyacak sanırsınız. Şehirde, köylerdeki gibi ekmeği bulmak neredeyse imkânsızdır.

Ekmeği severiz... Ekmek kokusu, toprak kokusudur. Belki bütün bir tabiatı onda koklarız. Ekmek, kokusuyla çağırır, davet eder bizi. Çocukluğumuzun fırınlarından, sokaklara yayılan o buram buram kokuları hiç unutmuyor muyuz?

Çiftçiler... En çok ekmek kokar ve ekmeğe nasıl da benzerler; esmer, mütevazı, cömert ve mütebessim...

Ekmeği severiz... Ekmek kokusunda kendimizi buluruz. Toprak kokusu hep çeker bizi. Ekmekte bizden bir şeyler koklarız. Ekmeği ısıırken bilmem kaç kişinin emeği geçmiştir diye düşünürüz... Sofraların ağasıdır o. Sevdasız baş, ekmeksiz aş olmazmış. Ekmeğe basan ayağa düşer, ekmekle oynayanlar da iflâh olmazmış.

Ekmeği severiz... Kokusu mu, münisliği mi, değişiminde ezilip ateşlerde

yanması mı, açlığımızın panzehiri olması mı çeker bizi? En çok da, ekmeğin çektiği çileye saygı bizimkisi belki de... Delice savurur tarlaya buğdayları çiftçiler:

"Ya Allah, Ya Rahman, Ya Rezzak...

Sensin biri on, otuz, yüz edecek. Sensin çamurlu su içen tohumlardan kökuları, gıdaları gönderecek!..."

Savururuz tohumları sonsuz bir tevekkülle. Biliriz ki her bir tohumu gören var. Bunun için "Hangi tohum toprağa düştü de bitmedi" der Mevlâna.

Sana şükürler olsun ey Rezzâk! Bütün tohumlar üstünde Rezzâk ismi yazılı. Rızık da Rezzâk'tan gelir. Toprak ne tanır beni, yağmur ne bilir yoksa!...

Yeryüzünde ekmeksiz yaşayan millet yoktur. Her milletin ekmeği kendinedir. Milletler ekmeğini, kendi kültürüyle mayalar, kendi alışkanlıklarının teknesinde yoğurur, kendi geleneğinin sıcaklığında pişirir. Milletler kadar ekmek vardır yeryüzünde. (Ekmeğimiz, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay.)

Böyle bir nimete ancak Sürûrî'nin şu beytindeki gibi şükredilebilir:

Tende kudret nerden olsun, nimeti can şükrüne,
Bin dilim olsa yetişmez, bir dilim nân şükrüne...

P Sezai Karakoç'un şiirinde Peygamber

Modern Türk şiirinin son büyük atılımı kabul edilen İkinci Yeni şiirinin merkez şairlerinden biri olan Sezai Karakoç, şiiriyle, şahsiyetiyle ve düşünce dünyasıyla kuşağını ve kendinden sonraki kuşakları etkilemiş çağdaş bir şair ve düşünce adamıdır. Düşünce sistemi İslâm'a dayanır. Ona göre İslâm, varlığın temel kaynağı, varoluşun sebebi, dünya görüşü ve metafizik bir sistemdir. Düşünce dünyasını "diriliş" kavramı üzerine inşa eder ve dirilişi, bir "sevgi devrimi" olarak tanımlar. Diriliş, yeniden inanmak, yeniden düşünmek ve yeniden duymaktır. Başka bir ifadeyle kendine dönüş ve kendi uygarlığını diriltmektir. Sonuç olarak diriliş, insanın İslâm'la dirilmesi ve İslâm'la kurtuluşa erip hayat bulması demektir.

Sezai Karakoç'un şiir projesinin bir ayağı, içinde yaşadığı çağı anlamaya; diğer ayağı ise geleceğin ruhunu diriltmeye dayanır. Ona göre gelenek, "şairin ilk dünyası"dır ve "yeteneği ilk uyardıran, bilinçlendiren, kımıldatan, onu harekete geçiren tarihî sosyolojik birikim"dir.

Sezai Karakoç'un şiirde ve düşüncede gelenek anlayışı da İslâm'dan beslenir. Onun anlayışında, "İnsanın ufku mü'mindir. Mü'minin ufku peygamber. Peygamberin ufku da, mutlak gerçeklerin habercisi, her peygamberi şahsiyetinin katlarında bir yaprak gibi bulunduran Son Peygamber... Peygamber nasıl insanın ufkuysa, naat da şiirin ufkudur." "Naat, insanın insanı, kendini peygamberde araması, gerçeği onun çevresinde dolaşarak bulmaya çalışması, ona yaklaşmaya çalışarak yaradılışın

sırrına erileceğini idrak edışıdır." Bu düşünceleriyle naat, onun şiirinde poetik bir boyut kazanmış olur.

"Naat, peygamberin şiirle yapılmak istenen bir portresidir. Her şair, durduğu yerden ve görme kabiliyeti ölçüsünde ona bakar; o büyük mükemmelliğin karşısındaki duygularını zapt etmeye çalışır. Bütün naatlar âdeta, tarih boyunca yapılan tek bir portrenin farklı cephelerden birer örneği gibidir ve tek bir portre içindir."

Sezai Karakoç İslâm'a bağlılığı, mü'min duyarlılığı, gelenek yorumu ve şiirinin ruhu itibarıyla İkinci Yeni şiir anlayışının öteki şairlerinden ayrılır. Bu ayrılış, şiirinin yapısına, biçimine, sesine ve imge dünyasına da yansır. Meselâ, onun şiirinde, beşerî sevgiyle ilâhî sevgi iç içedir ve bunları keskin çizgilerle birbirinden ayırmak o kadar kolay değildir. Bu yüzden Monna Rosa ile Leylâ ile Mecnun'daki şiirleri, birbirine açılan ve birbirini yüklenen şiirlerdir.

Bu yazının konusu onun, "Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine" başlıklı dört bölümlük bir şiiridir. Bu şiir, İslâm Peygamberinin insanlığa miras olarak bıraktığı İslâm'ın ve onun evrensel uygarlığının, çağımızdan sürgün edilmesine yakılan bir ağıt gibidir. Şiirinin sesi, imge yapısı, ona çağdaş bir naat niteliği de kazandırır.

Şiir, klâsik şiirimizin en önemli mazmunlarından biri ve Hazreti Peygamber'in remzi olan "gül"le başlar:

Gelin gülle başlayalım şiire atalara uyarak
Baharı kollayarak girelim kelimeler ülkesine
Dünya bir istiridyeye
Dönüşelim bir inci tanesine
Dünya bir ağaç

Bir özlem duvarı
Bülbül sesine
Şair
Gündüzü bir gül gibi
Akşamı bülbül gibi
Sarıp sarmalayan öfkesine.

Şairin öfkesi çağın bütün "türedi uygarlıkları" nadir. Eski günlerin, İslâm uygarlığının özlemi içindedir. İslâm uygarlığına sevgiliye yakarır gibi yaklaşır. Diğer uygarlıklarla İslâm uygarlığını kıyaslar ve onları görmezden gelir:

Senin yanında
Bütün bu türedi uygarlıklar umurumda mı
Sen bir uygarlık oldun bir ömür boyu
Geceme gündüzüme
Gözlerin
Lâle devrinden bir pencere
Ellerin
Bakî'den, Nefî'den, Şeyh Galip'ten
Kucağıma dökülen
Altın leylâk,

Şaire göre İslâm uygarlığının hamuru sevgiyle yoğrulmuştur. Bunu anne, çocuk ve gül imgeleleriyle ortaya koyar:

Ey bitmeyen kalbimin samanyolu destanı
Sen bir anne gibi tuttu ufukları
Ve çocuklar gülle anne arasında
Seninle güller arasında
Tuhaf bir ışık bulup eridiler
Çocuklar dağ hücrelerinde erdiler
Aramızdaki sırta.

Sezai Karakoç'ta sevgi, beşerî olandan ilâhî olana adım adım, basamak basamak yükselir. Onun sevgiye yaklaşımı hiçbir zaman tek boyutlu değildir. Bir yerden başlar ve sonunda ilâhî olana ulaşır. Bu şiirde de İslâm uygarlığı sevgisi, merhale merhale ele alınır ve peygamber sevgisinden geçerek mutlak sevgiliye (Allah) ulaşır. Burada peygamber, merhametine sığınılan bir sevgilidir ve âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir:

Senin kalbinden sürgün oldum ilkin
Bütün sürgünlüklerim bir bakıma bu sürgünün bir süreği

(...)

Sana geldim ayaklarına kapanmaya geldim
Af dilemeye geldim affa lâyık olmasam da
Uzatma dünya sürgünümü benim

(...)

Bütün şiirlerde söylediğim sensin
Suna dedimse sen, Leylâ dedimse sensin

(...)

Kuşlar uçar senin gönlünü taklit için
Ellerinden devşirir bahar çiçeklerini
Deniz gözlerinden alır sonsuzluğun haberini
Ey gönüllerin en yumuşağı en derini
Sevgili

En sevgili

Ey sevgili

Uzatma dünya sürgünümü benim.

Peygamber sevgisi, ona kavuşma arzusu, beraberinde ölüm düşüncesini getirir. Ölüm, özlemin sona ermesi, bir çeşit arınma duygusudur: Ölüm düşüncesinin beni sardığı şu anda Verilmemiş hesapların korkusuyla Sana geldim ayaklarına kapanmaya geldim Af dilemeye geldim affa lâyık olmasam da.

Şair, dört bölümlük şiirin finalinde vecd hâliyle mutlak sevgiliye, Allah sevgisine ulaşır. Burada yüce olana teslimiyet, yarım kalmış hesapları ona havale etme, umut ve zafer inancı vardır: Aşk cellâdından ne çıkar madem ki yâr vardır Yoktan da vardan da ötede bir var vardır Hep suç bende değil, beni yakıp yıkan bir nazar vardır

O şarkıya özenip söylenecek mısralar vardır Sakın kader deme, kaderin üstünde bir kader vardır

Ne yapsalar boş, göklerden gelen bir karar vardır Gün batsa ne olur, geceyi onaran bir mimar vardır

Yanmışsam külümden yapılan bir hisar vardır

Yenilgi yenilgi büyüyen bir zafer vardır

Sırların sırrına ermek için sende anahtar vardır

Göğsünde sürgününü geri çağıran bir damar vardır

Senden umut kesmem, kalbinde merhamet adlı bir çınar vardır

Sevgili

En sevgili

Ey sevgili.

Bu şiir, Sezai Karakoç şiirinin bütün özelliklerini yansıtan bir kesit gibidir. Onun, insanı anlama, içinde yaşadığı çağı sorgulama ve geleneği ihya etme girişimi, bir sevgi medeniyeti kurma bilincinden kaynaklanmaktadır. Bu sevgi medeniyeti ise, insandan yaratıcıya açılan ve yaratıcıdan insana dönen bir "sevgi-merhamet/dua-ıca-bet". diyalogudur.

Unutulmaya yüz tutan
değerlerimizden

SILA-i RAHİM

Dr. Yaşar Yiğit

Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Nice yalnız anne-babalar, akrabalar bir dost, evlat, yakın yolu gözlemektedir. Kendilerinin hâlini soracak, bir nebze olsun dertlerini paylaşacak evlatlar, akrabalar, dostlar zaman zaman ne kadar da aranır. Şurası bir gerçek ki, gün geçtikçe yalnızlaşıyoruz.

Sıla-i rahim; gerek soy, gerekse evlilik vesilesiyle oluşan hısımlara, yakınlarla iyilikte ve yardımda bulunma, onlarla ilgilenme, akrabalık bağlarını güçlendirip, koruma şeklinde tanımlanabilir.

Yakınlar arasındaki bu bağın koparılması, İslâm dininde büyük günahlar arasında sayılmıştır. Zira insanın diğer insanlarla olan ilişkileri, yakınları ile olan ilişkilerine göre şekillenmektedir. Buna göre yakınları ile iyi ilişkiler içinde olmayan insan, diğer insanlarla nasıl iyi ilişkiler içinde olabilir? Toplumdaki sevgi ve dayanışma bağlarının çözülmesi aileden başlar, komşulara ve diğer kesimlere sirayet eder, neticede fert ve toplumsal bazda ahenk bозulur. Kur'an-ı Kerim'de, "Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşla, yolcuya, idare ve himayeniz altında olanlara iyi davranın. Allah kendini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi sevmez." (Nisa, 36) ayeti, Müslümanların yapması gerekli görevlerden bir kısmını dile getirmektedir. Allah'a ibadet dışında başta ana-baba olmak üzere toplumun ilgiye muhtaç diğer sınıf ve bireyleri ile iyi ilişkiler kurulması bir görev olarak vurgulanmaktadır. Ayete konu olan gruplarla iyi ilişkiler kurabilmenin yollarından birisi de sila-i rahim kavramı içinde değerlendirilen ve belki de onun özünü teşkil eden ziyarettir. Zira nice yalnız anne-babalar,

akrabalar bir dost, evlat, yakın yolu gözlemektedir. Kendilerinin hâlini soracak, bir nebze olsun dertlerini paylaşacak evlatlar, akrabalar, dostlar zaman zaman ne kadar da aranır. Şurası bir gerçek ki, gün geçtikçe yalnızlaşıyoruz. Gerek akrabalarımız gerekse diğer insanlarla ilişkilerimiz daha da zayıflıyor. Kendimizin dışındaki insanları ve onların problemlerini gün geçtikçe umursamaz oluyoruz. Huzuru, sevinci, üzüntüyü, varlığı, yokluğu bireysel

olarak yaşamaya doğru hızla ilerliyoruz. Oysa problemler, üzüntüler paylaşıldıkça hafifler, aynı şekilde de sevinçler de paylaşıldıkça bir anlam kazanır. Ahlâkımız, ticaretimiz, sanatımız, dinlenme ve eğlence kültürümüz, insanî ilişkilerimiz gittikçe yozlaşmaktadır. Bunun en önemli sebebi modern dünyanın bizlere sunduğu hayat tarzı ve kendi değerlerimizden uzaklaşmamız olsa gerek. Kentlere doğru yaklaştıkça akraba ilişkilerinin zayıfladığını, hatta kaybolma noktasına geldiğini görmekteyiz. Oysa dinimiz, bir taraftan akraba ilişkilerini mümkün merteye kuvvetlendirmemizi, onlardan muhtaç konumda olanları koruyup kollamamızı emrederken, diğer taraftan da yakınlarla ilişkilerimizi koparmamızı yasaklamaktadır.

Allah'a olan sıra

Sıla-i rahim denince ilk olarak akrabalarla ya da yakınlarımızla olan ilişkimizi sürdürme akla gelmekle birlikte insan, Yüce Yaratıcısı olan Allah ile de sılasını/bağını devam ettirmelidir. Zaten yakınlarla olan sıra, Rab ile olan sılanın varlığı durumunda daha da bir önem kazanmaktadır. İnsan önce Yaratıcısı'na bağlanmak zorundadır. Yani o, öncelikle kendisine her türlü nimeti bahşeden yaratıcısı ile sılasını kesmemekle yükümlüdür. Çünkü Rabbi ile muhabbet ve minnet bağları kopmuş bir insanın artık tutunacak bir dalı, sığınacak bir yeri kalmamıştır. Böyle bir insanın diğer insanlarla oluşturduğu bağ ve birlik, özünde bir kıymet ifade etmez. Çünkü kurduğu aile ve toplum, ancak zaruretlerin, dünyevî menfaatlerin bir araya getirdiği bir topluluk hüviyetinde olabilir. Çağımızda bu konumda olan fert veya toplumlarının yaşadığı büyük problem ve sosyal bunalımların asıl sebebi,

Yüce Yaratıcı ile olan sılanın koparılması değil midir? O'nunla olan sıra (iman ve onun gereğini yerine getirme), sıraların en güçlüsü ve insanı huzura ulaştıran bir sıladır. Kur'an-ı Kerim'de "...Putları inkar edip Allah'a inanan kimse, kopmak bilmeyen sağlam bir kulpa sarılmıştır..." (Bakara, 256) buyrulmak suretiyle, Allah'a kulluğa/imana yönelen kişinin, en sağlam yolu seçtiği belirtilmektedir.

Yüce Rabbimiz, "Onlar, Allah'a verdikleri sözü, pekiştirilmesinden sonra bozan, Allah'ın korunmasını emrettiği bağları (iman, akrabalık, beşeri ve ahlâkî bütün ilişkileri) koparan ve yeryüzünde bozgunculuk yapan kimselerdir. İşte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir." (Bakara, 27) buyuruyor. Bir başka ayette ise şu ihtar var: "Allah'a verdikleri sözü, pekiştirilmesinden sonra bozanlar, Allah'ın korunmasını emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını) koparanlar ve yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlar

Gerek akrabalarımız gerekse diğer insanlarla ilişkilerimiz daha da zayıflıyor. Kendimizin dışındaki insanları ve onların problemlerini gün geçtikçe umursamaz oluyoruz.

var ya; işte lânet onlara, yurdun kötüsü (cehen-nem) de onlarıdır." (Ra'd, 25) Buna göre sıra-i rahimin çekirdeğini Allah'a olan kulluk ya da O'na olan iman bağı teşkil etmektedir. İmanından dönenler ise, Rabbi ile kalbî bağını, yani "sılasını" kesenlerdir.

Yakınlarla olan sıra

Dinimiz, akrabalar arasındaki ilişkilerin sağlam, sıcak ve devamlı olmasına, akrabaların birbirine maddeten ve manen destek olmalarına çok önem vermektedir. Akrabaların haklarını gözetmek, Allah ve Resulü'nün ısrarla emrettiği şeylerdendir. Kur'an-ı Kerim'de, "...Birbirinin mirasçısı olan akraba (rahim sahipleri), Allah'ın Kitab'ına göre birbirine daha yakındırlar." (Enfal, 75; Ahzab, 6) ayeti, yaratılış gereği akraba olanların, yakınlık derecelerine göre birbirlerine diğer insanlardan daha çok ilgi duyacaklarını, birbirlerini daha çok koruyacaklarını bildirmektedir. Rahim bağı, kan bağı, aile bağı gibi biyolojik ve sosyolojik faktörler, akrabayı birbirlerine yakınlaştırmaktadır. İnsanın, önce kendi yakınlarına yardım etmesi, yaratılış yasasının gereğidir. Bu husus, Kur'an-ı Kerim'de değişik vesilelerle birkaç yerde dile getirilmiştir. (Bakara, 83, 177; Nahl, 90; Enfal, 75; Ahzab, 6; Rûm, 38) "Akrabaya, yoksula ve yolcuya hakkını ver ama saçıp savurma!" (İsra, 26) Bu ayette önce akrabaya, sonra miskine, sonra yolcuya yardım edilmesi emredilmektedir. Bu durum, yardımda akrabanın önceliği bulundu-

ğuna işaret etmektedir. Zira herkes kendi kapısının önünü temizlerse, bütün sokak temizlenir.

Hadislerde sıla-i rahim

Peygamberimizin ilk tebliğleri arasında sıla-i rahim de yer almıştır. Sıla-i rahimin önemini vurgulayan hadislerden bir kısmını nakletmek istiyoruz: "Kim, rızkının Allah tarafından genişletilmesini, ecelinin uzatılmasını isterse sıla-i rahim yapsın." (Buhârî, Edeb 12)

Allah Teâlâ'nın insan için takdir buyurduğu ömür ne artar ne de eksilir. Bu ve benzeri hadisi şeriflerde sadakaların ve güzel işlerin ömrü artıracak ifade buyurulmuştur. Bu artma, bizim anladığımız manada bir artma değildir. Allah Teâlâ, insanların yapacakları ibadetleri ve güzel işleri ezelde biliyor. Bunun için bunların güzel işleri sebebiyle ömürlerini artırarak takdir buyuruyor. Yoksa ezelde takdir edilmiş olan ömürleri, sonradan yapacakları ibadet ve güzel işleri sebebiyle artırılacak değildir.

Akrabadan muhtaç olanlara yardım etmek sıla-i rahimin kapsamı içindedir. Zekât ve fitrelerimizi öncelikle akrabadan yoksul olanlara vermemiz, bu tür malî ibadetlerimizin daha çok kabulüne vesile olacaktır. Zira Peygamberimiz; "Yoksula bir şey vermek sadakadır. Akrabaya bir şey vermenin ise iki sevabı vardır. Birisi sadaka sevabı, diğeri de akrabayı görüp gözetme sevabıdır (Nesai, Zekât 82; Tirmizi, Zekât 26; İbn Mâce, Zekât 28) buyuruyor. Sıla-i rahimin en güzeli akrabadan muhtaç olanları ziyaret ederek onlara yardım etmek ve geçim darlıklarını hafifletmektir. Sıla-i rahim görevini ihmal etmek, Allah'ın rahmetinin üzerimizden kesilmesine sebeptir. Peygamberimiz buyuruyor: "Rahm Arş'a tutunmuş, akrabalık Arş'ın Rabbine sığınmış ve şöyle demiştir"; "Beni görüp gözeteni Allah gözet sin, benimle ilgiyi kesenden de Allah rahmetini kessin." (Müslim, Birr, 8)

Yine Peygamberimiz, "Akrabadan gelen iyiliğe misliyle karşılık veren kimse tam mânâsıyla akrabasına sıla etmiş değildir. Gerçek sıla, kendisiyle ilgiyi

kesenleri görüp gözetmektir." (Buhârî, Edep, 15) buyurmuşlardır. İnanmış olan kimse artık bu ayet ve hadisler karşısında akrabaları ile ilişkisini kesemez. Onları rahatsız edici ve kabul edilemez davranışları karşısında bile onlara iyilik etmek ve yardımda bulunmak durumunda olmalıdır.

Unutulmamanın yolu unutmamaktan geçer.

Kültürümüzde sıla-i rahime vesile olacak, onu etkin kılacak çeşitli dinî ve geleneksel etkinlikler mevcuttur. Şüphesiz bayramlar bu etkinliklerin en başta gelen örneklerindendir. Şu kadarını ilâve etmek gerekir ki, bayramlar temel esprisini kaybetmediği sürece gerek akrabalar gerekse toplumun diğer bireyleri arasında kaynaşma ve dayanışmanın belirginleştiği özel zaman dilimleridir. Bayramlar vesilesiyle yapılan ziyaretler, kalplerin yumuşamasına, sevginin paylaşılmasına ve bireysel bazdaki huzurun kitlesel boyutta hissedilmesine katkı sağlayan önemli günlerdir. Ancak ister istemez günümüzde bayramların bu ruh hali içinde idrak edilip edilmediği sorusu akla geliyor. Çoğu ilişkilerin menfaat temeli üzerine inşa edildiği, insanların çoğu zaman kendilerine sağlayacağı menfaatler ölçüsünde başkalarıyla ilgilendiği, hatta kendinden önce başkalarını tanımlamaya kalktığı, uhrevî ve inanç boyutundan uzaklaşmaların yaşandığı, bunun sonucu olarak da çoğu kez üst kattaki komşunun alt kattakinden habersiz yaşadığı, aileler, akrabalar arasındaki irtibat ve ilişkilerin zayıfladığı, nesiller arasında kalın duvarların örüldüğü, vefa, haya, iffet gibi bizi biz yapan değerlerin kaybolmaya yüz tuttuğu bir dönemde yaşamaktayız. İşte söz konusu olumsuzlukların giderilmesi veya asgariye indirilmesinde sıla-i rahimin başka bir ifadeyle akrabalık bağlarının güçlendirilmesinin etkisi inkâr edilemez. Bu itibarla bayramlar, birbirimizden kaçış anları değil birbirimize yakınlaşma anları olmalıdır. Kur'an-ı Kerim'de değişik vesilelerle Allah'ı unutanların Allah tarafından unutulacağı vurgulanmaktadır. (Örnek olarak bkz. Tevbe, 67; Câsiye, 34; A'raf, 51; Secde, 14) Nitekim, "Onlara denir ki: "Bugüne kavuşacağınızı unuttuğunuz gibi Biz de sizi unuttuk; varacağınız yer ateştir yardımcılarınız da yoktur." (Câsiye, 34) ayeti, Allah'ı unutanı, insanların kendisine en fazla muhtaç olduğu günde Allah'ın da unutacağını (yardım etmeyeceği) dile getirmektedir. Bu durum insanlar için de böyledir. Kendisi unutan insanın, unuttuğu insanlar tarafından bir şekilde unutulacağı açıktır. İnsanların zor gününde onların yanında yer almayan, zor gününde kimseyi yanında bulamayacaktır. Bu ve benzeri ayetlere kulak vererek, unutulmak istemiyorsak, ana-babamızı, eşimizi dostumuzu unutmamalıyız. Müslümanlar arasında kardeşlik hakları bulunmasının yanı sıra, akrabalar arasında bir de sıla-i rahim kapsamında ele alınacak haklar olduğunu hatırlamamızdan çıkarmamalıyız. Gerçekten de sıla-i rahim, insanların boncuk taneleri gibi bir araya getiren ipliğe benzer. Bu bağı koparmak hoş görülmediği gibi, güçlendirmek övülmüştür. Akrabalarını ihmal edip, ziyaret etmeyen kimselerin bulundukları meclise Allah'ın rahmetinin inmesinden büyük tehdit olur mu?

erkeklerin en çok kaybettikleri sınav

Dr. Ekrem Keleş

Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

"Benden sonra erkeklerin en çok kayba uğrayacakları sınav, kadınlar konusundaki sınavdır."

Alışılmışın dışında bir meâlle sunduğumuz yukarıdaki hadis, genellikle Türkçe'ye "Erkekler kendimden sonra kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım." (Buhari, Nikah 17; Müslim, Zikir 97, (2740) ifadeleriyle aktarılmaktadır. (Örnek olarak bak. Ahmed Davudoğlu, Sahih

Müslim Tercüme ve Şerhi, Sönmez Neşriyat, İst. 1980, XI/79 (Hadis No. 2740); Kamil Miras, Tecrid- Sarih Tercemesi ve Şerhi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ank. 1972, XI/267)

Ancak bu hadisin çevirisinde göz önünde bulundurulması gereken önemli bir nokta bulunmaktadır. O da fitne kelimesinin Türkçe'de kullanıldığı anlamın, hadiste kullanılan anlamdan çok farklı olmasıdır. Bu sebeple Arapça'daki anlamı - özellikle de hadisin söylendiği dönemdeki anlamı- dikkate alınmadan 'fitne' kelimesi Türkçe'ye, olduğu gibi 'fitne' olarak çevrildiği zaman kanatımızca önemli bir anlam kayması ile karşı karşıya kalınacaktır. Çünkü hadiste geçen 'fitne' kelimesiyle kastedilen anlam, Türkçe'de ilk etapta anlaşılacağı anlamdan çok farklıdır. Bu bakımdan hadisi, 'fitne' kelimesinin sonradan kazandığı olumsuz anlam ile, hele hele dilimizdeki manasıyla anlamaya çalışmak kuvvetle muhtemel yanlış olacaktır. Bu sebeple bu kelimenin, hadisin söylendiği dönemde bugünkü gibi mutlak olumsuz anlamda kullanılmadığını, diğer bir ta-

kim anlamlarının yanında özellikle 'sınav' anlamında kullanıldığını gözden uzak tutmamak gerekmektedir. Demek ki 'fitne' kelimesinin tarih içerisindeki anlam kaymasını göz önüne almadan bu hadisi anlamaya çalışmak hatalı olacaktır.

Ayrıntılara girmeden ifade edersek, 'Fitne' kelimesi,

Türkçe'de 'Azdırma, baştan çıkarma, karışıklık, fesat, araboza, karıştırıcı...' (Şemsettin Sami, Kamusi Türki) gibi anlamlara gelmektedir. Ancak Arapça'da kelimenin esas anlamı 'sınamak' (Asım Efendi, Kamûs Tecümesi), deneme, imtihan (hayır veya şerle) sınama (Lisânü'l'Arab)dır. Açıkça görüleceği üzere 'Fitne' kelimesinin Türkçe'de kullanıldığı anlam, Arapça'daki esas anlamından farklıdır. Kelime, Arapça'da 'sınav' anlamına gelmektedir. Mealini sunacağımız şu ayetlerde de fitne kelimesi sınav anlamında kullanılmıştır.

"Mallarınız ve çocuklarınız ancak birer fitnedir; Allah katında ise büyük bir mükâfat vardır." (Teğâbun, 15)

"Bilin ki mallarınız ve çoluk çocuğunuz birer fitnedir. Allah katında ise büyük bir mükâfat vardır." (Enfal, 28)

Ayetlerde çocukların ve malın birer fitne olduğu ifade edilmektedir. Konunun daha iyi anlaşıla-

bilmesi için burada bilerek ayetlerdeki 'fitne' kelimesini 'sınav' şeklinde tercüme etmeyip orijinal lafzıyla 'fitne' olarak kullandık. Bu ayetlerdeki fitne kelimesi, Türkçe'ye 'sınav' olarak değil de 'fitne' olarak aktarıldığı zaman görüleceği gibi bir yanlış anlama riski ortaya çıkmaktadır. Bu şekildeki bir meâl, insanların zihninde çocukların ve malın olumsuzlandığı şeklinde yanlış bir çağrışımaya yol açabilecektir. Halbuki bu ayetlerde çocuklar ve mallar konusunda olumsuz bir tablo çizilmemektedir. Tıpkı bu ayetlerde olduğu gibi yukarıda sunduğumuz hadiste de fitne kelimesi, olumsuz bir anlamda değil, sınav anlamında kullanılmıştır. Bu durumda ilgili hadisin, "Benden sonra erkeklerin en çok kayba uğrayacakları sınav kadın konusundaki sınavdır." gibi bir mealle Türkçe'ye aktarılması kanaatimizce daha uygun olacaktır.

Bu hadisi, Arapça'daki cümle yapısının zahiri şeklinden hareketle kadını fail konumuna yani zarar verici bir unsur konumuna, erkeği de bu zarar vericinin zararına maruz kalıcı bir mağdur konumuna yerleştirerek anlamaya çalıştığımız zaman yanlışlığa düşeriz. Halbuki işin mahiyeti göz önüne alınıncı burada esas öznenin, sınav karşısında bulunan erkek olduğu anlaşılacaktır. Erkeğin göreceği zarar da tabi tutulduğu sınavdaki başarısızlığı sebebiyle uğrayacağı zarar/ziyandır. Yani hadiste çizilen tablo, kadınları zarar verici erkekleri de adeta kurban konumunda zarar görecü bir pozisyona yerleştiren bir tablo değildir. Hadis böyle anlaşılmalı çalışıldığı zaman yanlış bir mecraza çekilmiş olmaktadır. Oysa bir bütün olarak bu hadisin lafzı ve fitne kelimesinin orijinal sınav anlamı göz önüne alındığında kastedilenin, erkeklerin en çok kaybettikleri sınavın kadın konusundaki sınavları olduğu kendiliğinden anlaşılacaktır. Kanaatimizce hadisin bu doğrultuda anlaşılması daha doğru bir okuma olacaktır. Dolayısıyla bu hadis rivayetinde -çoğu kez öyle sunulduğu ve anlaşıldığı gibi- kadınları olumsuzlayan bir yaklaşım yoktur. Hadiste bir gerçek dile getirilmiştir. Bu gerçek, erkeklerin en çok kaybettikleri sınavın kadın karşısındaki sınavları olduğu hususudur. İşte bu durum hatırlatılarak erkekler, kadın karşısındaki sınavda dikkatli davranmaları hususunda uyarılmaktadırlar.

Yukarıda meallerini sunduğumuz ayetleri doğru anlayabilmek için ayetlerde geçen 'fitne' kelimesini Türkçe'ye sınav olarak çevirmek duru-

munda olduğumuzu belirttik. Çünkü çocuk büyük bir nimettir. Mal da öyle. İnsanlar, kendilerine verilmiş bulunan bu nimetler karşısında sınav tabi tutulmaktadırlar. Çocukların ve malın fitne olarak nitelendirildiği yukarıdaki ayetlerde anlatılmak istenen husus budur. Aynı şekilde erkekler de kadın karşısında sınavdadırlar. Hadiste anlatılmak istenen de erkeklerin tabi oldukları bu sınavdır.

Sınavın ağırlığı, nimetin büyüklüğü oranındadır. Bir nimet ne kadar büyükse, onun sorumluluğu da elbette o derece büyük olacaktır. Büyük nimetler birtakım riskleri de beraberinde getirmektedir. Mesela kişi evladını tamamen dünya hayatı için yalnızca bir güç ve iktidar unsuru olarak algılayarak yaratıcı ile ilişkilerini tehlikeye düşürecek bir yol izlediği takdirde imtihanı kaybedebilir. (Bakınız: Hadid suresi 57/20; Enfal suresi 8/27-28; Sebe, 34-35; Nesâi, İşretü'n-Nisâ, s.251)

Bazı ayetlerde olduğu gibi çeşitli hadis rivayetlerinde de 'fitne' kelimesi sınav anlamında kullanılmıştır.

Onun için kültürümüzde kadın ve para erkeklerin insanlığını ölçen iki önemli ölçüt olarak kabul edilmektedir. Kadının cinsel çekiciliği veya para karşısında, güzel ahlâkî vasıflarından, kişiliklerinden ve prensiplerinden taviz vermeyen kişiler, İslâm'ın arzu ettiği insânî niteliklere sahip değerli şahsiyetler olarak kabul edilmektedirler. İşte bu kapsamda yukarıdaki hadiste de erkeklerin en

çok kaybedecekleri sınav olarak kadın karşısındaki sınavları gösterilmektedir. Kadınlar tabiri, eş olsun olmasın bütün kadınları kapsar.

Aynı konuyu anlatan diğer bazı rivayetlerde yer alan 'fe yenzuru keyfe ta'melûn: Nasıl davranacağınıza bakar' veya 'liyenzura keyfe ta'melûn: Nasıl davranacağınıza bakmak için...' (Müslim, Zikr, 100, Hadis No: 2743) ifadeleri, aslında hadisin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda önemli bir ip ucu vermektedir.

Görüleceği üzere işin özünde sınav vardır. Yani erkeğin kadın karşısındaki sınavı. Bu sınav yabancı kadınlar karşısında olabileceği gibi kendi kızımız, annemiz, kız kardeşimiz ve kadın yakınlarımız karşısında da olabilir. Onların haklarını gözetmemek suretiyle sınavı kaybedip zarara uğrayabileceğimiz gibi bunun tersi bir tutum sergileyip sınavı kazanarak mükâfat da elde edebiliriz.

Erkeklerin, en fazla kaybedecekleri sınavın kadın konusundaki sınavları olacağını ifade eden bu hadis, aslında mucizevî bir mesaj içermektedir.

Erkeklerin en çok kaybettikleri sınav olmasaydı, kadın sorunu insanlık tarihinin temel sorunlarından biri olur muydu?

Malların ve evlatların fitne olduğunu bildiren Kur'an ayetinde fitne kelimesini sınav olarak tercüme ederken bu hadiste kadın hakkında geçen fitne kelimesini niçin sınav olarak tercüme etmiyoruz?

Gerçekten de erkeklerin en çok kaybettikleri sınav, kadın karşısındaki sınavları olmuştur.

Güç elinde bulunan erkek, kadının hakkını verip vermeme konusunda sınavdadır.

Kadının cinsel cazibesi ile karşı karşıya kaldığı anda erkek, harama el uzatıp uzatmama konusunda sınavdadır. Kadının cinsel cazibesi karşısında kendini bu çekiciliğe endeksleyerek ahiret yurdunu unutan erkek sınavdadır.

Kadını istismar edip etmeme konusunda sınavdadır erkek.

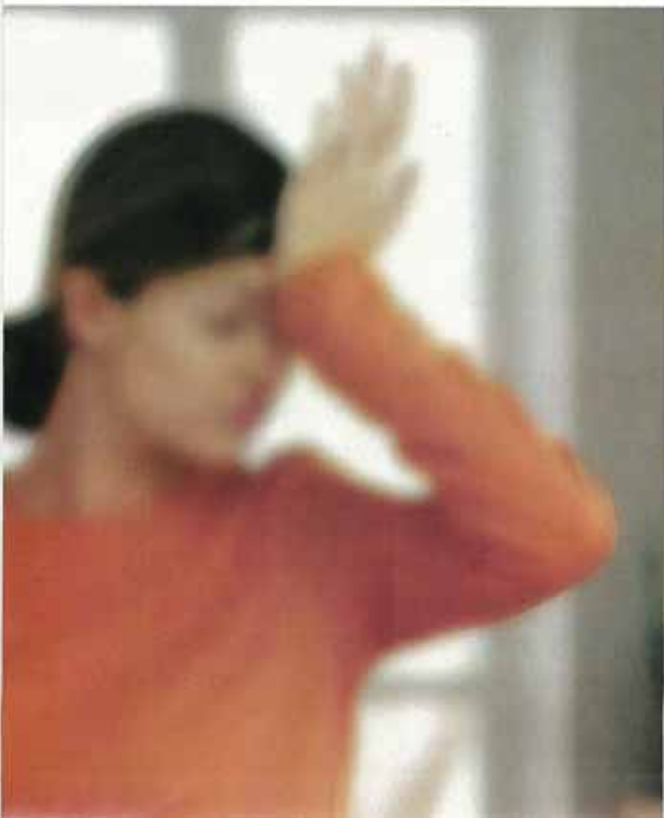
İslâm dini erkekle eşit derecede ilim öğrenme hakkı tanıdığı kadını ilimden mahrum bırakmak suretiyle sınavı kaybetmedi mi erkekler? Ona mirastaki hakkını vermemek suretiyle sınavı kaybetmediler mi? Onun gelişimi ve hayata katılımı için gerekli tedbirleri almamak suretiyle sınavı kaybetmediler mi? Hz. Peygamber erkek çocuk ile kız çocuk arasında hiçbir ayırım yapmamışken cahiliye dönemi anlayışının izlerini taşıyacak şekilde erkek çocukları ön plana çıkararak sınavı kaybetmediler mi?

Miras taksiminde kız kardeşlerinin hakkını vermeyenler veya genelde kadınların hakkını vermeyenler bu sınavdan zararlı çıkmıyorlar mı? Kur'an-ı Kerim "... (mehir olarak) yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın..." (Nisa, 20) derken, boşandıkları hanımlara mehirlerini vermemek için bin bir dereden su getiren erkekler sınavı kaybetmiyorlar mı?

Eşine karşı sorumluluklarını yerine getirmeyen erkek, eşini ihmal eden erkek, kadın karşısındaki sınavda yani otantik tabiriyle bu fitne sınavı kaybederek zarar görmüş olmuyor mu?

Geçici dünya menfaatleri uğruna veya başlık parası alacağız diye kızlarını, kız kardeşlerini istemedikleri insanlarla evlendirenler sınavı kaybetmiş değiller midir?

Görüldüğü gibi gerçekten de erkeklerin en çok kaybettikleri sınav, kadın karşısındaki sınavdır. Kanaatimizce bu hadis, mucizevi bir şekilde bu gerçeği haber vermektedir. Elbette rivayet külliyatı içinde yığınla uydurma ve zayıf rivayet bulunmaktadır. Ancak birilerini ikna gibi kaygılarla senesinde önemli bir problem bulunmayan ve metin olarak Kur'an-ı Kerim'e ters düşmeyen bazı hadisleri inkâr edip atmak yerine onları doğru okuma ve anlama imkânları üzerinde düşünmemiz gerekmez mi?

kardeşler arası ilişkiler

Prof. Dr. Mehmet Zeki Aydın
Sivas CÜ Üniv. İlahiyat Fakültesi

Kardeşler arasındaki ilişkilerin temelinde sevgi ve saygı olmalıdır. Böylece, birbirlerini seven ve sayan kardeşler, kendi aralarında iyi geçinirler. Kardeşler, birbirlerini tamamlayan bir bütünün parçaları gibidir. Hiçbir şey, bu birliği bozmamalı, kardeşleri birbirlerinden uzaklaştırmamalıdır.

Aile, evlilik bağıyla bağlı anne baba ve varsa çocuklardan oluşan en küçük toplum birimidir. Bu bakımdan aile toplumun temel taşı sayılmıştır. Anne, baba ve çocukların yanında nine, dede, amca, hala, dayı ve teyzeler de aileden sayılır.

Toplumun özü ve temeli ailedir. Milletler birçok ailenin birleşmesinden meydana gelmiştir. Aileler ne kadar sağlam temeller üzerine kurulursa, böyle ailelerden meydana gelen toplumlar da o derece sağlam ve huzurlu olur.

İslâm dini, aile kurmaya önem vermiş, evlenmeyi teşvik etmiş ve onun korunmasını istemiştir. Yüce Allah, Nur sûresinde şöyle buyurur: "Ey müminler! Sizden bekâr olanları evlendirin. Eğer fakir iseler, Allah onları lütfuyla zengin yapar." (Nur, 32) Pey-

gamber Efendimiz de evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı teşvik etmiştir. Bu yüzden, sebepsiz yere evlenmek hoş görülmemiştir. Gençlik yıllarını, nefsinin arzularına uyarak iyi değerlendiremeyen insanların sonları perişan olur. Böyle kimseler, istedikleri makama, paraya ve şöhrete kavuşsalar bile sıcak bir aile yuvasının neşesinden, aile bireylerinin sevgi ve saygı dolu bakışlarından ve öldükten sonra iyi bir şekilde hatırlan-

maktan mahrum kalırlar.

Dinimiz aileye ve aile bireyleri arasındaki ilişkilere çok önem vermiştir. İslam'a göre aile, insanın doğup büyüdüğü huzurlu bir ortamdır. Bu huzurun temelinde sevgi, saygı, şefkat, merhamet ve acıma duygusu vardır. Hepimizin kaldığı bir yer vardır, orası bizim yuvamızdır. İnsanların kaldıkları yerlere ev deriz. Ancak aile bireylerinin ya-

şadıkları yerlere yuva denir. Aile yuvalarına, aile ocağı da denilmektedir. Aile yuvası ve aile ocağı gibi deyimler, insana rahatlık ve güven duygusu veren, sıcaklığını hissettiğimiz yerler anlamında kullanılmaktadır. O halde, içinde yaşadığımız binaların maddî yapısına ev derken, içinde yaşadığımız manevî ortama da aile yuvası veya aile ocağı diyoruz.

Aile bireyleri olarak, ailemizde sevinçlerimizi paylaşır, iyi günlerimizde hep birlikte güler, eğleniriz ve sıkıntılı günlerimizde hep beraber üzülmür, sorunlarımıza hep beraber çözümler ararız. Sevinçler paylaşıncaya artar, sevinçlerimizi ailece paylaşarak daha çok seviniriz. Aynı şekilde üzüntülerimizi, paylaştıkça daha kolay unuturuz.

Hepimiz sevmeyi, seilmeyi, saygılı olmayı, doğayı, hayvanları, insanları sevmeyi ailemizden öğreniriz. Küçüklerimizi sevmeyi, büyüklerimizi saymayı bize ailemiz öğretir. Toplum içinde nasıl davranmamız gerektiğini, kötülüklerden nasıl korunacağımızı ailemizden öğreniriz.

Aile bir erkek ve kadın ile, varsa çocuklardan oluşur demiştik, aile içinde çocukların ayrı bir yeri vardır. Dinimize göre çocuklar, anne babaya Allah'ın bir emanetidir. Çünkü, Allah çocuklar için "dünya hayatını süsüdür" diyor. (Kehf, 46) Aynı şekilde, Kur'an-ı Kerim'de anne babaların şöyle dua etmesi istenmektedir: " (Rabbimiz! Bize, gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla ve bizi takva sahiplerine önder kıl!." (Furkan, 74) Çocukları topluma faydalı bir insan olarak yetiştirmek, onların başta gelen görevlerindendir. Sevgili Peygamberimiz, "Hiçbir anne baba, çocuğuna güzel terbiyeden daha üstün bir bağışta bulunamaz" buyurmuştur. (Tirmizi, Birr 33) Aynı anne babadan ya da anne veya babaları bir olan çocuklara kardeş denilir. Kardeşler arasındaki ilişkilerin temelinde de sevgi ve saygı olmalıdır. Böylece, birbirlerini seven ve sayan kardeşler, kendi aralarında iyi geçinirler. Kardeşler, birbirlerini tamamlama-

yan bir bütünün parçaları gibidir. Hiçbir şey, bu birliği bozmamalı, kardeşleri birbirlerinden uzaklaştırmamalıdır. Büyük kardeşler, küçükler için anne-baba gibidir. Peygamberimiz, "Büyük kardeşin küçük kardeş üzerindeki hakkı, babanın çocuğu üzerindeki hakkı gibidir" (Ihyau Ulumiddin, c.2, s.195) buyurmaktadır. Bu sebeple küçükler, büyüklerine saygı göstermeli, onlara karşı gelmemeli, kırıncı söz ve davranışlardan kaçınmalıdır. Büyük kardeşler de küçükleri sevmeli ve şefkatle korumalıdır. Bu konuda Sevgili Peygamberimiz, bizi şöyle uyarmaktadır: "Büyüklerine saygı göstermeyen ve küçüklerine merhamet etmeyenler bizden değildir." (Ihyau Ulumiddin, c.2, s.485) Kardeşler arasında sevgi ve saygıyı azaltan se-

Kardeş demek, aynı bir vücudun iki parçası demektir. Aynı kökten gelen bir ağacın dallarına benzerler. Onun için her insan kendini nasıl severse; kendisinden bir parça olan kardeşini de aynı şekilde sevmek zorundadır.

beplerden birisi de aralarındaki kıskançlıklardır. Kıskançlık duygularının hiçbir kardeş yarar yoktur. Bu nedenle kardeşler birbirlerini kıskanarak hem kendilerini hem de kardeşlerini huzursuz etmemelidir. Kur'an-ı Kerim'de kardeşlerin birbirlerini kıskanmalarının kötülüğü ile ilgili Yusuf sûresinde, Hz. Yusuf peygamberin kıssası anlatılmaktadır. Kardeşlerin birbirlerine karşı birtakım görevleri vardır. Çünkü kardeş demek, aynı bir vücudun iki parçası demektir. Aynı kökten gelen bir ağacın dallarına benzerler. Onun için her insan kendini nasıl severse; kendisinden bir parça olan kardeşini de aynı şekilde sevmek zorundadır. Aynı çatı altında büyüyen kardeşler, hem kendi aralarında hem de anne ve babaları ile ilişkilerini, sevgi ve saygı üzerine kurarak, aile kurumunun devamına katkıda bulunmalıdırlar.

Çocuklar sokakta salmasin

Abdurrahman Akbaş
Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Sokak çocuğu kimdir?

Sokak çocukları, sokağı mekân edinen, yirmi dört saat sokakta yaşayan ve geçimini sokaktan sağlayan, aile sevgisinden, okuldan uzak, zaman zaman suça itilen, uçucu maddelere alıştıran ciğerparelerimizdir. Onlar çocukluğunu yaşayamayan başka bir deyişle oyun oynama, okula gitme, akşam evinde anne, baba ve kardeşleriyle birlikte olmanın mutluluğunu tadamayanlardır.

Sokak çocukları sokakta her türlü tehlikeye açık bir ortam içinde yaşamaktadırlar. Bu çocukların evleri sokaklar, çatıları da gökyüzü olmuştur. Hepsinden daha vahim olanı da şiddete, cinsel istismara maruz kalma, başkaları tarafından suç işlemeye zorlanma, yaralanma, kronik-tehlikeli bulaşıcı hastalıklara yakalanma riski, kaçırılma ve öldürülmeyle karşı karşıyadırlar.

Bir de bunun yanında sokakta çalışıp ailesinin geçimine katkıda bulunan ya da kendi masraflarını karşılamak için günün bir bölümünü sokakta geçiren, gecenin erken ya da geç bir saatinde evine dönen çocuklar var. Onları mendil-sakız-su veya kart satarken, kırmızı ışıktaki araba camı silerken, sabit noktalarda dilencilik, ya da ayakka-bı boyacılığı yaparken görürüz. Küçük yaşta hayatın ağır yükü, bu çocukların narin vücutlarını ezmeye devam etmektedir.

Çocukları sokağa iten nedenler

Ülkemizin hızlı bir endüstrileşme sürecine gir-

mesiyle birlikte, köyden kente göç, sağlıksız bir kentleşme, yoksulluk aile ilişkilerini etkilemiş ve çocukları başıboşluğa sürüklemiştir. Çocukların sokakta yaşamayı seçmelerinin temel nedenleri olarak; nikâhsız beraberlikleri, boşanmaları, ailenin çocuk yetiştirmedeki

bilgisizliğini, çocuğun ihmal ve istismarını, aile içinde anne-babanın birbirine veya çocuğa şiddet uygulamasını, sosyal destek ve dayanışma ile ilgili değerlerimizin zayıflamasını, yasaların yeterince etkin olarak uygulanmamasını, koruyucu ve önleyici sosyal hizmetlerin yetersiz oluşunu sayabiliriz.

Ülkemizde sokak çocukları için yapılan araştırmalara genel olarak bakıldığında çocukların cinsiyet dağılımında % 90'ın erkek olduğu görülmektedir. Daha ziyade Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca bu yavrularımızın yarıya yakınının temel eğitim almadığı ya da belli bir aşamasında gördüğü bu eğitimi terk ettiği gözlemlenmektedir.

Anne- babaları tarafından ihmal edilen ve korunmaya muhtaç olan bu çocuklarımız, fuhuş, dilencilik, alkollü veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi tehlikelere ve kötü alışkanlıklarla karşı karşıya bulunmaktadır. Ayrıca kendilerini toplumdan dışlanmış gören bu çocuklar, pamuk gibi yüreklerinde tanımadıkları birtakım insanla-

ra karşı nefret duyguları taşımaktadırlar. Gece karanlığında taşı yastık, yağmuru yorgan yaptığı anlarda koskoca binalarda bir bir sönen ışıklar, içine girilen sıcacık, yumuşacık yataklar onların en büyük hayali... Karanlıklar onları korkutur, acılarına acılar katar. Gökyüzü hayal teknesi, yıldızlar oyuncağı değildir onların. Yeni doğan her gün onların ümitlerini tüketir ve yeni endişeler getirir. Onlar için günün tek amacı, insanlardan kaçacağı bir kuytu, bir virane arayıp aç karınlarını doyurmaktır.

Görevlerimiz

Bu çocuklar bizim geleceğimiz, Yüce Allah'ın bizlere birer emaneti. Onlar oyun oynamak, taş yastık yerine yumuşak yataklarda uyumak bu yavrularımızın da hakkı.

Şu hususu unutmayalım ki sokağa itilen çocukların genellikle sağlıklı bir aile ve çevre ortamında yetişmedikleri yapılan araştırmalar sonucu ortaya çıkan bir gerçektir. Bu sebeple aile içi eğitimin yanı sıra, çocuklarımızın çevre ile ilgili ilişkilerini de takip etmek, onlara iyi örnek olmak gerekir. Zira çocuklar, güzel terbiyeyi ilk önce aile ocağından alırlar. Ailede sergilenen bütün tavırları, bir fotoğraf makinesi gibi kaydeder ve büyüyünce de bunları hayatına yansıtırlar. Sokakta yaşayanlar ise aile ortamından uzaklaşmışlardır.

Öyle ise bu çocuklara sahip çıkmak, dinî ve millî bir görevdir. Nitekim Yüce Allah yetim ve kimsesiz çocuklarla ilgilenmeyi onların eğitim ve öğretimleriyle meşgul olmayı müminlere emretmekte ve şöyle buyurmaktadır. "Bir de sana yetimleri sorarlar. De ki, onları yararlı ve iyi bir hale getirmek hayırlıdır. Şayet kendileriyle bir arada yaşarsanız onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah kimsesizlerin iyiliğine çalışsanları bilir..." (Bakara, 220)

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s) bakıma muhtaç kimselerle ilgilenmeyi bizzat kendisi fiili olarak göstermiş, teşvik etmiş ve kimsesiz çocuklarla ilgilenmenin, sevgiyle başlarını okşamanın, karınlarını doyurmanın, insanın merhamet duygularını artıracağına birçok kere ifade etmiş ve bu konuda şöyle buyurmuştur: "Dul ve yetimlere yardım eden kim-

se Allah yolunda cihad eden veya gündüzleri nafile oruç tutup gecelerini ibadetle geçiren kimse gibidir." (Buhari, Nafakat, 1)

Bir başka sözünde ise, işaret parmağı ve orta parmağını bitiştirerek: "Gerek yakınlarına ve gerekse başkasına ait herhangi bir kimsesiz yetimi görüp gözetmeyi üzerine alan kimse ile ben cennette işte böyle yan yanayız buyurmuştur." (Buhari, Talak, 25)

Yapabileceğimiz, onlara vereceğimiz çok şeyler var; çok geçmeden onlara çocukluklarını hediye edelim. Sokaklarda solmalarına izin vermayalım, okula gitmelerini, oyun oynayıp gülmelerini, aileleriyle beraber huzur içerisinde yaşamalarını sağlayalım.

Yardımlarımız çocuklara fert fert olabileceği gibi aynı amaçlara hizmet eden kişilerle birlikte veya sivil organizasyonlarda çalışarak da olabilir. Bu konuda aydınlarımıza ve maddî imkânı yerinde olan bütün vatandaşlarımıza büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu yavrularımızın sorununu, sadece midelerine günde bir öğün sıcak çorbanın girmesi, üzerine giydirilecek bir elbise, birkaç defter, kitap, kalem olarak görmemeliyiz. Gözümüzün aydınlığı bu evlâtlarımızı, toplumun onurlu bir bireyi hâline getirinceye kadar gayret etmeli, eğitime arzulu olanları desteklemeli, çalışabilecek olanların meslek edinmelerine katkıda bulunarak üretime katılmalarını sağlamalı, imkân varsa iş vermeliyiz. Bunun yanında sadece çocukları değil aynı zamanda ailelerini de desteklemeliyiz. Böylelikle bu yavrularımızın sıcak yuvalarında yaşamalarını sağlar ve sokakta gözlerimizin önünde solmamalarını önleriz.

GIDA

Güvenliği

Dr. Havva Sula

Güvenilir gıdaya ulaşabilmek, sağlıklı olabilmenin gereklerinden ve temel insan haklarından biridir. Her yıl milyonlarca insan yediği, güvenli olmayan gıdalar yüzünden hastalanıyor ve birçoğu da ölüyor. Gıdalarla ve suyla bulaşan hastalıklar ve bunların tedavisi, sağlık sektörünün uğraştığı önemli konuların başında gelir. Son yıllarda bu konuyla kapsamlı olarak ilgilenen Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ-WHO) ve örgüt üyesi gelişmiş ülkeler "gıda güvenliği" kavramını tanımlamış ve halk sağlığının temel konularından biri olarak kabul etmiştir.

Gıda güvenliği, gıdalarda insan sağlığına uzun ya da kısa vadede zarar verebilecek her türlü zararlı maddelerin olmamasını öngörür. Biraz daha geniş kapsamlı bir tanım olan gıda kalitesi ise, bunlara ek olarak renk, koku, tat, görünüm gibi tüketicinin gıdayı tercih etmesinde önemli olan diğer kriterleri de değerlendirmeye esas alır. Gıda güvenliği ve kalitesinin temini, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde halk sağlığının ana konularından biridir.

Birçok ülkede gıda güvenliğini sağlamak amacıyla birçok programlar yürürlükte olmasına rağmen gıdalardaki patojen (hastalık yapıcı) mikroorganizmalar, biyotoksinler ve kimyasal bulaşıkların neden olduğu gıda kaynaklı hastalıklar tüm dünyada milyonlarca insanın sağlığı için ciddi tehlikeler oluşturuyor. Geçtiğimiz yıllarda her kıtada birçok gıda kaynaklı ciddi salgınlar rapor edildi ve bu gittikçe artan bir eğilim gösteriyor. Her geçen gün bakterilerin antibiyotiklere karşı oluşturdıkları direnç de buna maalesef olumsuz katkıda bulunuyor.

Gıda güvenliğini tehdit eden unsurlar şöyle sıralanabilir:

- Mikrobiyolojik tehlikeler: Özellikle et, süt ve su gibi temel besin maddeleriyle bulaşan hastalık etkenleri,
- Gıdaların üretimi ve saklanması sırasında kullanılan pestisit (zararlı böceklerle karşı kullanılan ziraî ilaçlar) kalıntıları,
- Kullanılan su, toprak veya gıdaya temas eden maddelerden bulaşan ağır metal kalıntıları ve çevreden bulaşan diğer kimyasal kalıntılar, biyolojik toksinler (aflatoksinler),
- Koruyucu, renk, koku ve tat verici olarak gıdalara eklenen gıda

Genetik mühendisliği ve ışınlama gibi yeni teknolojiler gıda güvenliği konusunda yeni ilgi alanları oluşturdu. Bazı yeni teknolojiler ziraî üretimi artırdı ve gıdaları daha güvenli yaptı. Tüketiciler de artık besin kaynaklarındaki hastalık yapıcı mikroorganizmaların ve kimyasal maddelerin oluşturduğu riskleri her geçen gün daha fazla dikkate alıyor.

katkı maddelerinin yanlış ve yasa dışı kullanımı,

- Gıda etiketindeki bilgilere uymayan başka gıda maddelerinin gıdalara katılarak tüketicinin aldatılması,

- Genetik olarak modifiye edilmiş ürünler, veteriner ilaç kalıntıları, hormonlar, alerjen maddeler.

Birçok ülkede ciddi ekonomik kayıpların ve önlenemez ölümlerin önemli bir kısmının nedeni gıdaya bağlı hastalıklar olmasına rağmen, maalesef ülkemiz de dahil birçok ülkede bu hastalıklarla ilgili ve bu hastalıkların halk sağlığı üzerine etkileri konusundaki veriler sınırlıdır. ABD, Almanya ve Avusturalya gibi ülkelerde yapılan çalışmalar gelişmiş -bu ülkelerin halklarının %30'unun her yıl gıda ve suyla bulaşan hastalıklardan etkilendiğine işaret ediyor. Dünya bazında bu konudaki sayıları söyleyebilmek çok zordur; Dünya Sağlık Örgütü raporlarına göre 1998 yılında 1.8 milyonu çocuk olmak üzere 2.2 milyon kişinin bu nedenden dolayı öldüğü tahmin edilmektedir.

Bu hastalıklar sadece insan sağlığını etkilemekle kalmıyor, aynı zamanda bireysel, ailesel, toplumsal ve ülkesel bazda olumsuz ekonomik sonuçlar da doğurmaktadır; sağlık sistemine ağır mali yükler yüklemektedir. Günü birlik yaşayan fakir halk gıda kaynaklı bu hastalıklar sonucu çalışmadığından gelirleri azalıyor, tedavi için masraf yapıyor ve fakirlik kısır döngüsü daha da kuvvetleniyor.

Gıda ticaretinde küreselleşme ve gıda endüstrisindeki entegrasyonun gıda üretim ve dağıtım modellerini değiştirmesi; çeşitli gıdaların çok kısa sürede dünyanın her tarafına dağıtılmasına ve dolayısıyla da gıda yoluyla bulaşan hastalıkların da bir iki hafta içinde birçok ülkeye yayılmasına imkân sağlar hâle getirmiştir. Bunun en yakın örneği, geçtiğimiz yıllarda deli dana hastalığında (bovine spongiform encephalitis-BSE) yaşandı. Bu olayın ekonomik sonuçları ve tüketici üzerindeki etkileri hâlâ değerlendirilmektedir.

Öte yandan gıda ticaretindeki küreselleşme tüketicinin iyi kalitede, güvenilir, istediği çeşit ve özellikteki gıdalara erişimini de mümkün kılıyor. Bunun da birçok ülkenin ekonomik yönden gelişmesine olumlu katkıları oluyor. Aynı zamanda bu

gelişmeler güvenli gıda üretimi ve dağıtım konusunda yeni pozitif yaklaşımların ortaya çıkmasına da neden olmakta. Genetik mühendisliği ve ışınlama gibi yeni teknolojiler de gıda güvenliği konusunda yeni ilgi alanları oluşturdu. Bazı yeni teknolojiler ziraat üretimi arttırdı ve gıdaları daha güvenli yaptı. Tüketiciler de artık besin

kaynaklarındaki hastalık yapıcı mikroorganizmaların ve kimyasal maddelerin oluşturduğu riskleri her geçen gün daha fazla dikkate alıyor.

Son yıllara kadar, gıda güvenliğini düzenleyen birçok sistem sağlıklı olmayan gıdaların denetimle belirlenmesini ve bu ürünlerin üretim ve satış yerlerinden toplatılmasını ve ilgililer hakkında cezai müeyyide uygulanmasını temel alıyordu. Tüketicilere sunulan son ürünün rastgele örnek olarak alınması ve analiz edilmesini öngören bu geleneksel sistem, gıda güvenliği konusundaki risklerin önlenmesine tam olarak cevap vermemektedir ve ayrıca ekonomik de değildir. Son on yılda gıdalarla bulaşan hastalıklar ve nedenleri konusunda bilimsel yaklaşımları temel alan daha geniş risk analizleri yapılmaya başlanmıştır. Bu da ulusal ve uluslararası seviyelerde gıda güvenliği konusundaki tehlikeyi önlemeye yönelik daha sistemli ve düzenli ölçüm yöntemlerini getirmiştir.

Gıda güvenliği programları gıdalarla bulaşan tehlikeleri etkin bir şekilde azaltmak amacıyla giderek çiftlikten sofraya (farm-to-table) yaklaşımı üzerinde odaklanıyor. Gıdalarla ilgili risklere yönelik bu bütüncül yaklaşım ham maddeden gıdanın tüketilmesine kadar olan üretici, ürünü işleyici, taşıyıcı, satıcı ve tüketici olmak üzere zincirdeki her adımı kapsıyor.

Besinler tarlalardan sofralara ancak üretim ve işleme sırasındaki kritik kontrol noktalarında tehlike analizleri yapmayı öngören HACCP sistemi, transportta soğuk zincir uygulamasına dikkat edilmesi, satıcıların denetlenmesi ve tüm bunlara uygun yasal mevzuatın hazırlanması ve yürütülmesi ile güvenli bir şekilde gelebilirler. Tabii her konuda olduğu gibi burada da zincirin her basamağındaki kişilerin bilgilendirilmesi, eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi vazgeçilmez koşuldur.

Cengiz Aytmatov

Almazbek Şabdanbekuulu

Cengiz Aytmatov'un yazmış olduğu hikâye, masal ve mitlerde anlatmak istedikleri çağımız insanının düşüncesini, etiğini, etkiler ve felsefî düşünmeye iter.

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde bütün Türk coğrafyası, derin fikir sancılılarıyla kıvranıp dalgalandı. Batı Türklüğü, sömürgeleşme tehlikesine karşı koyabilmek için çırpınırken, Kafkaslar'dan Altaylar'dan, Sibirya'dan Pamirler'e kadar yayılan doğu Türk âlemi, sömürgecilikten kurtulma mücadelesi veriyordu. Bu sıkıntıların beyin çilesini, düşünce azabını yaşayan Türk aydınları, o dönemin şartlarında bile, birbirleri ile ilişkiler içinde oldular. İstanbul'dan Bişkek'e, Bişkek'ten Kazan'a, Kazan'dan Bosna-Hersek'e, Bosna-Hersek'ten Orınbor'a kadar kitaplar, dergiler, gazeteler, düşünceler, umutlar ve dilekler ulaşıyordu.

Doğu'da verilen mücadele, Türkiye'de aydınlar umut ve elemle takip etmişlerdir. 1930'lu yıllara gelindiğinde, artık Doğu Türk âlemiyle Batı Türklüğü arasında oluşan perde, kardeşleri sanki dünya ile ahiret gibi keskin bir ayrılığa mahkum etmişti.

Bu kopuş ve uzaklık 70 yıl sürdü.

Zaman zaman demir perdeden sızan bazı sesler de vardı. Bunlardan biri, Cengiz Aytmatov'un eserleriydi.

1960'lı yıllardan bu yana Aytmatov'un kitapları Türkiye'de yayınlandı. Onun hikâyeleri bize, Kırgız kardeşlerin kendi dillerini, törelerini, geleneklerini, millî varlıklarını nasıl diri tuttuğunun ince mesajları olarak yansiyordu. Aca-ba Cengiz Aytmatov, eserleriyle böyle bir etki yarattığını hiç düşünmüş müdür, bilmiyorum?

Cengiz Aytmatov, zamanımızda Türk dün-

yasının yetiştirdiği, bütün dünya dillerinde okunan en büyük yazarlarımızdandır. Dünya edebiyatının, doruğa tırmanmış olan sanat ve düşünce adamıdır.

Cengiz Aytmatov'un kabiliyetini, dünya edebiyatının ilerlemesine kendi hissesini katması hakkındaki düşünceleri sadece biz değil, pek çok yabancı yazar, eleştirmen ve bilim adamları da dile getirmektedir.

C. Aytmatov'un bir özelliği de, bir eseri yazarken çok yönlü veya çok boyutlu düşünebilme kabiliyetidir. Yazar eserlerinde zaman zaman Kırgız örf -âdetine inerek, halkın millî şura sahip olduğunu göstermeye çalışır.

Aytmatov'un eserlerine bakılınca "Manas" gibi destanlardan beslendiği gözükür ve onun bir özelliği de, Batı ve Doğu medeniyetini uzlaştırmaktır.

Gerçekten de, birçok yazar ve eleştirmenlerin ifadesine göre Aytmatov'un eserlerinde mitolojiye geniş bir yer verilmektedir. Burda Aytmatov'un mitolojiye özel bir ilgiyle yaklaştığı görülmektedir ve sadece mitlerle sınırlı kalmadan antik uygarlıklara inmeye çalışmaktadır. Günümüzde de yazarın mitoloji anlayışı üzerinde durulmaktadır. Cengiz Aytmatov'un yazmış olduğu hikâye, masal ve mitlerde anlatmak istedikleri çağımız insanının düşüncesini, etiğini, etkiler ve felsefî düşünmeye iter.

Abdurrahim Karakoç, yazar ve şairleri ikiye ayırmaktadır. Bunlardan birisi çöllerde yaşayarak etkilenen yazarlar ve ikincisi ise dağlarda

yaşayarak ve onlardan etkilenen yazar ve şairlerdir. Aytmatov'un anlatmak istediği şahıslar zengin bir manevî dünyaya sahip ve medeniyetli olarak tanınır. Üstelik eserde, felsefi ve müsamahalı tipolojileri belirtmek, yazarın temel amaçlarından biridir.

Yazar, insanın doğaya olan düşünce dünyasını genişletmektedir. Hatta hayvanlar dünyası hakkında yazarken, doğanın etik değerlerini vurgulamaktadır. Hayatın gerçek yüzünü gösterirken veya şahısları tarif ederken, oldukça etkili bir anlatıma sahiptir. Örneğin: Gülsarat, Karanar, Taşçaynar ve Akbara'nın karakterinin yansıması, insanların ise Tanabay'ın, Ediğeyin, Boston'un karakter yapılarından geri kalmaktadır. Yazarın eserlerinde, doğa; insanların yaşamını, ruhsal dünyasını kontrol altına alan etkene benzemektedir. Yani yazarın göz önünde, doğa güzel, hoş ve özgür kanunlarla yaşamaktadır. Bazen doğa sert tavırlarını gösterebilir yalnız eserlerin bitiminde gerçekleri ortaya çıkarmaktadır.

Yazarın felsefi veya psikolojik hedefi; insanlığın manevî dünya ve ufkunu açmak, insanı hurafelerden uzaklaştırarak gerçek değerlere dönmesini sağlamaktır.

Aytmatov, eserlerinde insanın temel sorunlarına cevap aramaktadır. Onun estetik anlayışının temelinde, gelecek nesillerin karşısında bir sorumluluk taşıması yer alır. Aytmatov'un eserlerinde dram ve üzüntü geniş bir yer kapsamaktadır. Üstelik üzüntülü olayları anlatırken, yazar devamlı iyimser olarak kalmaktadır.

Yazar; yeni başlamakta olan yazarlar için yeni konuları bularak onları yönlendirmekte, felsefi ve sosyal bakışları genişletmektedir.

Aytmatov'un yeteneklerinden biri de, hayatın problemlerini tespit ederek aktif ve etkili olan his ve düşünceleri uyandırmaktır.

Onun kullandığı söz ve cümlelerin sıradışı yapıya sahip olduğu tartışılmaz. Dünyadaki diğer büyük yazarlar gibi Aytmatov da tekrar oluşamayacak kadar güzel ve hoş bir dünya idealindedir.

Dehaların Gözüyle Cengiz Aytmatov: Yüksek dağların olması ve kendi yaşamıyla devam edeceğini Cengiz tespit etti. Senelerce devam eden Kırgız edebiyatının şan-şöhretini dünyaya öğretene Cengiz, bu günlerde bir kahraman sayılır. Böyle dağların varoluşu devam

ederek, yüksekliğini de koruyacaktır. Bu dağların şan-şöhretini yükselten Cengiz gibilere, memnunuyetimiz sonsuzdur. (T. Sıdıkbekov)

Onu, kendi kendisiyle barışabilen ve çok yetenekli birisi olarak tanıdım. Son derece mütevaziliği, sadeliği, yardımseverliği ve olduğu gibi gözükmesi hepimizi şaşırttı ve gönlümüzden bir yer kaptı. "Issık-köl" de gerçekleşen forumun güzel geçmesine önemli bir hissesi oldu. (A. King)

Jamila, günümüzde yaşayan insanları olaylarıyla heyecanlandıran, devrimizde yaşanmış olan sevgilerin en düşündürmeye sevkeden bir eserdir. (J. Darl)

Buna, yükseklerde olan şiirler de denebilir. Bu eser, o kadar pırıl ve derin anlamların sahip olduğu için, ifade ederken yanlış bir cümleyle izah edebilirim diye, içimde bir korku gelir. Heyecan verici ve düşünmeye sevk eden eseri anlayabilmek için, herkesin kendi başına eseri okumasını tavsiye ederim. (C. Frederick)

(Jamila) Jamila- Sevgi konusunda dünyanın en öndeki ve güzellikleriyle sıradışı bir eserdir. (Loui Aragone)

MEDYA KRİTİK

Bahattin Akbaş
Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

medya kritik • medya kritik • medya kritik • medya kritik • medya kritik • medya kritik •

Diyanet'ten Laila'ya alternatif eğlence!

"Laila'ya gitmeyenlerin yaz aylarında dağ gezileri yapıp deniz kıyısında oturarak temiz hava alması istendi. İstanbul'da sosyete ve gençlerin gözdesi olan Laila'ya alternatif eğlence yeri önerisi gündeme geldi.

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi Doç. Dr. İsmail Karagöz, yaz aylarında bu tür yerlere gitmeyenler dağ gezisi yapsınlar, deniz kıyısında oturup, yürüyüş yaparak temiz hava alsınlar önerisinde bulundu.

Doç. Dr. Karagöz yaz aylarının gelmesiyle birlikte insanların bedenlen ve zihnen dinlenmek istediklerini belirtip, bunun birçok alternatiflerinin olduğunu kaydetti. Karagöz bu arada yüksek sesle müzik çalan yerler için ise, 'Herkesi rahatsız edici şekilde müzik çalmak, müzik gereçlerinin sesini bir başkasını rahatsız edecek şekilde açmak görgüsüzlüktür' dedi.

İsmail Karagöz diğer taraftan eğlence kültürünün insanların ekonomik darboğaza sokmaması gerektiğini ileri sürerek, 'Ayağımızı yorganımıza göre uzatmalıyız' diye konuştu. Karagöz, zihni geliştirecek her türlü eğlencenin günah barındırmaması koşuluyla dinen caiz olduğunu da sözlerine ekledi." (Güneş, Akşam, 02.07.04)

Din İşleri Yüksek Kurulu Üyemiz Sayın Doç. Dr. İsmail Karagöz'ün bir haber ajansına verdiği beyanat bazı gazetelerde yukarıdaki başlıkla verilmiştir. Oysa beyanatta hiçbir müessese ismi geçmediği halde söz konusu mekanın adı zikredilmiştir. Verilen beyanatın magazinleştirilmesi gibi bir durumla karşılaşmaktayız. Sayın Karagöz, eğlence ve tatil alternatiflerinden bazılarını dile getirmiş ve bu konuda dikkat edilmesi gereken hususlara işaret etmiştir. İsrar, savurganlık, genel ahlâk kurallarına riayetsizlik ve ölçsüzlüğün adının eğlence olarak görülemeyeceğini dile getirmiştir. Harcamalarımızda tutumlu olmaya ve özellikle herkesi rahatsız edici bir şekilde müzik dinlenilmesinin açık bir görgüsüzlük olduğunu atıfta bulunmuştur.

Her şeyde orta yolu, itidali ve ölçülü olmayı emreden dinimizin, eğlence hususunda da ölçülü hareket etmeyi öngörmesi tabiidir. Bu itibarla tatil ve eğlence konusunda kişileri günaha düşürecek hususlardan, başkalarını rahatsız edecek tutum ve davranışlardan uzak durmak gerekmektedir. Bu konularda sergilenen bazı olumsuz davranışlar hiç de istenmeyen gelişmelere neden olabilmektedir. Nitekim kısa bir süre önce bir tatil beldesinde iki komşu arasında yüksek sesli müzik dinleme ile ilgili tartışma, tiyatro sanatçısı İsmail Hakkı Sunat'ın ölümü ile sonuçlanmıştır. (Hürriyet, 15.07.04) Bu gibi hâdiselere mahal bırakmayacak tarzda hareket etmenin ve eğlenme konusunda ölçülü olmanın ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu arada Sayın Karagöz'ün yaptığı uyarıda ne kadar haklı olduğu bu son olayla birlikte açıkça anlaşılmaktadır.

Müslüman Camisine Süryani Alemi!

"Mardin'in Kızıltepe ilçesine bağlı Gökçe Beldesi'nde yaptırılan caminin 'alem'ini Süryaniler taktı. Müslüman Saffanoğulları ailesi ile Süryani Gürdal ailesi arasındaki yüzyıllık dostluğun bir nişanesi olan 'alem'i İstanbul'dan kargoyla gönderen Yakup Gürdal, bugünlerde cami halılarını nereden alabileceğini araştırıyor.

Müslümanlar ile Süryanilerin yüzlerce yıldır 'akraba çocukları' gibi yaşadığı Kızıltepe'ye bağlı Gökçe Beldesi'nde, yeni yapılan bir cami konuşuluyor bugünlerde. Kendi halinde bir köy iken, bir belediye binasıyla beldeliğe terfi eden Gökçe'nin sakinleri, minibüsten inen yabancıya, pencereleri henüz takılmamış ve içi döşenmemiş camiyi işaret ediyor; "İşte bu caminin alemini İstanbul'dan bir Süryani gönderdi." Kubbedeki alem, yakıcı Mardin güneşi altında, dostluk nişanesi gibi parlıyor.

İstanbul'dan Kızıltepe'ye zeytin dalı uzatır ya da barış güvercini uçurur gibi cami alemini gönderen Süryani'nin adı Yakup Gürdal. Mayıs ayında, semavi dinlerin temsilcilerini ve aydınlarını Mardin'de bir araya getiren 'Harran Buluşmaları'nı beğenerek izlediğini ve Deyrulzafaran Manastırı'nda Müslüman katılımcılara namaz kılmaları için yer hazırladığını söyleyen Gürdal, "Cami Allah'ın evidir, ben bir mabede hediye gönderdim" diyor." (Aksiyon, S/ 497)

Kahraman ecdadımız Anadolu toprakları üzerinde, yüzyıllar boyunca bünyesinde farklı din ve mezheplere mensup olan insanları barındırmış, onların can, mal ve din emniyetini temin etmiştir.

İnsanların hoşgörü ve diyalog zemininde, farklı kültürlerle saygı içerisinde yaşama esasına riayet etmesi dünya barışına hizmet edecektir. Türkiye'de gelişen dindarlık anlayışı ve hoşgörü kültürü bunun önemli bir göstergesidir. Bunda Osmanlı'dan gelen tarihi tecrübenin de önemli katkıları vardır. Nitekim Anadolu ve Balkanlarda yüzyıllarca farklı din ve kültürler barış ve hoşgörü içinde bir arada yaşayabilmişlerdir. İşte yukarıdaki haberde görüldüğü gibi Müslüman, gayri müslüman insanlarımız asırlarca aynı ülkede hatta aynı şehirde birlikte, karşılıklı anlayış ve hoşgörü içerisinde yaşamışlardır. Kimse kimsenin ibadetine ve mabedine müdahale etmemiştir. Üstelik haberde yer aldığı gibi farklı din mensubu birisi cami inşasına katkıda bulunabilmektedir. Muhabirin; "İstanbul'dan Mardin'e kargoyla gönderilen 'alem', dedelerden miras kalan dostluğun, hiç yara almadan hatta daha sağlam biçimde torunlara bırakılacağına dair küçük bir işaret, tespitine katılmamak mümkün değildir.

15 MART 1973
YIL : 5 SAYI : 63
FİYATI : 1 LİRA

Diyanet

DIYANET İSLERİ

BASKANLIĞINCA 15 GÜNDE BİR YAYINLANIR

"Muhakkak ki Allah, kendisine şirk koşulmasını affetmez. Bunun dışında ki (büyük - küçük her cesit) günahları dilediğine affeder." (Nisa - 116)

PIRLANTA YÜZÜK

Cahide Yazar

Muhteşem, zengin bir aile çocuğuydu. Annesi ve babası onu çok seviyorlar ve daima arzularını yerine getirmek için çalışıyorlardı. Zeki ve anlayışlı oluşu da ailesinin övünmesine bir sebep teşkil ediyordu. Küçük yaşlarda yaptığı ufak hatalarını hiç görmezden gelirler muvaffakiyetlerini ise, gelene gidene metheder, eşlerin dostların yanında, oğullarını üstün göstermek gayretine kapılırlardı.

Muhteşem, böylece kötü hareketleri, yaramazlıkları görülüp cezalandırılmadan, iyi taraflar ise fazlasıyla övülerek, daha çok küçük yaşta mağrur bir çocuk oldu çıktı.

"Düşman güldürür, dost ağlatır" derler. Bu çocuğa da, kendi iyiliği için, suçunu söyleyen biri çıksa, o hemen ona sinirlenir, kendini temize çıkaracak, gereksiz bir cevap verirdi.

Onun bu sayısızlığı, seneler geçtikçe, huy haline geliyordu. Aslında çok güzel bir çocuk olduğu halde, kendisine söylenenleri reddetmesi yüzünden, dudaklarının kenarlarında, alay çizgileri belirmiş, başı dikleşirken yüzü de çirkin bir hal almıştı. İnsanlara sevgiyle bakan gözleri yerinde, sanki bir çift donuk boncuk vardı. Okulda daima birinci olmak hırsındaydı. İltifat, alkış, onun için en güzel şeydi.

Ama, hocaları onun terbiyesinden hiç memnun değillerdi.

İlk okulda sınıf hocası, onun çalışkanlığı yanında, terbiyesinde eksiklik seziyordu. Ancak, menfaat için bu saygıyı gösterdiğinden hocası tarafından sevilmiyordu. Birkaç kere de kendisine nasihat edilmişti. O, bunlardan ibret alacağına sinirlenmişti.

Aradan yıllar geçti... Gururundan başka arkadaşı kalmamıştı.

Allah'ın en sevmediği yalnız kendini bğenmek, büyüklük taslamak, bir insanı ancak en kötü insan yapmaya yarardı.

Çalışkanlığı ile, babasının zenginliği de biraraya gelince, milyoner de olmuştu.

Şeytan böyle kendisi gibi mağrur olanları sevdiği için, ona malını arttırması için, haram kazanç yollarını öğretiyordu.

Kaçakçılık, karaborsacılık, faizcilik, kumarbazlık, şeytanın onun gözüne hoş gösterdiği haram kazancın yollarıydı.

Ama, Muhteşem Bey, insanlardan hiç iltifat görmüyordu. Zira, insanlar içinde, dilenci tabiatlı, tembel kimselerden başkası böyle gururlu bir insana iltifat edemezdi.

Birgün iltifat duyma arzuları son haddini buldu. Gurur denilen hastalığın en büyük düşmanı iltifat iken, o bilmeden bunu arıyordu.

Son derece güzel, muhteşem bir köşk yaptırdı. Kristal avizelerini, eşyalarını Avrupa'dan getirtti. Her eşya, bir mücevher gibi değerliydi.

Her şey tamamlandıktan sonra, tanıdıklarını ziyafete çağırdı.

Güzellik, zenginlik, şatafat meraklısı olanlar, etraflarına şaşkınlık ve hayranlıkla bakarken; o, göğsünü kabartıp başını kaldırıyor, neredeyse, gururundan önünü görmüyordu.

Davetliler arasında, etrafına hiç öyle bakmayan, bir öğretmen komşu da vardı.

Onu, uşaklar kasten çağırmışlardı. Onun, herkesten farklı, mahzun hali, Muhteşem Bey'in dikkatini çekti. İç, gururunun şişkinliğiyle doldu doldu gırtlığına çıktı. Derin bir nefes almasına imkân yoktu.

Ama, zavallı, yola gelemeyecek kadar şaşkıncı. Birden şımarık bir çocuk gibi söze başladı:

-Sayın misafirlerim! Şu kasada, çok değerli bir pırlantalı yüzük var. Fakir bir memur için, güzel bir ev alabilecek kıymettedir.

Yalnız, soruma cevap istiyorum. Hepiniz de, bunun doğruluğunu şahit olmanız şartıyla...

Herkes dikkat kesilmişti. O, sözüne devamla: "Bu köşte görebildiğiniz bir kusur var mı? dedi. Öğretmen, herkese dikkatle bakıyordu. Kimse, bunun cevabını verecek halde değildi. Noksan bile bulamıyordu. Kusur bulmak kimin haddineydi? Muhteşem nihayet, herkesin aczini anlamış, yüzüğünün kurtulduğuna sevinmişti. Öğretmen, onun emniyetini anladı.

- Var evladım, var... Hem de beni ağlatacak kadar büyük bir kusur...

Muhteşem, tatlı rüyalar görürken, tokat yemiş bir çocuk gibi irkildi. Boğazı kurudu. Ağzını açacak hali kalmadı.

Öğretmen gayet sakin, şaşkın misafirlerine hitaben:

-Bu köşkü yıkabilecek kusur.

Şeytana yakışan gurur.

dedi.

Birden, salonda bir alkış tufanı koptu. herkes, bembayez saçlı öğretmeni heyecanla tebrik ederken, Muhteşem'in yere bayılıp düştüğünü kimse fark edememişti.

"Allah sizi bir tek nefisten yaratan ve kendisi ile huzur bulsun diye eşini de ondan var edendir."

(A'râf, 189)

